

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA**

**Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano
įgyvendinimo galutinė 2008 metų
ataskaita**

2009 m. gegužė

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SOCIALINĖS – EKONOMINĖS SITUACIJOS LIETUVOJE APIBŪDINIMAS IR PASIKEITIMAI, TURINTYS POVEIKĮ LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO ĮGYVENDINIMUI	4
1.1. LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIAUS POKYČIAI 2004-2008 METAIS	4
1.2. LIETUVOS KAIMO POKYČIAI 2004-2008 METAIS	10
2. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO VALDYMAS IR ADMINISTRAVIMAS	19
2.1. KPP VALDYMO IR ADMINISTRAVIMO STRUKTŪRA	19
2.2. ŽMOGIŠKIEJI IŠTEKLIAI	22
2.3. TEISINĖ BAZĖ	23
2.4. KPP ADMINISTRUOJANČIOS INSTITUCIJOS AKREDITACIJA IR AUDITAS	30
2.5. ADMINISTRAVIMO PROCEDŪROS	31
2.6. INFORMACINĖ SISTEMA	32
2.7. KPP ĮGYVENDINIMO PRIEŽIŪRA	33
2.8. KPP VIEŠINIMAS	36
3. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO ĮGYVENDINIMO PAŽANGOS ĮVERTINIMAS	37
3.1. PARAIŠKŲ LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 M. PLANO PRIEMONĖMS SURINKIMAS	37
3.2. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 M. PLANO PRIEMONIŲ TIKSLŲ ĮGYVENDINIMO MASTAS	39
4. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMAS..42	42
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	42
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	47
Agrarinė aplinkosauga	60
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	72
Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas	82
Standartų laikymasis	89
Techninė parama	96
5. FINANSINIS ĮGYVENDINIMAS	98
6. PROBLEMŲ, KILUSIŲ ĮGYVENDINANT KPP PRIEMONES, SUVESTINĖ	99
7. LIETUVOS 2004-2006 METŲ KAIMO PLĖTROS PLANO ATITIKIMO ES HORIZONTALIOMS POLITIKOMS ĮVERTINIMAS	103
1 priedas. Priežiūros rodiklių lentelės (pateikiamos elektroniniu pavidalu)	114

IVADAS

Tai Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano (toliau tekste – KPP), patvirtinto 2004 m. rugpjūčio 3 d. Europos Komisijos sprendimu Nr.C(2004)2949, įgyvendinimo ataskaita, teikiama Europos Komisijai sutinkamai su Komisijos reglamento 817/2004 61 straipsnio reikalavimais.

Ši ataskaita yra galutinė ir aprašo KPP įgyvendinimą 2008 metais ir per visą KPP įgyvendinimo laikotarpį.

KPP yra parengtas Lietuvos Respublikai, ir jo priemonės (išskyrus priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“) taikomos visoje Lietuvos teritorijoje. Priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ įgyvendinama tik nustatytose vietovėse, kurios patvirtintos kartu su KPP, ir išskirtose „Natura 2000“ vietovėse.

Trejų metų KPP įgyvendinimo laikotarpiui numatyta 489,500 milijonų EUR ES dalis.

Ši ataskaita apima tokias priemones, nustatytas Tarybos reglamente 1257/1999 ir įgyvendinamas pagal KPP:

Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos (10-12 str.),

Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais (13-21 str.),

Agrarinė aplinkosauga (22-24 str.),

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku (31 str.),

Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas (33 str.),

Standartų laikymasis (33 str.),

Techninė parama (33 str.),

Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos (33 str.).

Taipogi atskira eilute išskirtos lėšos SAPARD perviršiui finansuoti.

Ataskaitą parengė Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo skyrius, bendradarbiaudamas su kitais ministerijos departamentais, Nacionaline mokėjimo agentūra bei Lietuvos agrarinės ekonomikos institutu.

1. SOCIALINĖS – EKONOMINĖS SITUACIJOS LIETUVOJE APIBŪDINIMAS IR PASIKEITIMAI, TURINTYS POVEIKĮ LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 METŲ PLANO ĮGYVENDINIMUI

1.1 LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIAUS POKYČIAI 2004–2008 METAIS

Šalies bendra socialinė ir ekonominė situacija turėjo teigiamą poveikį Lietuvos 2004–2006 m. kaimo plėtros planas tikslų ir uždavinių įgyvendinimui. Pagrindinis programos tikslas – konkurencingas žemės ūkis, galimybės įvairinti veiklą, aplinkosauga – 2004–2008 m. laikotarpiu buvo pasiektas, nes, kaip rodo makroekonominės situacijos analizė, daugelis rodiklių kito teigiama linkme: didėjo bendrasis vidaus produktas (BVP), darbo našumas, eksporto apimtys ir kt. Pagrindinis plėtros variklis – sėkmingas paramos lėšų panaudojimas, kuris skatino konkurencingumo didinimą, alternatyvių žemės ūkiui veiklų plėtrą ir ekologinio gamybos būdo vystymą.

BVP 2008 m., palyginti su laikotarpiu iki programos pradžios (2003 m.), padidėjo beveik du kartus. BVP itin sparčiai (vidutiniškai po 8 proc.) augo 2004–2007 m. Tokiam augimui įtakos turėjo ES finansinė parama, dinamiškai besivystančios šalies chemikalų, chemijos produktų ir dirbtinių pluoštų gamybos, transporto įrangos gamybos, transporto, sandėliavimo ir ryšių, plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamybos, leidybos ir spausdinimą šakos. 2008 m. dėl globalizacijos procesų pasireiškus finansinei krizei Lietuvoje, pablogėjo kreditavimo sąlygos, dėl kurių sulėtėjo gamybos ir paslaugų sektorių, o tuo pačiu ir BVP augimas (1.1.1 lentelė).

1.1.1 lentelė. Lietuvos BVP pokyčiai 2003–2008 m.

Rodikliai	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
BVP to meto kainomis, mln. eurų	16 496,6	18 158,6	20 870,1	23 978,5	28 422,9	32 292,3
Grandine susietos apimties pokytis, proc.	10,2	7,4	7,8	7,8	8,9	3,0

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV, 2009.

Pabrėžtina, kad analizuojamuoju laikotarpiu sparčiais augimo tempais išsiskyrė Lietuvos žemės ūkis, kurio konkurencingumui didinti ir yra skirtos Lietuvos 2004–2006 m. kaimo plėtros plano priemonės. Tai rodo Lietuvos žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės bendrosios pridėtinės vertės (BPV) didėjimas. 2003 m., palyginti su 2008 m., šis rodiklis didėjo nuo 725,4 mln. eurų

(2504,6 mln. Lt) 2003 m. iki 1272,4 mln. eurų (4393,4 mln. Lt) 2008 m. Lietuvos žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BPV dalis šalies BPV dėl santykinai didesnės pridėtinės vertės kituose šalies sektoriuose nuo 2003 iki 2006 m. mažėjo, 2007 m. išaugus žemės ūkio produktų kainoms ir paramai, padidėjus darbo našumui ir produktyvumui, žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BPV dalis nuo visos ūkio BPV pradėjo didėti. 2008 m. išankstiniais duomenimis, šis rodiklis siekė 4,4 proc., tačiau tai yra 0,5 procentinio punkto mažiau nei 2003 m. Vertinant BVP pokyčius vertine išraiška praėjusių metų kainomis, matyti, kad sunkiausi žemės ūkiui buvo 2006 m., kai šis rodiklis dėl nepalankių meteorologinių sąlygų sumažėjo net 10,3 proc. (1.1.2 lentelė). Dėl žemės ūkio produkcijos kainų kritimo 2008 m. žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BPV pokytis, palyginti su 2007 m. išankstiniais duomenimis, buvo mažesnis beveik 12 proc. punktų.

1.1.2 lentelė. Lietuvos žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BPV ir jos dalies ūkio BPV pokyčiai 2003–2008 m.

Rodikliai	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės BPV to meto kainomis, mln. eurų	725,4	751,7	893,9	913,7	1 121,7	1 272,4
Dalis nuo BPV, proc.	4,9	4,6	4,7	4,2	4,4	4,4
Grandine susietos apimties pokytis, proc.	7,4	-0,6	2,0	-10,3	13,3	1,4

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV, 2009.

Svarbu pažymėti, kad 2003–2007 m. ES-27 šalyse žemės ūkyje sukuriama BPV dalis buvo mažesnė nei Lietuvoje (2,1 ir 1,7 proc.) ir mažėjo santykinai sparčiau.

Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimui infliacijos rodiklis 2004–2006 m. turėjo neutralų poveikį, tačiau nuo 2007 m. vidutinė metinė infliacija pradėjo sparčiau didėti. Nesiėmus naujų fiskalinių ir monetarinių priemonių 2008 m. šis rodiklis pasiekė 10,9 proc. (2008 m. gruodžio mėn., palyginti su 2007 m. gruodžio mėn. – 8,5 proc.). Tai turėjo neigiamą poveikį žemės ūkio išteklių kainoms, kurioms išaugus 2008 m. sumažėjo išteklių naudojimas (trašų, augalų apsaugos priemonių) ūkininkų ūkiuose ir žemės ūkio įmonėse. Nepaisant to, bendrosios žemės ūkio gamybos šakos produkcijos vertė, o tuo pačiu ir gamybos efektyvumas didėjo.

2008 m. bendrosios žemės ūkio gamybos šakos produkcijos vertė veikusiomis kainomis viršijo 2,2 mlrd. Eurų. (1.1.3 lentelė). Palyginti su 2007 m., bendrosios žemės ūkio gamybos šakos produkcijos vertė išaugo 7,1 proc., o palyginti su 2003 m., stebimas 82 proc. padidėjimas. Bendrosios žemės ūkio gamybos šakos produkcijos didėjimą 2004–2008 m. (išskyrus nederlingus

2006 m., kai bendrosios žemės ūkio produkcijos vertė sumažėjo) skatino auganti žemės ūkio ir maisto produktų paklausa vidaus rinkose, didėjančios užsienio prekybos apimtys ir išaugusi ES parama.

2008 m. augalininkystės produkcijos bendroji vertė viršijo gyvulininkystės produkcijos bendrąją vertę. Per 2004–2008 m. laikotarpį tik 2006 m. gyvulininkystės produkcijos bendroji vertė buvo didesnė nei augalininkystės. Augalininkystės produkcijos bendroji vertė 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 9,5 proc., o palyginti su 2003 m. – 85 proc. Augalininkystės produkcijos bendrosios vertės augimą 2004–2008 m. (išskyrus nederlinguosius 2006 m.) lėmė didėjusios gamybos apimtys ir supirkimo kainos atskirais minėto laikotarpio metais. 2008 m., palyginti su 2007 m., sumažėjo augalininkystės produkcijos supirkimo kainos, tačiau atskirų augalininkystės produktų supirkimo kainų kitimo tendencijos buvo nevienodos: rapsų supirkimo kaina padidėjo 33 proc., vaisių ir uogų – 18 proc., javų grūdų – 7,3 proc., atvirkščiai bulvių ir daržovių supirkimo kainos sumažėjo atitinkamai 22 proc. ir 5,1 proc..

Gyvulininkystės produkcijos bendroji vertė 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 3,6 proc., o palyginti su 2003 m., – 65 proc. Gyvulininkystės produkcijos bendrosios vertė padidėjimą 2008 m. lėmė išaugusios gyvulininkystės produkcijos supirkimo kainos, nepaisant to, kad kai kurios gyvulininkystės produkcijos gamybos apimtys sumažėjo. 2008 m., palyginti su 2007 m., skerdienos svoriu buvo pagaminta 24 proc. mažiau kiaulienos, 15 proc. mažiau jautienos ir veršienos bei surinkta 1 proc. mažiau kiaušinių, tačiau primelžta 1 proc. daugiau pieno ir pagaminta 4 proc. daugiau paukštienos. 2008 m., palyginti su 2007 m., gyvulininkystės produkcijos supirkimo kainos kito netolygiai: galvijų supirkimo kaina padidėjo 25 proc., kiaulių – 23 proc., kiaušinių – 19 proc., paukščių – 14 proc., pieno –9 proc.

1.1.3 lentelė. Žemės ūkio produkcijos struktūra 2003–2008 m.

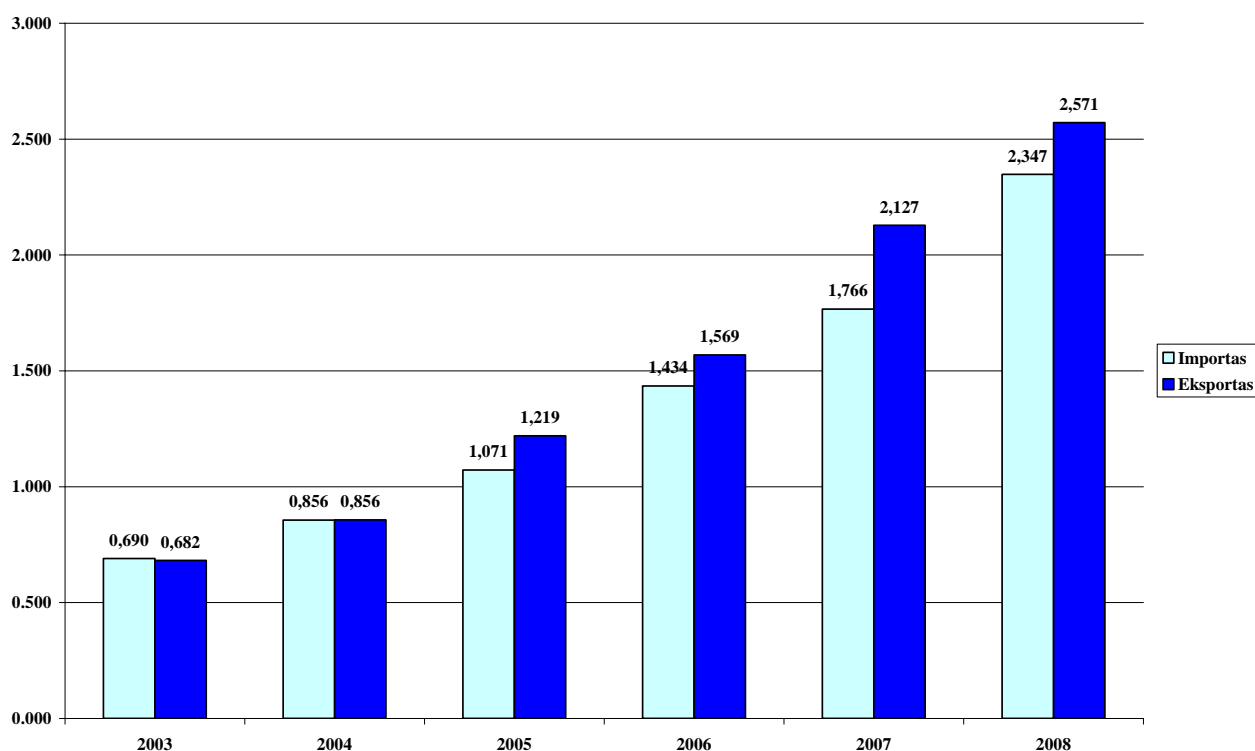
Produkcija	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Augalininkystės, mln. Eurų	677	682	792	703	1147	1256
proc.	55.4%	49.2%	48.7%	43.6%	55.2%	56.5%
Gyvulininkystės, mln. Eurų	515	641	750	804	820	849
proc.	42.1%	46.3%	46.1%	49.8%	39.5%	38.2%
Iš viso žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos, mln. Eurų	1 223	1 385	1 626	1 613	2 078	2 225

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV, 2009.

ES ir nacionalinės paramos priemonių taikymas agrarinės aplinkosaugos srityje 2004–2008 m. paskatino ekologinio ūkininkavimo plėtrą Lietuvoje. 2008 m. sertifikuotas ekologinės gamybos

plotas sudarė 127,4 tūkst. ha, t. y. 4,8 proc. visų deklaruotų ŽŪN – 1,5 proc. daugiau nei 2007 m. ir 5,5 karto daugiau nei 2003 m.

2004–2008 m. plėtėsi vidaus ir užsienio rinkos, daugiau buvo eksportuojama žemės ūkio bei maisto produktų ES ir trečiųjų šalių rinkose. Pažymėtina didėjanti Lietuvos žemės ūkio ir maisto sektoriaus dalis šalies užsienio prekyboje: 2003 m. eksportas ir importas sudarė atitinkamai 11 ir 8 proc. nuo šalies eksporto ir importo, o 2008 m. šie rodikliai išaugo atitinkamai 5 ir 3 procentiniais punktais. Lietuvos žemės ūkio, medžioklės ir susijusių paslaugų sektoriuje pasiektas žymus teigiamas užsienio prekybos saldo: 2008 m. jis sudarė 0,224 mlrd. eurų (0,773 mlrd. Lt), kai 2003 m. minėtas rodiklis buvo neigiamas –0,021 mlrd. Eurų (0,075 mlrd. Lt) (1.1.1 pav.). Eksportas 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 21 proc., o palyginti su 2003 m., – 3,8 karto. Tai rodo, kad įgyvendinant Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemones, buvo sėkmingai sprendžiamas uždavinys, numatantis padidinti Lietuvos žemės ir maisto ūkio konkurencingumą.

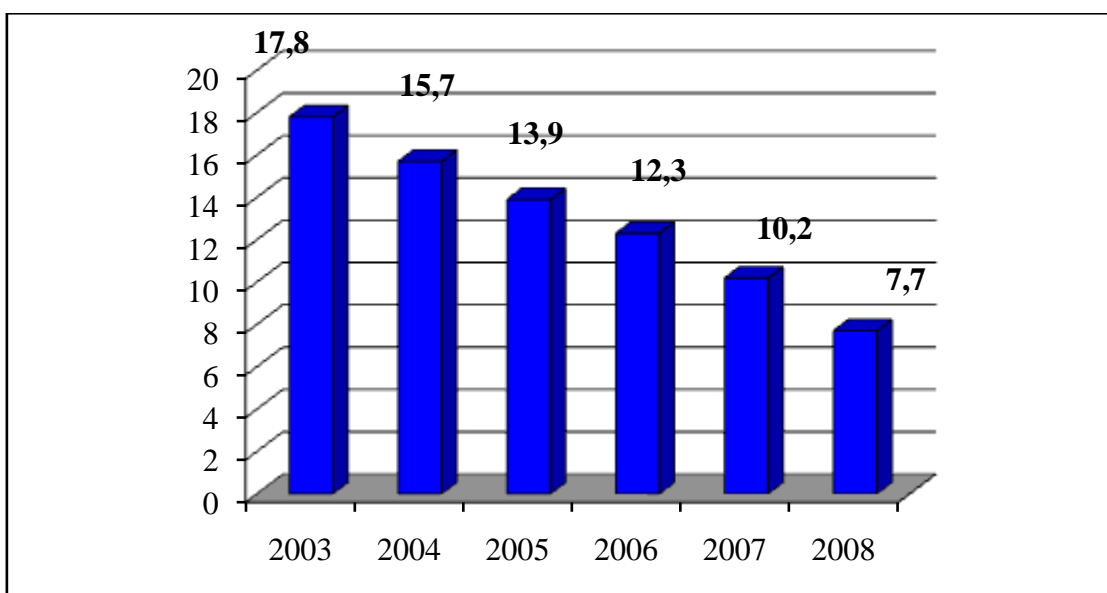
1.1.1 pav. Užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2003–2008 m., mlrd. Eurų

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV, 2009.

Didelės įtakos eksporto vertės augimui turėjo daugumos žemės ūkio ir maisto produktų pasaulinių kainų didėjimas. 2004–2007 m. žemės ūkio ir maisto produktų eksporto struktūra analizuojamuoju laikotarpiu mažai keitėsi, vyravo paruoštų maisto produktų, gėrimų, tabako gaminių grupės produktų eksportas, antroje vietoje buvo gyvų gyvūnų ir gyvūninių produktų grupės prekės. Tačiau 2008 m. abi šias eksportuojamų produktų grupes aplenkė augalinių produktų

eksportas. Jų vertė sudarė 38 proc. visų 2008 m. eksportuotų žemės ūkio ir maisto produktų vertės. Tokius eksporto struktūros pokyčius lėmė 2007–2008 m. išaugusi javų grūdų ir rapsų paklausa bei kainos pasaulinėse rinkose. Susiklosčiusi situacija paskatino Lietuvos javų ir rapsų augintojų pasiūlą eksporto rinkoms.

Įvertinus darbo rinkos rodiklių įtaką, siekiant Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano tikslo dėl pajamų didėjimo, matyti, kad didėjantis gyventojų ekonominis aktyvumas 2004–2008 m. buvo vienas iš faktorių, lėmusių užimtų gyventojų skaičiaus augimą ir nedarbo mažėjimą. Darbo jėgos augimas šiuo laikotarpiu daugiausia susijęs su darbuotojų statybose ir kai kuriuose paslaugų sektoriuose skaičiaus didėjimu. 2008 m. dėl kreditavimo sąlygų pablogėjimo ir perkamosios galios kritimo prasidėjo verslo sąstingis, o su juo – ir užimtųjų skaičiaus mažėjimas. Lietuvoje 2008 m., išankstiniais duomenimis, buvo 1 520,0 tūkst. užimtų gyventojų, arba 1,0 proc. mažiau nei 2007 m., tačiau apie 6 proc. daugiau nei 2003 m. Užimtųjų žemės ūkyje skaičius mažėjo per visą Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano įgyvendinimo laikotarpį. Žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje 2008 m. buvo užimta 116,6 tūkst. darbuotojų, palyginti su 2007 m., sumažėjo net 26 proc. visų užimtųjų šiame sektoriuje darbuotojų, o palyginti su 2003 m. – net 2,2 karto. Taip pat mažėjo ir minėtose veiklos srityse užimtųjų dalis (iš visų šalies užimtų gyventojų). 2008 m. žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje dirbo 7,7 proc. visų užimtųjų, t. y. 2,5 proc. punkto mažiau nei 2007 m. ir 10,2 proc. punkto – nei 2003 m. (1.1.2 pav.). Nors Lietuvos žemės ūkio darbuotojų dalis tarp visų darbuotojų mažėja, 2008 m., palyginti su ES-27 šalimis, ši dalis buvo 3,3 proc. punkto, o palyginti su ES-15 šalimis – 4,5 proc. punkto didesnė.

1.1.2 pav. Užimtųjų žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje gyventojų dalis tarp visų užimtųjų 2003–2008 m., proc.

Šaltiniai: Statistikos departamentas prie LRV, 2009; ES statistikos tarnyba „Eurostat“, 2009.

Mažėjimo tendenciją lėmė natūralūs demografiniai pokyčiai, dideli emigracijos mastai ir dalies žemės ūkio darbuotojų pasinaudojimas Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano siūloma priemone anksčiau pasitraukti iš žemės ūkio gamybos.

Teigiamą poveikį Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano tikslų ir uždavinių, susijusių su darbo rinka įgyvendinimu, darė ir darbo užmokesčio kilimas. 2008 m. vidutinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje išaugo iki 629,6 euro (2 174 Lt). Palyginti su 2007 m., jis pakilo 20 proc., o palyginti su 2003 m., – 2 kartus. Nuo 2008 m. sausio 1 d. minimali mėnesinė alga buvo padidinta iki 800 Lt ir sudarė 23 proc. daugiau nei 2007 m. ir 83 proc. daugiau nei 2003 m.. Darbo užmokesčio pokyčiams įtakos turėjo darbo jėgos paklausos didėjimas ir minimalios mėnesinės algos didinimas.

2008 m. padidėjęs vidutinis bruto darbo užmokestis turėjo įtakos vidutiniam mėnesiniam neto darbo užmokesčio kilimui. 2008 m. neto darbo užmokestis siekė 482,9 euro (1 667,2 Lt). Palyginti su 2007 m., jis pakilo 23 proc., o palyginti su 2003 m. – 2,1 karto.

Analogiškos darbo užmokesčio tendencijos stebimos žemės ūkio, medžioklės ir susijusių paslaugų veikloje. 2008 m. minėtų veiklų vidutinis bruto darbo užmokestis sudarė 464,0 euro (1 602 Lt). Palyginti su 2007 m., jis padidėjo 21 proc., o palyginti su 2003 m., – 2,2 karto. 2008 m. neto darbo užmokestis žemės ūkio, medžioklės ir susijusių paslaugų veikloje siekė 356,9 euro (1 602,2 Lt). Palyginti su 2007 m., jis išaugo 24 proc., o palyginti su 2003 m. – 2,3 karto. Pažymėtina, kad 2008 m. darbo užmokestis žemės ūkio, medžioklės ir susijusių paslaugų veikloje buvo 36 proc. mažesnis nei vidutiniškai Respublikoje, 2003 m. šis skirtumas buvo 47 proc.

2004–2008 m. laikotarpiu padidėjusios investicijos į žemės ir maisto ūkį sudarė sąlygas gerinti ūkių struktūrą ir taip prisidėjo prie ekonomiškai stipresnio, konkurencingesnio žemės ūkio plėtros, didėjo gamybos intensyvumas, o higienos ir aplinkos standartų laikymasis sąlygojo produkcijos kokybės ir maisto saugumo gerinimą. Šiuo laikotarpiu vykusiems ūkių struktūriniais pokyčiams teigiamos įtakos turėjo ne tik parama pusiau natūriniais ir anksčiau iš žemės ūkio gamybos pasitraukusiems ūkiams, bet ir tiesioginės išmokos bei žemės ūkio paskirties žemės rinkos suaktyvėjimas.

Per minėtą laikotarpį 2004–2008 m. mažėjo smulkių ūkių ir vis daugiau kūrėsi stambesnių. Vidutinis ūkio dydis 2008 m. (14,4 ha), palyginti su 2007 m., padidėjo 7,7 proc., palyginti su 2003 m. – 55 proc. 2008 m. ūkiai iki 20 ha sudarė 89 proc. visų ūkių, 2007 m. – 90 proc., o 2003 m. – 94 proc. Atitinkamai ūkių, didesnių nei 20 ha, dalis minėtais metais buvo 11, 10 ir 6 proc. Taigi, 2004–2008 m. laikotarpiu stebimas laipsniškas ūkių stambėjimo procesas.

Didesnis ūkių struktūrinių pokyčių tempas stebimas pienininkystės ūkiuose, kur ūkio dydis nustatomas pagal laikomų karvių skaičių. Per 2008 m. laikančių 1–2 karves ūkių sumažėjo 11 proc.,

o 20–50 karvių laikančiųjų išaugo 14 proc. 2008 m., palyginti su 2003 m., smulkių, laikančių 1–2 karves, ūkių skaičius sumažėjo 42 proc., o 20–50 karvių laikančių išaugo 3,2 karto. Per 2008 m. vidutinis pieną gaminantis ūkis padidėjo 7,8 proc., galvijų auginimo ūkis – 6,8 proc. Per visą 2004–2008 m. laikotarpį vidutinis pieną gaminantis ūkis išaugo 45 proc., o galvijų auginimo ūkis – 40 proc. Nors 2004–2008 m. laikotarpiu Lietuvos pienininkystės ūkiai stambėjo, nemaža dalis smulkių ūkių atsisakė prekinės gamybos, tačiau pieną gaminančių ir galvijus auginančių ūkių struktūriniai pokyčiai tebėra nepakankami. Kas dveji metai ES atliekamo ūkių struktūros tyrimo duomenimis, 2007 m. Lietuvoje pieną gaminantys ir galvijus auginantys vidutiniai ūkiai siekė po 9,6 proc. ES-15 šalių lygio ir atitinkamai 23 ir 16 proc., palyginti su ES-25 šalimis.

2004–2008 m. laikotarpiu Lietuvos žemės ūkio sektoriuje gerėjo ūkininkų amžiaus struktūra. Vis daugiau jaunų, iki 40 m. amžiaus ūkininkų pradėjo žemės ūkio veiklą ir kūrė ūkius: 2003 m. jų buvo 8 117, o 2008 m. – 2,3 karto daugiau – 18 989. Vien per 2008 m. jaunųjų ūkininkų skaičius išaugo 6,3 proc. (2007 m. jų buvo 17 861). Pagal 2004–2006 m. BPD priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ 2004–2008 metais 111 besikuriančių jaunųjų ūkininkų perėmė ūkius iš išeinančių į pensiją pagal Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ ūkininkų, ir bendras perimtas žemės plotas sudarė beveik 52 tūkst. ha.

Apibendrinant šalies ekonominius ir socialinių rodiklių pokyčius 2004–2008 m., galima teigti, kad sėkminga žemės ūkio plėtra prisidėjo prie numatytų Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimo.

1.2. LIETUVOS KAIMO POKYČIAI 2004–2008 METAIS

Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonės buvo įgyvendinamos Lietuvos kaime vykstant pokyčiams, kuriuos sąlygojo po narystės ES pasikeitusios socialinės ir ekonominės kaimo vystymosi sąlygos. ES parama, ateinanti į Lietuvos kaimą kaip tiesioginės išmokos, parama investiciniams projektams tiek pagal Bendrąjį programavimo dokumentą, tiek pagal Kaimo plėtros 2004–2006 m. planą sukūrė naujus iššūkius ir sudarė galimybes kaimo gyventojams optimistiškiau žvelgti į ateitį ir didinti savo pajamas plėtojant žemės ūkio produkcijos gamybą ir kuriant naujas alternatyvias veiklas kaime.

Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano tikslų ir uždavinių sėkmingam įgyvendinimui reikšmės turėjo ir ūkininkų bei kitų kaimo gyventojų patirtis, įgyta įgyvendinant SAPARD priemones 2002–2006 m. Gerosios patirties, pasinaudojant SAPARD parama, pavyzdžiai paskatino ūkininkus ir

kitus kaimo gyventojus aktyviai domėtis ir siekti ES paramos įgyvendinant Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemones.

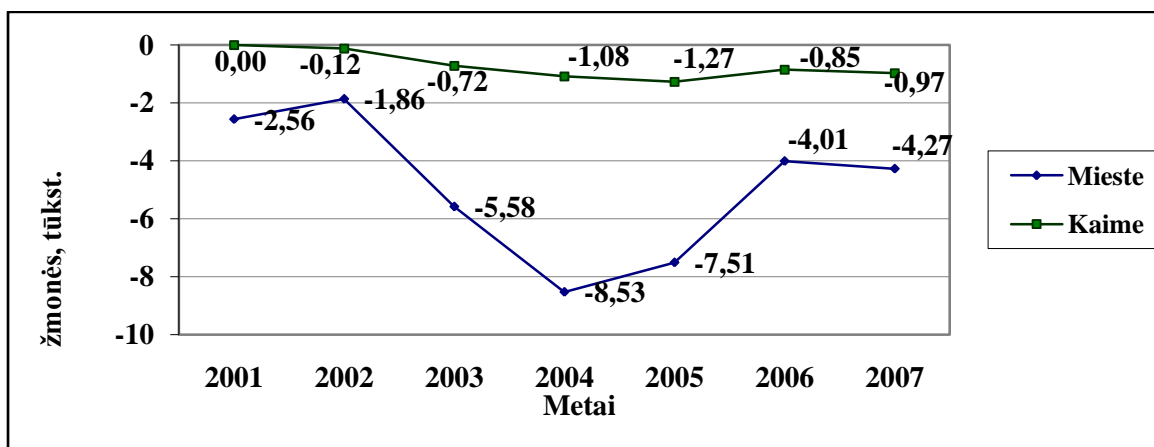
Kaimo vietovės 2004–2008 m. laikotarpiu vaidino svarbų vaidmenį šalies ūkyje. 2008 m. kaimo vietovės apėmė 63,6 tūkst. kv. km plotą. Tai sudarė 97,4 proc. visos Lietuvos teritorijos. 2008 m. pradžioje Lietuvos kaime gyveno 1115,6 tūkst. žmonių. Nors, palyginti su 2007 m., jų skaičius sumažėjo 1 proc., palyginti su 2003 m. – 3 proc., kaimo gyventojų dalis jau ilgą laiką išlieka stabili, sudarydama lygiai trečdalį visų Lietuvos gyventojų. 2004–2008 m. ji svyravo tik 0,1–0,2 procentinio punkto.

Gyventojų struktūra pagal lytį analizuojamuoju laikotarpiu taip pat buvo stabili. 2008 m. pradžioje 51,5 proc. Lietuvos kaimo gyventojų sudarė moterys, tačiau lyčių disproporcija kaime darbingiausio ir šeimai kurti tinkamo reproduktyvaus amžiaus grupėje susiklosčiusi vyrų nenaudai – 15–59 m. amžiaus grupėje 1000 vyrų teko tik 915 moterų. Moterys dominuoja vyriausiųjų gyventojų pogrupyje. 2008 m. pradžioje 60 ir daugiau metų amžiaus grupėje 100-ai kaimo vyrų teko 152 šio amžiaus moterys.

Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimą sunkino toliau vykstantys kaimo senėjimo procesai. Senėjimo indeksas per metus didėjo apie 3 procentinius punktus ir 2008 m. sudarė 134. Nors šis procesas lėtesnis nei mieste, kaime 65-erių metų ir vyresni kaimo gyventojai sudaro didesnę dalį nei mieste. 2008 metų pradžioje į šią amžiaus grupę pateko 18,2 proc. visų kaimo gyventojų, nors vidutiniškai šalyje 65-erių ir vyresni kaimo gyventojai tesudarė 15,8 proc. Gyventojų iki 15 m. dalis kaime nuo 20,0 proc. 2003 m. sumažėjo iki 16,7 proc. 2008 m.

Gyvenimo trukmės rodiklis kaime per 2004–2008 m. nepagerėjo, be to, jo reikšmė žymiai blogesnė nei mieste: vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė kaime 2008 m. sudarė tik 69 m., o mieste – 72 m. Išliko žymus vyrų ir moterų vidutinės gyvenimo trukmės atotrūkis. 2008 m. vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 63, o moterų – 76 m.

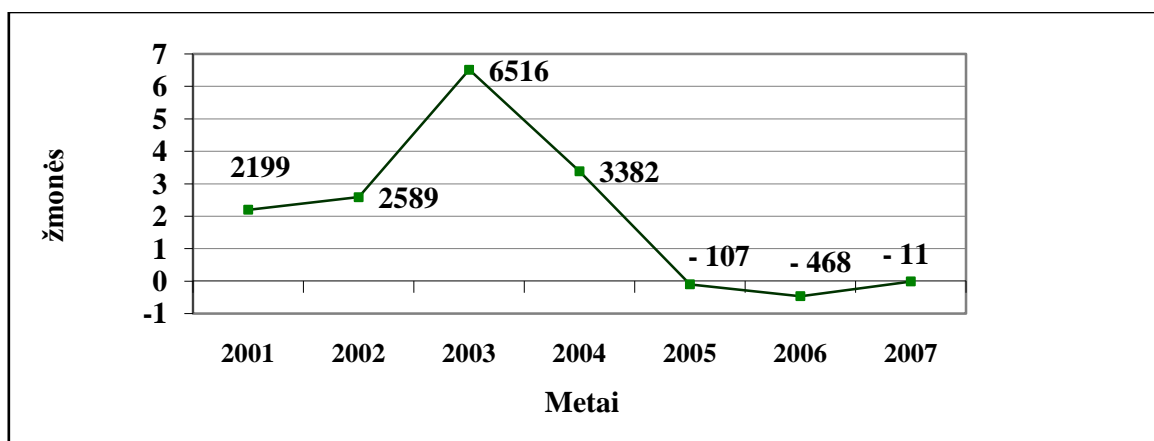
Gyventojų skaičiaus mažėjimą sąlygojo ne tik neigiama kaimo gyventojų natūrali kaita (2007 m. natūralus sumažėjimas, skaičiuojant tūkstančiui gyventojų, sudarė 3,9), bet ir emigracijos procesai, nes nuo 2002 m. tarptautinės migracijos saldo Lietuvos kaime buvo neigiamas. Emigrantų į užsienio šalis srautas ypač padidėjo pirmaisiais Lietuvos narystės ES metais (1.2.1 pav.). Tarp kaimą palikusių asmenų didžiausią dalį sudarė darbingo amžiaus asmenys su vaikais. Tai prisidėjo prie nepalankių kaimo gyventojų struktūros tendencijų. Tačiau nuo 2006 m. ir visoje Lietuvoje, ir kaime emigracijos procesas sulėtėjo, kartu pagerėjo tarptautinės migracijos balansas.

1.2.1 pav. Tarptautinės migracijos saldo 2001–2007 m., tūkst.

Šaltiniai: Demografijos metraštis (2002–2007 m. katalogai). Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV.

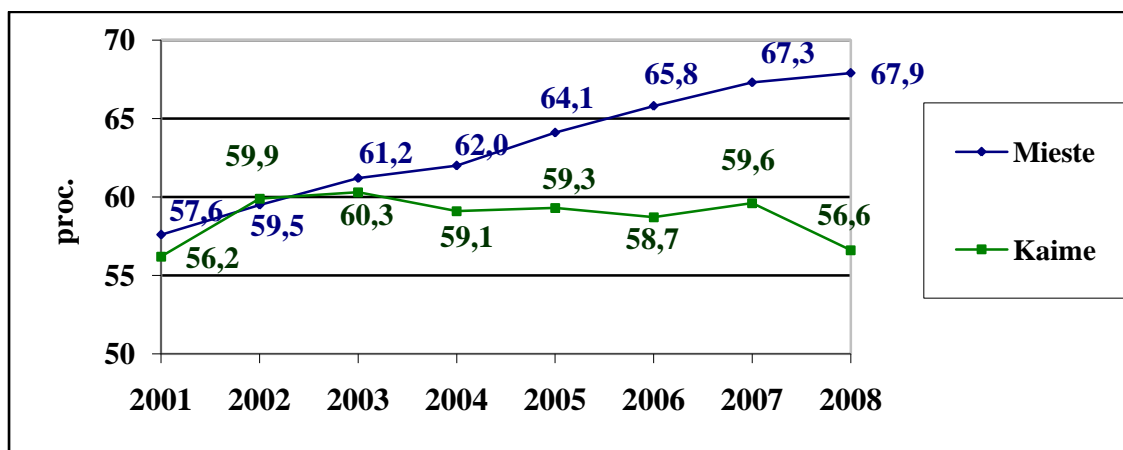
Lietuvos kaimo gyventojų skaičiui įtakos turėjo ir vidinės migracijos srautų krypties pasikeitimas. 2001–2003 m. kaimui labai palankias tendencijas rodęs vidinės migracijos saldo, nuo 2004 m. persisvėrė į neigiamą pusę (1.2.2 pav.).

1.2.2 pav. Vidinės migracijos saldo kaime 2001–2007 m.

Šaltiniai: Demografijos metraštis (2002–2007 m. katalogai). Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV.

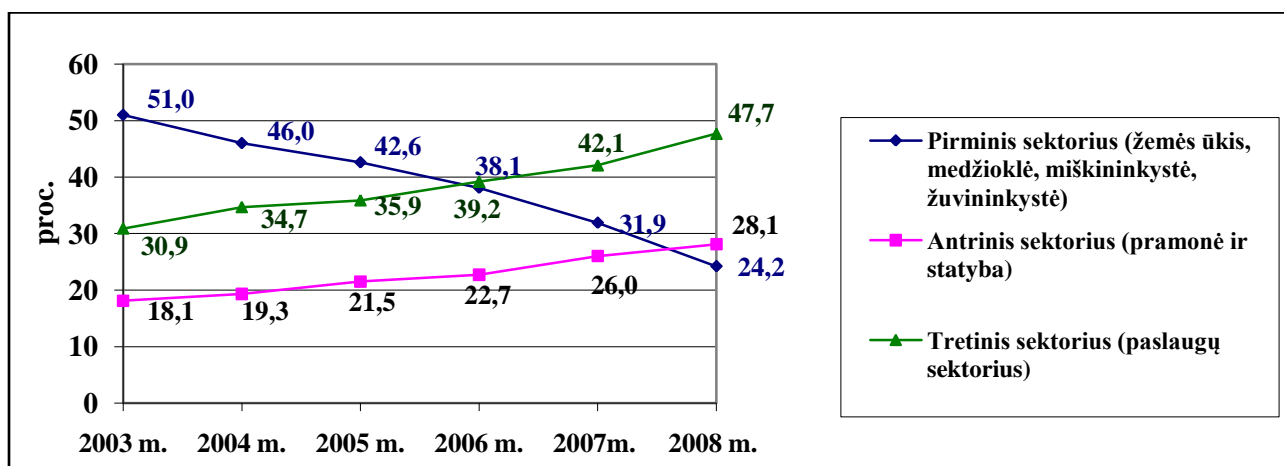
Bendras užimtumo lygis kaime 2004–2008 m. laikotarpiu kito nežymiai. Nors 2002 m. šis rodiklis kaime buvo didesnis nei mieste, nuo 2003 iki 2008 m. užimtumo lygis mieste išaugo net 6,7 proc. punkto, o kaime jokio pastebimo augimo nebuvo. 2008 m. šis rodiklis buvo 3,7 procentinio punkto mažesnis nei 2003 m. (1.2.3 pav.). Lietuvos kaime 2008 m. buvo 418,3 tūkst. užimtų gyventojų, o bendras užimtumo lygis kaime buvo 56,6 proc.: vyrų – 61,8 proc., moterų – 51 proc.

1.2.3 pav. Užimtumo lygis mieste ir kaime 2001–2008 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV.

Nors kaime bendras užimtumo lygis gana stabilus, matyti akivaizdžių struktūrinių užimtumo pokyčių. Ypač jie ryškūs, analizuojant kaimo gyventojų užimtumą pagal ekonominės veiklos rūšis. Kaimo gyventojų, užimtų pirminiame sektoriuje, dalis per šį laikotarpį sumažėjo daugiau kaip per pusę. Iki 2006 m. daugiausia kaimo gyventojų dirbo žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje, bet nuo 2006 m. pirminis sektorius buvo nustumtas į antrą, o nuo 2008 m. – į paskutinę vietą, pirmenybę užleisdamas paslaugų sektoriui. 2008 m. beveik pusė kaimo užimtųjų (47,7 proc.) dirbo tretiniame sektoriuje (1.2.4 pav.).

1.2.4 pav. Kaimo gyventojų užimtumas pagal ekonominės veiklos sektorius 2003–2008 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.

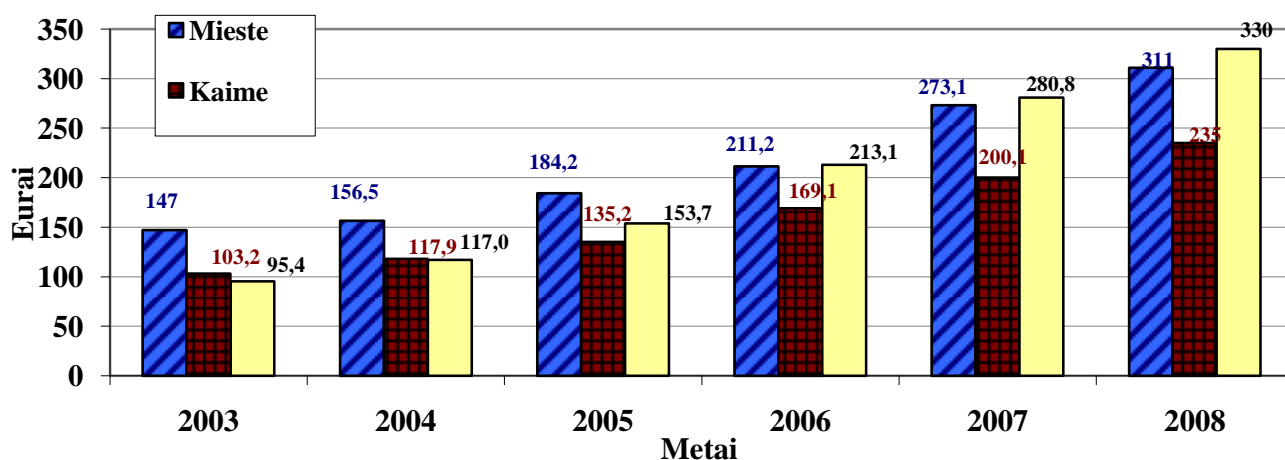
Šalies mastu užimtųjų dalis pirminiame sektoriuje taip pat tebemažėja: 2003 m. ji sudarė 17,9 proc., 2007 m. – 10,4 proc. o 2008 m. – tik 7,9 proc. visų šalies užimtųjų.

Greitais tempais mažėjant kaimo gyventojų užimtumui žemės ūkyje, jiems tenka ieškoti kitų pajamų šaltinių. Tai viena iš priežasčių, kodėl 2004–2008 m. laikotarpiu kaime sparčiai didėjo mažų

ir vidutinių įmonių (MVI) skaičius. Ypač aktyviai šiuo laikotarpiu buvo steigiamos statybos veikla užsiimančios MVI, jų skaičius padvigubėjo. Toliau, nors jau lėtesniais tempais, augo vietų skaičius kaimo turizmo sodybose. Palyginti su 2003 m., 2008 m. vietų skaičius jose išaugo 2,3 karto, o per 2008 m. – 6,1 proc. Tačiau kaimo turizmo sodybų skaičiaus augimas nuo 2006 m. sustojo. 2006 m., palyginti su 2003 m., jis buvo didesnis 1,5 karto, o per 2007–2008 m. padidėjo tik 3 proc. Lietuvos kaimo MVI veiklų struktūroje dominuoja prekyba užsiimančios įmonės (apie 40 proc.). MVI pajamų dinamikos analizė patvirtina, kad vis patrauklesnė tampa veikla paslaugų sektoriuje, nes 2006 ir 2007 m. MVI bendros pajamos sparčiausiai augo paslaugų sektoriuje. Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės veikla Lietuvos kaime 2007 m. užsiėmė tik 12,1 proc. MVI.

Nors bendra kaimo namų ūkių ekonominė būklė vis dar išlieka gerokai prastesnė nei mieste, atotrūkis sumažėjo. 2008 m. vidutinės mėnesinės namų ūkių disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui kaime siekė 235 eurus (811,2 Lt), t. y. 75,5 proc. analogiško pajamų rodiklio mieste. Palyginti su 2003 m., vidutinės mėnesinės namų ūkių disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui kaime augo sparčiau nei mieste. Kaime šis rodiklis padidėjo 2,3 karto, o mieste – tik 2,1 karto.

Ypač sparčiai augo žemdirbių namų ūkių vidutinės mėnesinės disponuojamos pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui. 2005 m. jos viršijo kitų kaimo gyventojų pajamas, o 2006 m. – ir miestiečių pajamas (1.2.5 pav.). Jų augimui įtakos turėjo pagerėjusios žemės ūkio veiklos sąlygos: didesnė parama, stambesni ir modernesni ūkiai, palankesnės prekybos sąlygos, išaugusi žemės ūkio produktų paklausa ir 2007 m. žemdirbiams itin palankios žemės ūkio produktų kainos.

1.2.5 pav. Vidutinės mėnesinės vieno namų ūkio nario disponuojamos pajamos 2003–2008 m., eurai

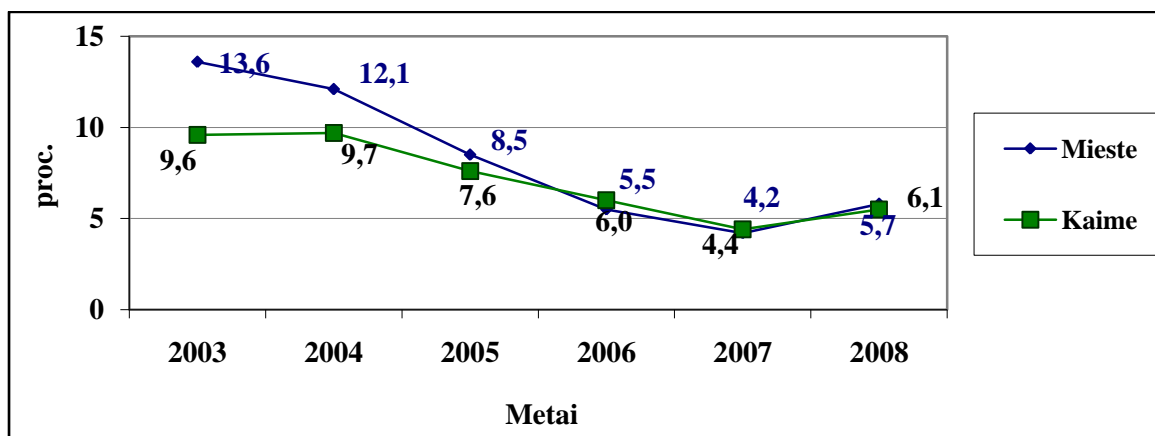
Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.

ES parama turėjo įtakos ir tam, kad sumažėjo atotrūkis tarp vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio šalyje ir darbo užmokesčio žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje. Žemės ūkyje ir medžioklėje 2003 m. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 68,2 proc. šalies vidurkio, 2004 m. – 70,1 proc., 2005 m. – 70,4 proc., 2006 m. – 71,0 proc., 2007 m. – 73,5 proc., o 2008 m. – 72,6 proc. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis žemės ūkyje ir medžioklėje 2008 m. sudarė 474 eurus (1 637 Lt.), palyginti su 2007 m., 23,5 proc. daugiau, o palyginti su 2003 m. – 2,2 karto. Tačiau miškininkystėje, medienos ruošoje ir susijusių paslaugų veikloje atotrūkis nuo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio šalyje buvo sumažėjęs tik 2004 m., o vėliau nuo 2005 m. didėjo. 2003 m. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šioje ekonominėje veikloje sudarė 92,7 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio, o 2007 m. – 90,1 proc., ir tik 2008 m. smarkiai išaugo ir tapo netgi didesnis už šalies vidurkį 4,4 proc. ir sudarė 682 eurus (2 356 Lt). Taigi miškininkystė tampa vis patrauklesnė alternatyva žemės ūkio veiklai.

Per nagrinėjamą laikotarpį pastebimai pasikeitė kaimo ir žemdirbių namų ūkių pajamų šaltiniai. Kaimo namų ūkiuose mažėjo pajamų iš verslo ir individualios veiklos dalis (2003 m. ji sudarė 31,9 proc., 2007 m. – 27,3 proc., o 2008 m. – 20,5 proc.) ir augo iš samdomo darbo gautos pajamos (2003 m. jos sudarė 31,5 proc., 2007 m. – 39,1 proc., o 2008 m. net 48,9 proc. visų disponuojamų pajamų). Tuo tarpu žemdirbių ūkiuose vyko priešingas procesas: augo pajamų iš individualios veiklos, plėtojamos daugiausia žemės ūkyje, dalis; ji padidėjo nuo 59,3 proc. 2003 m. iki 79,9 proc. 2007 m. Taip pat žymiai sumažėjo socialinių išmokų dalis, atitinkamai nuo 26 iki 10,7 proc. Tačiau veiklos diferenciacija žemdirbių ūkiuose vyko vangiai, pajamų dalis iš ne žemės ūkio verslo ir individualios veiklos per 2004–2007 m. laikotarpį netgi sumažėjo. 2003 m. jų dalis visose disponuojamose namų ūkių pajamose, tenkančiose vienam nariui, sudarė 1,8 proc., o 2007 m. – 1,5 proc.

Dėl spartaus Lietuvos ekonomikos augimo, emigracijos 2004–2008 m. laikotarpiu žymiai sumažėjo bedarbių skaičius ir nedarbo lygis kaime. 2007 m. bedarbių kaime sumažėjo iki 20,5 tūkst., t. y. jų buvo 2,3 karto mažiau nei 2003 m. Tačiau 2008 m. dėl ekonominės krizės bedarbių skaičius kaime, palyginti su 2007 m., išaugo iki 27,1 tūkst.

2008 m. nedarbo lygis kaime siekė 6,1 proc., palyginti su 2003 m., 3,5 procentinio punkto mažiau. Tačiau, palyginti su miestu, nedarbo lygio mažėjimo tempas buvo lėtesnis, todėl nuo 2006 m. situacija tapo palankesnė mieste, nors iki tol nedarbo lygis Lietuvos kaime ilgą laiką buvo mažesnis (1.2.6 pav.).

1.2.6 pav. Nedarbo lygis Lietuvos kaime ir mieste 2003–2008 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.

Smarkiai sumažėjęs užimtumas žemės ūkyje nesukėlė didelių problemų tarp šios srities darbuotojų. Bedarbių, anksčiau dirbusių agrariniame sektoriuje, dalis visame anksčiau dirbusių Lietuvos bedarbių skaičiuje netgi sumažėjo nuo 10,7 proc. 2003 m. iki 6,7 proc. 2008 m.

2004–2007 m. laikotarpiu ypač sėkmingai buvo mažinama jaunimo nedarbas. Jaunimo nedarbo lygis kaime (15–24 m. amžiaus grupėje), 2003 m. buvęs 17,9 proc., 2007 m. besudarė 6,7 proc. (mieste – 9,0 proc.). Tačiau 2008 m. jaunimo nedarbas vėl padidėjo iki 11,6 proc., ir padidėjimas šioje amžiaus grupėje buvo daug didesnis nei vidutiniškai kaime.

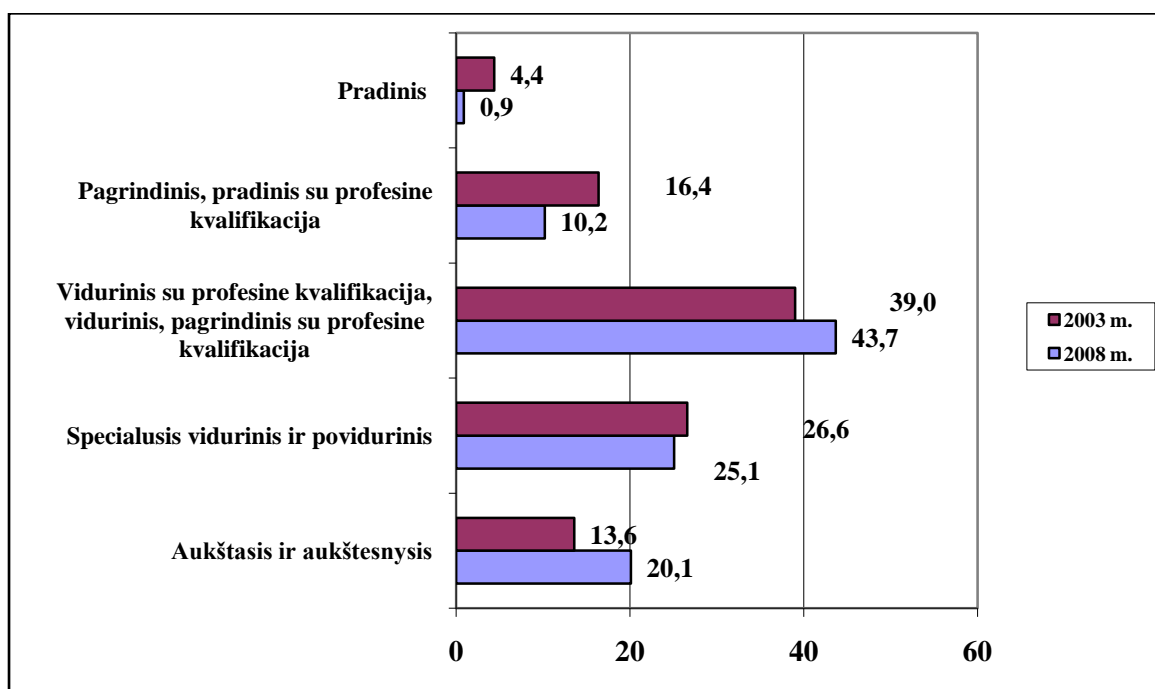
Pagal lytį tarp kaimo bedarbių dominavo vyrai, be to, jų dalis 2004–2008 m. laikotarpiu padidėjo. 2003 m. jie sudarė 54,4 proc. visų kaimo bedarbių, o 2008 m. – 56,8 proc..

Dalis kaimo gyventojų, net ir turėdami darbą, susiduria su skurdo problema. Skurdo rizikos lygis 2007 m. kaime sudarė 32,2 proc., palyginti su 2006 m., jis sumažėjo 1,8 proc. punkto, tačiau išliko daug didesnis nei mieste, kur 2007 m. tesudarė 12,7 proc. Išliko didelis atotrūkis ir tarp kaimo bei miesto darbuotojų, patenkančių į skurstančiųjų grupę. 2007 m. dirbančiųjų kaimo gyventojų skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų (išskyrus pensijas), nors ir sumažėjo nuo 2006 m. 3,9 procentinio punkto, sudarė 38,5 proc., o mieste – tik 19,1 proc.

Pačių gyventojų vertinimu, atotrūkis tarp miesto ir kaimo nėra toks didelis. Namų ūkių tyrimų duomenimis, 2007 m. kaip labai sunkiai ir sunkiai besiverčiančius kaime save nurodė 31,3 proc. namų ūkių, o mieste – 24,9 proc.

Gerinti ekonominę situaciją kaime labiausiai trukdo tai, kad užimtų kaimo gyventojų išsilavinimo struktūra išliko daug prastesnė nei mieste. Kaime užimtųjų su aukštesniu ir aukštesniojo išsilavinimu dalis 2008 m. sudarė 20,1 proc., o mieste – 40,2 proc. Nors per 2004–2008 m. laikotarpį buvo palankių pokyčių – tokių užimtųjų dalis kaime padidėjo 6,5 procentinio punkto (1.2.7 pav.) – sumažinti atotrūkio nuo miesto nepavyko, nes mieste aukštąjį ir aukštesnįjį

išsilavinimą turinčių užimtųjų dalis augo šiek tiek sparčiau – per analizuojamą laikotarpį padidėjo 7,1 proc. punktais.

1.2.7 pav. Užimtų kaimo gyventojų išsilavinimo struktūra 2003 ir 2008 m., proc.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.

Situaciją šiek tiek pagerino ES parama, teikiama mokymui, perkvalifikavimui, kompetencijos didinimui (teikiama pagal BPD priemonę). Įgyvendinant šią paramos programą, buvo suorganizuota daug mokymo kursų ūkininkams, įmonių darbuotojams, gyventojams, vietos veiklos grupėms, bendruomenėms. Jie kaimo žmonėms sudarė galimybes kelti kvalifikaciją ir tobulinti verslumą, ieškant alternatyvių žemės ūkiui veiklos formų bei įsisavinant ES paramą. Tai iliustruoja pirmaisiais Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimo metais (2004 m. ir 2005 m.) padidėjęs kaimo gyventojų aktyvumas, dalyvaujant mokymosi visą gyvenimą procese. Tačiau baigiantis 2004–2006 m. programavimo laikotarpiui, ėmė mažėti ir besimokančių žmonių, nes dalis jų, vieną kartą sudalyvavę mokymuose, mano, kad įgijo pakankamai žinių ir nebejaucia poreikio toliau tai daryti. 2007 m. besimokančių 25–64 m. amžiaus gyventojų dalis sudarė 2,6 proc. (2004 m. – 2,9 proc., 2005 m. – 3,2 proc., 2006 m. – 2,4 proc.). 2008 m., pradėjus įgyvendinti Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemones, besimokančių suaugusiųjų dalis vėl padidėjo iki 3,4 proc. Tačiau Lietuvos kaime šis rodiklis labai mažas, palyginti ir su Lietuvos miestu (2008 m. – 5,3 proc.), ir su šio rodiklio reikšmėmis ES šalyse. Be to, išliko ypač mažas vyrų suinteresuotumas mokytis. 2008 m. besimokančių 25–64 m. amžiaus kaimo moterų dalis sudarė 4,2 proc., o vyrų – tik 2,7 proc.

Siekiant didinti žemės ūkio konkurencingumą ir plėtoti alternatyvias veiklas kaime, didelis vaidmuo 2004–2008 m. teko Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybai, kurios paslaugų pagrindiniai vartotojai buvo ūkininkai, žemės ūkio specialistai, žemės ūkio kooperatyvų nariai, vidutinio ir smulkaus verslo kaimo vietovėse atstovai, žemės ūkio mokyklų mokytojai. Nagrinėjamu laikotarpiu pagal paslaugų vartotojų reikmes veikė 44 konsultavimo tarnybos biurai kiekviename rajone (kiekvienoje savivaldybėje). Biuruose dirbo po 3–6 specialistus, teikusius kvalifikuotas paslaugas ir konsultacijas įvairiais augalininkystės, gyvulininkystės, ūkio ekonomikos ir apskaitos, žemės ūkio pastatų statybos ir mechanizavimo bei kitais klausimais. Konsultantai taip pat organizavo kursus, seminarus, padėjo ūkininkams įgyvendinti individualiuosius investicinius bei bendrus su Lietuvos ir užsienio partneriais projektus.

Didinant kaimo žmonių kompetenciją, skatinant bendruomenių iniciatyvas bei kuriant kaimo pilietinę visuomenę, nemažas indėlis teko ir Lietuvos respublikos žemės ūkio rūmams (LRŽŪR). Per 2004–2006 m. laikotarpį LRŽŪR suorganizavo per 2 000 seminarų ir suteikė apie 45 000 individualių konsultacijų įvairiais žemės ūkio ir kaimo plėtros klausimais, skatindami ir informuodami kaimo žmones apie galimybę pasinaudoti ES parama.

Padidėjęs kaimo gyventojų socialinis aktyvumas, jungiantis į bendruomenes ir vietos veiklos grupes, paskatintas ES paramos, padėjo geriau spręsti vietos socialines ir gamtosaugines problemas, rasti naujų idėjų, koku verslu užsiimti kaime vietoje ūkininkavimo, įsteigti kooperatines bendroves. 2008 m. Lietuvoje buvo registruota 1,3 tūkst. kaimo bendruomenių, aktyviai veikiančių – apie 1,1 tūkst. Palyginti su 2004 m., bendruomenių skaičius išaugo 3 kartus. ES parama taip pat paskatino spartų vietos veiklos grupių kūrimosi procesą. 2003 m. tebuvo įsikūrusi 1 vietos veiklos grupė, 2004 m. – 28, o 2007 m. – jau 45. 2007 m. buvo įkurta vietos veiklos grupes vienijanti asociacija „Vietos veiklos grupių tinklas“. 2008 m. minėtos grupės, apimančios daugiau nei vieną savivaldybę, pradėjo skaidytis, todėl jų skaičius padidėjo iki 48.

Apibendrinant situaciją Lietuvos kaimo vietovėse 2004–2008 m., galima daryti išvadą, kad bendrieji socialiniai ir ekonominiai pokyčiai kaime, išskyrus demografinius, turėjo teigiamą poveikį Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano tikslų ir uždavinių įgyvendinimui.

2. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO VALDYMAS IR ADMINISTRAVIMAS

Šioje dalyje trumpai pristatoma KPP valdymo ir administravimo struktūra, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos veikla įgyvendinant KPP bei Nacionalinės mokėjimo agentūros (toliau – Agentūra) veikla administruojant KPP priemones.

2.1. KPP VALDYMO IR ADMINISTRAVIMO STRUKTŪRA

Žemės ūkio ministerija

Žemės ūkio ministerija yra pagrindinė institucija, atsakinga už šio KPP įgyvendinimą, nors tam tikrų priemonių (projektų ar veiksmų) įgyvendinimas gali būti perduotas kitoms atsakingoms organizacijoms, kurias nurodo Žemės ūkio ministerija. Žemės ūkio ministerija yra atsakinga už šio Kaimo plėtros plano valdymo efektyvumą ir teisingumą.

Žemės ūkio ministerija:

1. kontroliuoja patikimos finansinės ir statistinės informacijos apie programos vykdymą rinkimo sistemos sukūrimą, jos atitiktį stebėsenos ir finansiniams rodikliams bei paramos rezultatų vidurinio etapo ir *ex-post* vertinimą;
2. rūpinasi ankstesniame punkte aprašytos informacijos pateikimu Europos Komisijai;
3. Priežiūros komiteto prašymu arba savo iniciatyva siūlo KPP pakeitimus Priežiūros komitetui, nekeisdama bendros lėšų sumos, skirtos atskiram prioritetui, nei jos specialių tikslų;
4. gavusi Priežiūros komiteto patvirtinimą, per mėnesį informuoja Europos Komisiją apie ankstesniame punkte išdėstytus pakeitimus;
5. gavusi Europos Komisijos nutarimą ir Priežiūros komiteto patvirtinimą, keičia KPP, išskyrus 3 punkte išdėstytus atvejus;
6. rengia metinę ir galutinę programos vykdymo ataskaitas;
7. organizuoja programos galutinį įvertinimą;
8. užtikrina informacijai keliamų reikalavimų atitiktį.

Žemės ūkio ministerijoje KPP įgyvendinimą koordinuoja Kaimo plėtros departamento Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo skyrius ir Investicinių ir kompensacinių kaimo plėtros priemonių koordinavimo skyrius.

Nacionalinė mokėjimo agentūra

Agentūra atsako už:

- kvietimą teikti paraiškas;
- projektų atranką;
- tikrinimą, ar pareiškimai tvirtinti projektus atitinka nustatytus terminus ir keliamas tinkamumo sąlygas, programos turinio sąlygas, įskaitant viešųjų pirkimų nuostatas, kada tai tinka;
- sutartinių įsipareigojimų tarp Agentūros ir potencialių paramos gavėjų nustatymą bei patvirtinimą, kad galima pradėti juos vykdyti;
- patikras vietoje prieš projekto patvirtinimą ir po jo;
- priežiūros veiksmus užtikrinti vykdomų projektų pažangą;
- pranešimus apie priemonių įgyvendinimo pažangos rodiklius;
- skundų dėl išmokų tikrinimą;
- patikrinimus vietoje nustatyti tinkamumą gauti mokėjimą;
- rekvizitų mokėjimams atlikti tikrinimą;
- mokėjimų vykdymą;
- finansinių įsipareigojimų ir mokėjimų apskaitą;
- paramos gavėjų kontrolę po mokėjimo, siekiant nustatyti, ar ir toliau laikomasi įsipareigotų terminų ir tinkamumo sąlygų.

Dalis patvirtinimo ir kontrolės funkcijų yra perduota Agentūros regioniniams skyriams, esantiems visose 10 Lietuvos apskrityse. Šie skyriai atsako už paraiškų paramai gauti ir skundų dėl išmokų priėmimą. Jie taip pat atlieka patikras vietoje, vykdomas prieš pateikiant visą surinktą informaciją Agentūrai.

Agentūra užtikrina tinkamą lėšų skirstymą ir griežtą finansinę kontrolę, atitinkančią strateginius prioritetus ir priemones bei atrankos kriterijus ir procedūras, išdėstyti šiame plane.

Agentūra yra atsakinga už viešųjų išlaidų administravimą iš nacionalinio dalinio finansavimo bei iš ES EŽŪOGF Garantijų skyriaus lėšų.

Priežiūros komitetas

Priežiūros komiteto tikslas yra vertinti visos programos įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę. Priežiūros komitetas taip pat turi išanalizuoti KPP rezultatus ir ypač įvairioms priemonėms iškeltų tikslų/uždavinių įgyvendinimą bei toms priemonėms skirtų finansinių lėšų naudojimą. Be to, Priežiūros komitetas analizuoja galimybę skirti lėšų papildomoms priemonėms, jei tokių yra. Šiuo

atžvilgiu Žemės ūkio ministerija užtikrina, kad visa svarbi informacija apie programos ir jos priemonių bei papildomų priemonių, jei tokių yra, įgyvendinimą būtų prieinama Priežiūros komitetui.

Komitetas:

- pritaria KPP įgyvendinimo efektyvumui ir kokybei;
- sutinka su programa arba ją pakoreguoja, įskaitant fizinius ir finansinius rodiklius, bei juos pateikia tvirtinti Europos Komisijai;
- per šešis mėnesius nuo paramos patvirtinimo dienos peržiūri ir tvirtina atrankos kriterijus, taikomus veiksams, kurie finansuojami kiekvienoje priemonėje;
- periodiškai įvertina pažangą, siekiant specialių paramos tikslų;
- analizuoja plano įgyvendinimo rezultatus, ypač atskiroms priemonėms iškeltų tikslų įgyvendinimą;
- vertina ir tvirtina metines ir galutinę KPP įgyvendinimo ataskaitas prieš jas išsiunčiant Europos Komisijai;
- vertina bet kokį siūlymą keisti Komisijos nutarimą dėl lėšų.

Priežiūros komiteto institucinė sudėtis, patvirtinta 2004 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Nr. 1488, yra tokia:

Žemės ūkio ministras (Komiteto pirmininkas);

Žemės ūkio ministerijos atstovas (Komiteto pirmininko pavaduotojas);

Aplinkos ministerijos atstovas;

Finansų ministerijos atstovas;

Ministro Pirmininko patarėjas;

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovas;

Vidaus reikalų ministerijos atstovas;

Ūkio ministerijos atstovas;

Lietuvos gamtos fondo atstovas;

Lietuvos kaimo smulkiųjų verslininkų ir amatininkų sąjungos atstovas;

Lietuvos mėsos perdirbėjų asociacijos atstovas;

Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacijos atstovas;

Lietuvos ūkininkų sąjungos atstovas;

Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovas;

Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų atstovas.

Ryšiai tarp Žemės ūkio ministerijos, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir Priežiūros komiteto nusakomi taip:

- Agentūra yra atsakinga už kasdieninį programos įgyvendinimą ir nuolat informuoja Žemės ūkio ministeriją apie įgyvendinimo pažangą;
- Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento Kaimo plėtros programų priežiūros ir vertinimo skyrius veikia kaip Priežiūros komiteto sekretoriatas. Tai apima informacijos apie KPP vykdymo padėtį teikimą Priežiūros komitetui;
- Priežiūros komitetas gali prašyti, kad, esant reikalui, Žemės ūkio ministerija (sekretoriatas) pateiktų išsamią analizę arba papildomą informaciją/duomenis iš Agentūros.

2.2. ŽMOGIŠKIEJI IŠTEKLIAI

2008 m. iki spalio mėnesio pabaigos Žemės ūkio ministerijoje dirbo 5 darbuotojai, samdomi iš KPP priemonės „Techninė parama“ lėšų: Kaimo plėtros departamente 4 darbuotojai, Finansų ir biudžeto departamente – vienas darbuotojas. Dalis darbuotojų, išlaikomų biudžeto lėšomis, dalį savo darbo laiko skyrė KPP užbaigimo darbams. Nuo 2008 m. lapkričio mėn. liko 1 darbuotojas (Kaimo plėtros departamente), kuris dalį darbo laiko skyrė darbams, susijusiems su KPP *ex-post* ir galutinės 2008 metų pažangos ataskaitų rengimu .

Agentūros struktūrą sudaro: vadovybė, 10 departamentų ir 3 savarankiški skyriai. Dabartinė Agentūros administracinė struktūra iš esmės tenkino poreikius ir leido atlikti priskirtas funkcijas, administruojant KPP priemones. Įsteigus Agentūrą, joje dirbo 12 darbuotojų. 2008 m. gruodžio 31 d. Agentūroje dirbo 900 darbuotojų, iš jų: 543 valstybės tarnautojai, 357 darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis. Iki 2008 m. liepos 14 d. Agentūroje dirbo 5 darbuotojai, administruojantys KPP priemones, išlaikomi iš KPP „Techninės paramos“ lėšų. Vidutiniškai 435 valstybės tarnautojai ir darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, 2008 m. dalį savo darbo laiko skyrė funkcijų, susijusių su KPP įgyvendinimu, vykdymui. Į ES žemės ūkiui teikiamą paramą pretendavo daug kaimo gyventojų, todėl didelis darbo krūvis teko Agentūros Kontrolės departamento teritoriniams skyriams. Juose 2008 m. gruodžio 31 d. dirbo 379 darbuotojai.

2.3. TEISINĖ BAZĖ

Siekiant spręsti KPP administravimo problemas ir tinkamai įgyvendinti kaimo plėtros priemones, 2008 metais buvo inicijuoti Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 m. plano pakeitimai pagal Įgyvendinančio reglamento 817/2004 51 str. 4 dalį (2.3.1 lentelė) bei žemės ūkio ministro įsakymais buvo patvirtinti KPP priemonių administravimo taisyklių pakeitimai (2.3.2 lentelė).

2.3.1 lentelė. KPP keitimai, atlikti 2008 m.

Data	Administravimo problemos	KPP pakeitimo esmė
„Standartų laikymasis“		
2008-10-28	<p>Paramos gavėjams įgyvendinantiems Nitratų direktyvą, pasibaigus investiciniam laikotarpiui (3 metai) privalu pateikti <i>Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos regionų Aplinkos apsaugos departamento pažymą apie ūkio atitikimą Taisyklių 8 punkte išvardytų reikalavimų</i>. Norint gauti tokią pažymą reikia turėti arba pasistatyti reikalavimus atitinkančią mėšlidę bei atitikti kitus reikalavimus.</p> <p>Netenkinant šio reikalavimo paramos gavėjams gresia išmokėtos paramos sumos sugražinimas.</p> <p>Susidarė situacija, kad dalis paramos gavėjų, pasinaudojusių parama pagal šią priemonę, nesuprato ir neįvertino priemonei keliamų reikalavimų, ir negalėjo pilnai įgyvendinti numatytos direktyvos reikalavimų.</p>	<p>Keičiamos paramos gavėjams, įgyvendinantiems Tarybos direktyvą 91/676/EEB, už pažeidimus taikomos sankcijos.</p> <p>Kadangi pagal anksčiau patvirtintas nuostatas už neatitikimą įgyvendinamos direktyvos reikalavimus reikėjo grąžinti visą gautą paramos sumą, tikėtasi, jog šie pakeitimai padės Lietuvos ūkininkams pilnai įgyvendinti priemonės reikalavimus ir taip atitikti numatytų direktyvų reikalavimus.</p>
„Agrarinė aplinkosauga“		
2008-10-29	<p>1. Pareiškėjo pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ įsipareigoto ploto sumažėjimas iki 10 proc. nustatomas ne tik atlikus patikrą vietoje, bet ir administracinio dokumentų patikrinimo metu. Jei administracinio dokumentų patikrinimo metu nustatoma, jog įsipareigotas plotas sumažėjo iki 10 proc., buvo siūlyta netaikyti sankcijų ir paramą skaičiuoti už patikros metu nustatytą plotą. Šiuo atveju pareiškėjas per įsipareigojimų laikotarpį gali sumažinti iki 10 proc. paraiškoje nurodyto ploto, kuriame taikomos agrarinės aplinkosaugos</p>	<p>Keičiama sankcija pareiškėjams ir išdėstoma taip:</p> <p>Jei patikrinimo metu nustatoma, kad įsipareigotas plotas, kuriame yra taikomos agrarinės aplinkosaugos priemonės, sumažėja iki 10 proc. - parama skaičiuojama už patikros metu nustatytą plotą.</p> <p>Jeigu nustatoma, išskyrus <i>force majeure</i> atvejus, kad:</p> <p>a) įsipareigotas plotas sumažėja nuo 10 iki 20 proc. - einamųjų metų išmoka mažinama dvigubai;</p> <p>b) įsipareigotas plotas sumažėja</p>

	<p>priemonės.</p> <p>2. KPP numatyta sankcija, kad jei ekologinis ūkis sumažina sertifikuotą ekologinės produkcijos gamybai naudojamą žemės ūkio naudmenų plotą, parama einamaisiais metais nemokama, jei nusižengiama pakartotinai, parama nutraukiama, pareiškėjas netenka teisės pateikti paraišką pagal priemonę ateinančius vienerius metus. Atsižvelgus į tai, jog pareiškėjui, net nežymia dalimi sumažinusiui paraiškoje įsipareigotą plotą, taikoma sankcija iš viso nemokėti paramos einamaisiais metais, buvo siūlyta pakeisti šią sankciją.</p>	<p>daugiau kaip 20 proc. - parama nemokama, t. y. paraiška atmetama ir sutartis nutraukiama sugrąžinant išmokas.</p> <p>Jei nustatoma, kad sumokėta už plotą, didesnę nei deklaruota - permokėta suma turi būti gražinta.</p> <p>Keičiama sankcija pareiškėjams ir išdėstoma taip: „Jei pareiškėjui neišduodamas ekologinės gamybos sertifikatas – parama einamaisiais metais nemokama. Jei paramos gavėjas nusižengia pakartotinai, parama nutraukiama“.</p>
Finansinės dalies pakeitimai		
2008-02-28	<p>Lėšų poreikis pagal priemones „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ per programavimo laikotarpį viršijo Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plane numatytą biudžetą. Tuo tarpu kilo grėsmė, kad lėšos, skirtos priemonėms „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ gali likti nepanaudotos.</p>	<p>Šiuo pakeitimu perskirstyta 4,49% visam programavimo periodui skirtų reikalavimus atitinkančių viešosios paramos lėšų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priemonių „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ biudžetai sumažinti. • Priemonių „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ biudžetai padidinti.
2008-06-17	<p>Lėšų poreikis pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ per programavimo laikotarpį viršijo Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plane numatytą biudžetą. Tuo tarpu kilo grėsmė, kad lėšos, skirtos priemonėms „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir SAPARD perviršis gali likti nepanaudotos.</p>	<p>Šiuo pakeitimu perskirstyta 1,28% visam programavimo periodui skirtų reikalavimus atitinkančių viešosios paramos lėšų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priemonių „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ ir „SAPARD perviršis“ biudžetai sumažinti. • Priemonių „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas“ biudžetai padidinti.
2008-	Lėšų poreikis pagal priemonę „Agrarinė	Šiuo pakeitimu siūlome perskirstyti

09-22	aplinkosauga“ per programavimo laikotarpį viršijo Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plane numatytą biudžetą. Tuo tarpu kilo grėsmė, kad lėšos, skirtos priemonėms „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, SAPARD perviršis, „Techninė parama“ ir „Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos“ gali likti nepanaudotos.	0,87% visam programavimo periodui skirtų reikalavimus atitinkančių viešosios paramos lėšų: <ul style="list-style-type: none"> • Priemonių „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, „SAPARD perviršis“, „Techninė parama“ ir „Papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos“ biudžetai sumažinami. • Priemonių „Agrarinė aplinkosauga“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas“ ir „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ biudžetai padidinami.
-------	--	---

2.3.2 lentelė. KPP administravimo taisyklių pakeitimai 2008 m.

Įsakymo pavadinimas	Data	Įsakymo Nr.	Administravimo problemos	Taisyklių pakeitimo esmė
Priemonė „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“				
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-423 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	2008-03-28	3D-174	Mokant paramos sumą avansu buvo sunku išvengti permokų, nes paramos suma būdavo apskaičiuojama pagal prognozinius Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenis. Padidėjus Sodros išmokoms tekdavo perskaičiuoti paramos sumas ir susigražinti permokas.	Patikslinta paramos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka. Metinė paramos suma mokama dviem etapais, t.y. išmoką skaidant į kintamąją dalį (už perleistą žemės ūkio naudmenų plotą) ir pastoviąją dalį (bazinė išmoka pareiškėjui ir/arba priedas už išlaikomą sutuoktinį), kuomet kintama dalis išmokama už ateinančius metus, o pastovioji išmokos dalis išmokama tik gavus faktinius duomenis iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos.
Priemonė „Agrarinė aplinkosauga“				
Žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė	2008-07-01	3D-371	Iškilo neaiškumai dėl sankcijų, taikomų dėl neteisingo deklaravimo, kuomet deklaruotas plotas	Patikslintos administravimo taisyklės pagal valstybės kontrolės pateiktą pastabą dėl sankcijų, taikomų dėl neteisingo deklaravimo

aplinkosauga” administravimo taisyklių pakeitimo”			daugiau nei 20 proc. mažesnis nei įsipareigotas. Dėl šių problemų patikslinamas 30 punktas.	dalyvaujantiems priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“.
Žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl papildomų kasmet reikalingų pateikti dokumentų dalyvauti Kaimo plėtros 2004– 2006 metų plano priemonėje „Agrarinė aplinkosauga” pateikimo”	2008- 08-26	3D-470	Pareiškėjai, 2004-2006 metais pateikę paraiškas dalyvauti KPP priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“, ir kurie vėlesniais metais padidino plotą daugiau nei 2 ha lyginant su pradinėje paraiškoje įsipareigotu plotu, pateikė naują paraišką, tačiau ši neatitiko tinkamumo kriterijų, nes pareiškėjai nepateikė kasmet reikalingų pateikti dokumentų.	KPP priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklės keistos, siekiant nustatyti jog pareiškėjai ir (arba) paramos gavėjai gali iki artimiausio dokumentų pateikimo termino pabaigos pateikti reikalingus bei papildomus dokumentus paramai gauti už ankstesnius metus.
Žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga” administravimo taisyklių pakeitimo”	2008- 12-07	3D-684	1. Neaišku kokiais atvejais galima bus taikyti 30.4 punktą, t. y. jei ne dėl pareiškėjo kaltės sumažės plotas, tuomet reikės grąžinti visų gautų išmokų dalį proporcingą sumažintam plotui. 2. Neaiškūs atvejai, kuomet pareiškėjas nutraukia įsipareigojimų pagal priemonės programas vykdymą prieš įsipareigojimų laikotarpio pabaigą, kai nuomojamos ar panaudos sutarties pagrindu valdomos valstybinės žemės numos ar panaudos sutartis nutraukiama valstybės iniciatyva.	Administravimo taisyklės papildomos nauju 37.4 punktu, kuriame nurodoma, kad jei pareiškėjas nutraukia įsipareigojimų pagal priemonės programas vykdymą prieš įsipareigojimų laikotarpio pabaigą, jis neturi grąžinti visų išmokų, kai nuomojamos ar panaudos sutarties pagrindu valdomos valstybinės žemės ar panaudos sutartis nutraukiama valstybės iniciatyva. Patikslinamas 15.5.8 punktas, nurodant, kad Kraštovaizdžio tvarkymo programa turi būti vykdoma tuose pačiuose paraiškoje nurodytuose blokuose laukuose. 15.5.9 punktas papildomas nuostata, kad kasmet kartu su kasmetiniu prašymu į

				Agentūrą turi būti atsiųstas žemėlapis, su pažymėtais plotais, kuriuose vykdomi agrarinės aplinkosaugos veiksmai.
Priemonė „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“				
Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo nr. 3D-429 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	2008-05-14	3D-275	Nebuvo numatyta galimybė mokėti pagal priemonę nustatytas išmokas pagal faktinį nustatytą mažesnę plotą, kuris yra mažesnis nei pareiškėjas deklaravo paraiškoje.	Numatyta sąlyga, kad nustačius jog želdomas plotas yra mažesnis nei deklaruotas, parama mokama pagal rastą mažiausią patikrose vietoje nustatytą faktinį plotą ir pareiškėjas grąžina visą gautą išmokų dalį, proporcingą sumažintam plotui.
Priemonė „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“				
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 16 d. įsakymo Nr. 3D-420 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	2008-06-12	3D-330		Šis pakeitimas padarytas siekiant sėkmingai tęsti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ administravimą. Atsižvelgiant į tai, Agentūroje pasikeitė Agentūros centrinio padalinio ir Agentūros Kontrolės departamento teritorinių skyrių funkcijos, atsirado poreikis keisti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ taisykles, numatant minimų funkcijų įgyvendinimą. Taip pat šiuo pakeitimu koreguotos kelios nuostatos, įgyvendinančios Komisijos Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto, Kaimo plėtros 2004–2006

				metų plano ir Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių probleminiams klausimams nagrinėti sprendimus.
Priemonė „Standartų laikymasis“				
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymo Nr. 3D-496 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	2008-06-12	3D-329		Šis pakeitimas padarytas siekiant sėkmingai tęsti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimą. Atsižvelgiant į tai, kad Nacionalinėje mokėjimo agentūroje prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – Agentūra) pasikeitė Agentūros centrinio padalinio ir Agentūros Kontrolės departamento teritorinių skyrių funkcijos, atsirado poreikis keisti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ taisykles, numatant minimų funkcijų įgyvendinimą. Taip pat šiuo pakeitimu koreguotos kelios nuostatos, įgyvendinančios Komisijos Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto, Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano ir Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių probleminiams klausimams nagrinėti sprendimus.
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymo Nr. 3D-496 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimo	2008-08-22	3D-466	Paramos gavėjams įgyvendinantiems Nitratų direktyvą, pasibaigus investiciniam laikotarpiui (3 metai) privalu pateikti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos	Pakeitimų būtinumas atsirado įvertinus susidariusią situaciją, kad dalis paramos gavėjų, pasinaudojusių parama pagal šią priemonę, nesuprato ir neįvertino priemonei keliamų reikalavimų, ir negalėjo

taisyklių“ pakeitimo			<p>regionų Aplinkos apsaugos departamento pažymą apie ūkio atitikimą Taisyklių 8 punkte išvardytų reikalavimų. Norint gauti tokią pažymą reikia turėti arba pasistatyti reikalavimus atitinkančią mėšlidę bei atitikti kitus reikalavimus.</p> <p>Netenkinant šio reikalavimo paramos gavėjams gresia išmokėtos paramos sumos sugražinimas. Susidarė situacija, kad dalis paramos gavėjų, pasinaudojusių parama pagal šią priemonę, nesuprato ir neįvertino priemonei keliamų reikalavimų, ir negalėjo pilnai įgyvendinti numatytos direktyvos reikalavimų.</p>	<p>pilnai įgyvendinti numatytos direktyvos reikalavimų.</p> <p>Pakeitimu siekta patikslinti bei išaiškinti per kokį laikotarpį privalu atlikti investicijas ir per kokį paramos teikimo laikotarpį turi būti baigti įgyvendinti įsipareigojimai.</p>
Dėl Žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymo Nr. 3D-496 „Dėl Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Standartų laikymasis“ administravimo taisyklių“ pakeitimo	2008-12-05	3D-671	<p>Paramos gavėjams įgyvendinantiems Nitratų direktyvą, pasibaigus investiciniam laikotarpiui (3 metai) privalu pateikti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos regionų Aplinkos apsaugos departamento pažymą apie ūkio atitikimą Taisyklių 8 punkte išvardytų reikalavimų. Norint gauti tokią pažymą reikia turėti arba pasistatyti reikalavimus atitinkančią mėšlidę bei atitikti kitus reikalavimus.</p> <p>Netenkinant šio reikalavimo paramos</p>	<p>Šie pakeitimai daryti siekiant įgyvendinti Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano, patvirtinto 2004 m. rugpjūčio 3 d. Komisijos sprendimu Nr. C(2004)2949, (toliau – Planas) pakeitimus, kuriems Europos Komisija pritarė 2008-10-28 raštu Nr. D/26025.</p> <p>Šiuo keitimu pakeičiamos paramos gavėjams, įgyvendinantiems 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvą Nr. 91/676/EEB dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių (toliau – Nitratų direktyva), už pažeidimus taikomos sankcijos. Komisijai pritarus numatytiems Plano</p>

			gavėjams gresia išmokėtos paramos sumos sugražinimas. Susidarė situacija, kad dalis paramos gavėjų, pasinaudojusių parama pagal šią priemonę, nesuprato ir neįvertino priemonei keliamų reikalavimų, ir negalėjo pilnai įgyvendinti numatytos direktyvos reikalavimų.	pakeitimams, yra galimybė paramos gavėjams Nitratų direktyvos įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje už pažeidimus taikomas sankcijas diferencijuoti pagal nustatyto pažeidimo pobūdį, t. y. nustačius pažeidimus sankcijos dydį taikyti pagal neįgyvendintą konkretų Nitratų direktyvos reikalavimą.
--	--	--	---	---

2.4. KPP ADMINISTRUOJANČIOS INSTITUCIJOS (AGENTŪROS) SERTIFIKAVIMAS 2008 METAIS

2008 m. Žemės ūkio ministerijos Vidaus audito departamentas organizavo Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos atitikties akreditavimo kriterijams patikrinimus. Informacija apie 2008 metais atliktus auditus pateikiama 2.4.1 lentelėje.

2.4.1 lentelė. Informacija apie KPP administruojančios institucijos auditus 2008 m.

Eil. Nr.	Laikotarpis	Pavadinimas	Vykdytojai	Išvada
1.	Už 2007 finansinius metus. Ataskaita pateikta 2008 m. vasario 1 d.	Nepriklausomos Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM Europos Komisijai teikiamų ataskaitų, susijusių su Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF) ir Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) išlaidomis, sertifikavimo paslaugos už 2007 finansinius metus.	Privati audito kompanija UAB „Deloitte Lietuva“	Audito kompanijos UAB „Deloitte Lietuva“ išvadoje nurodyta, kad: 1. Apibendrinant galima teigti, kad NMA atitinka akreditavimo kriterijus. 2. Apibendrinant galima teigti, kad NMA procedūromis galima pagrįstai užtikrinti, kad mokėjimai, įrašyti į EŽŪGF sąskaitas, buvo atlikti pagal Bendrijos taisykles bei pateiktas patobulinimo rekomendacijos (jei tokių buvo). 3. Apibendrinant galima teigti, kad NMA išlaidų ataskaitos ir intervencinės operacijos už finansinius metus, pasibaigusius 2007 m. spalio 15 d., yra iš esmės teisingos, galutinai užbaigtos ir tiksliai įregistruotos į EŽŪGF sąskaitas. 4. Apibendrinant galima teigti, kad Bendrijos finansiniai interesai, susiję su gautomis garantijomis, intervencinėmis atsargomis ir surinktinomis sumomis, yra tinkamai apsaugoti.

				<p>5. Su intervencija susijusių ataskaitų teikimo ir suderinimo procedūros yra efektyvios.</p> <p>6. Mes peržiūrėjome NMA vykdomas procedūras, susijusias su susigrąžintinomis sumomis, ir manome, kad NMA pateikta informacija, pagal EK reglamento Nr. 885/2006 III priedą, atitinka Gairėse nurodytus reikalavimus.</p>
2.	Už 2008 finansinius metus. Ataskaita pateikta 2009 m. sausio 27 d.	<p>Nepriklausomos Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos Europos Komisijai teikiamų ataskaitų, susijusių su Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF) ir Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) išlaidomis, sertifikavimo paslaugos už 2007 finansinius metus.</p>	UAB „Deloitte Lietuva”	<p>Audito kompanijos UAB „Deloitte Lietuva” išvadoje nurodyta, kad: 1. Apibendrinant galima teigti, kad NMA atitinka akreditavimo kriterijus.</p> <p>2. Apibendrinant galima teigti, kad NMA procedūros pagrįstai užtikrina, kad mokėjimai, įrašyti į EŽŪFKP ir EŽŪGF sąskaitas, buvo atlikti pagal Bendrijos taisyklės, o pateiktos patobulinimo rekomendacijos (jei tokių buvo) buvo įgyvendintos.</p> <p>3. Apibendrinant galima teigti, kad NMA išlaidų ataskaitos už finansinius metus, pasibaigusius 2007 m. spalio 15 d., yra iš esmės teisingos, galutinai užbaigtos ir tiksliai įregistruotos EŽŪFKP ir EŽŪGF sąskaitose.</p> <p>4. Apibendrinant galima teigti, kad Bendrijos finansiniai interesai, susiję su sumokėtais avansais, gautomis garantijomis, intervencinėmis atsargomis ir surinktinomis sumomis, yra tinkamai apsaugoti.</p> <p>5. Mes peržiūrėjome NMA vykdomas procedūras, susijusias su susigrąžintinomis sumomis, ir manome, kad NMA pateikta informacija, pagal EK reglamento Nr. 885/2006 III ir IIIA priedus, atitinka Gairėse nurodytus reikalavimus.</p>

2.5. ADMINISTRAVIMO PROCEDŪROS

Siekdama kokybiškai administruoti KPP, Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – Agentūra) 2004 metais parengė ir direktoriaus įsakymais patvirtino administravimo procedūrų aprašus, kurie apibrėžia kiekvieno darbuotojo funkcijas bei darbo dokumentus, kuriuose nurodomas pagrindinių autorizavimo, mokėjimo ir kontrolės funkcijų atlikimas, administruojant paramą.

2004–2008 m. administruojant paramą, atsirado poreikis keisti KPP priemonių administravimo procedūrų aprašus. Atsižvelgiant į administravimo taisyklių pasikeitimus, Agentūros Vidaus audito departamento, UAB „Deloitte Lietuva“ bei Valstybės kontrolės pastabas ir siekiant užtikrinti sklandų ir efektyvų administravimo procesą, Agentūros direktoriaus įsakymais buvo patvirtinti 27 (4 iš jų 2008 metais) administravimo procedūrų aprašų pakeitimai. Jais administravimo procedūrų aprašuose patikslinti kasmetinių prašymų/kasmetinių investicijų ataskaitų vertinimo ataskaitose pateikti klausimai, patikslinti sankcijų taikymo atvejai, skolų identifikavimo žingsniai, jų perdavimo į Finansų ir apskaitos sistemą terminai, aiškiau išdėstyta palūkanų skaičiavimo mechanizmas, detaliau aprašyti ryšiai tarp Agentūros struktūrinių padalinių, pakoreguotos įvairių ataskaitų formos.

Atnaujinta metinės išmokos pagal KPP priemonę „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ skaičiavimo metodika, detalizuota paramos paveldėtojų administravimo procedūra. Supaprastinta reikalaujamų dokumentų pagal priemonę pateikimo procedūra: numatyta, jog kasmetiniai prašymai dėl paramos išmokėjimo pagal priemonę formuojami automatiškai, Kaimo plėtros priemonių administravimo informacinės sistemos (toliau – KPPAIS) pagalba ir paramos gavėjams nebereikia jų teikti Agentūrai. Taip pat administravimo procedūrų aprašas papildytas punktu, kuriame nurodoma, jog vertintojai KPPAIS pagalba atsispausdina Sodros pažymą apie paramos gavėjui priskaičiuotas valstybinio socialinio draudimo išmokas. Dėl šios priežasties paramos gavėjams nebereikia teikti Sodros pažymų. Numatytas paramos gavėjų duomenų atnaujinimas per Pareiškėjų registravimo informacinę sistemą.

2.6. INFORMACINĖ SISTEMA

2008 metais Agentūros Informacinių technologijų departamentas atliko informacinių technologijų infrastruktūros tobulinimus, kurie buvo reikšmingi ir 2004–2006 m. KPP priemonių administravimui.

Siekiant padidinti Agentūros informacinių sistemų patikimumą, 2008 m. buvo atlikti žymūs infrastruktūros patobulinimai: įdiegta naudotojų prisijungimų apkrovimo balansavimo sistema, atnaujinti nepertraukiamo maitinimo šaltiniai, įdiegtas rezervinis maitinimo šaltinis, padidintas serverinės kondicionavimo sistemos našumas.

Efektyvesniam pareiškėjų aptarnavimui telefonu užtikrinti, įdiegta skambučių centro sistema. Pareiškėjai visais rūpimais klausimais gali skambinti vienu telefono numeriu, kuriuo

paskambinus skambutis nukreipiamas reikiamos srities kompetentingam specialistui. Taip pat įdiegta galimybė paklausimus teikti interneto svetainėje.

2.7. KPP ĮGYVENDINIMO PRIEŽIŪRA

Agentūra, vykdydama kontrolės funkcijas, užtikrina kontrolės priemonių, atitinkančių valstybės paramos ir ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių (toliau – BŽŪP) reikalavimus, parengimą ir įgyvendinimą; atlieka paraiškose, kasmetiniuose prašymuose, mokėjimo prašymuose, kituose su dalyvavimu valstybės paramos ir BŽŪP priemonėse susijusiuose dokumentuose pateiktų duomenų patikrinimą; atlieka planines, kokybės, užsakomąsias projektų patikras; rengia ir įgyvendina patikrų vietoje metodikas, vadovaudamasi išsamiais ankstesnių patikrų metu nustatytų pažeidimų analizėmis bei patikrintų subjektų rizikingumo vertinimais.

Subjektai patikroms vietoje atrenkami taikant informacinę administravimo sistemą, kuri tobulinama, atsižvelgiant į administruojamų paramos priemonių nustatytą rizikos veiksnių specifiką bei patikrinimų vietoje rezultatų analizę. 2008 m. pareiškėjai bei paramos gavėjai pagal KPP priemonės patikroms vietoje buvo atrinkti atlikus 272 atrankas, o iš viso Kontrolės departamento Rizikos analizės skyrius 2008 m. atliko daugiau kaip 450 atrankų (atsitiktinių ir rizikos analizių) patikroms vietoje.

2008 m. Kontrolės departamento teritoriniai skyriai atliko daugiau kaip 4 100 patikrų vietoje pagal KPP priemones.

Agentūros Kontrolės departamento Kontrolės kokybės skyrius, siekdamas realizuoti Kontrolės departamento uždavinius, taip pat atlieka tikrinimus ir kontroliuoja valstybės paramos bei ES paramos žemės ūkiui, kaimo plėtrai ir žuvininkystei lėšų naudojimą pagal tikslinę paskirtį, vykdo Kontrolės departamento teritorinių skyrių veiklos kokybės kontrolę bei dalies paramos priemonių tiesioginį tikrinimą vietoje. Kontrolės departamento Kontrolės kokybės skyrius atlieka įvairių rūšių patikras: planines, kontrolines kokybės, užsakomąsias bei įvykdytų projektų priežiūros patikras. 2008 m. šis skyrius atliko 287 patikras vietoje pagal KPP priemones, iš jų – 271 planinę ir 16 užsakomųjų patikrų vietoje. Šių patikrų vietoje pasiskirstymas pagal priemones buvo toks:

- „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ – 93 planinės;
- „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ – 4 užsakomosios;
- „Agrarinė aplinkosauga“ – 47 planinės ir 10 užsakomųjų;
- „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ – 12 planinių ir 2 užsakomosios;

- „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ – 43 planinės;
- „Standartų laikymasis“ – 76 planinės.

Priežiūros komiteto veiksmai

2008 birželio 4 d. Žemės ūkio ministerija organizavo septintąjį Priežiūros komiteto posėdį, kurio pagrindinis tikslas buvo aptarti 2007 metų KPP įgyvendinimo ataskaitą, apsvarstyti finansinio plano pakeitimus ir jiems pritarti, aptarti Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimo užbaigimo klausimus.

Kaip ir reikalaujama darbo reglamente, 2007 metų KPP įgyvendinimo ataskaitos projektas Priežiūros komiteto nariams buvo pateiktas iš anksto, kad šie galėtų pareikšti pastabas. Jokių esminių pastabų Priežiūros komiteto nariai nepateikė, posėdyje nutarta pritarti ataskaitai.

Posėdžio metu atkreiptas dėmesys į galutines KPP priemonių lėšų išmokėjimo datas, t. y. leidžiama mokėti iki 2008m. gruodžio 31 d., o rekomenduojama – iki finansinių metų pabaigos, t.y. 2008m. spalio 15 d. Komitetui buvo pasiūlyta priimti sprendimą dėl galutinės lėšų išmokėjimo datos, nes ši data apsprendžia pinigų iš ES susigrąžinimo terminą.

Komiteto nariai buvo supažindinti su konkrečiais veiksmais, kurių ėmėsi ŽŪM KPP užbaigimui: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 3D-124 „Dėl darbo grupės Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto bei Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimo užbaigimui koordinuoti sudarymo“ įsteigta darbo grupė, kurios funkcijos - nagrinėti probleminius klausimus, kylančius paramos užbaigimo metu, teikti pasiūlymus KPP Priežiūros komitetui ir prižiūrėti galutinius programų įvertinimo darbus. Informuota, kad jau įvyko du darbo grupės posėdžiai, kuriuose buvo nagrinėjamos KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo paslaugos pirkimo sąlygos bei KPP finansinio plano keitimai.

Posėdžio metu Priežiūros komiteto nariai informuoti apie tai, kad š. m. kovo – balandžio mėn. vyko techninės vertinimo užduoties derinimas su Europos Komisija ir š. m. gegužės 10 d. ministerijos Viešųjų pirkimų komisija pritarė pirkimo sąlygoms. Tikimasi liepos pradžioje pasirašyti vertinimo paslaugų tiekimo sutartį su konkurso laimėtoju.

Komiteto nariams pristatytas KPP pakeitimų teisinis pagrindas, išdėstyti bendrieji principai bei siūlomo finansinio plano perskirstymo priežastys ir prielaidos (bus perskirstyta 1,65 proc. visam periodui skirtų, reikalavimus atitinkančių, viešosios paramos lėšų). Priemonių „Standartų laikymasis“, „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ biudžetai tikslinami, juos papildant ar sumažinant perteklinėmis ar

trūkstamomis lėšomis, o priemonių „Agrarinė aplinkosauga“, „Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ biudžetai padidinami.

Priežiūros komitetas nutarė mokėjimus pagal KPP priemones baigti iki 2008 m. spalio 15 d. ir pritarė pasiūlytiems KPP finansinio plano perskirstymo projektui.

2008 m. rugsėjo 18–23 dienomis įvyko Priežiūros komiteto apklausa raštu dėl galutinio lėšų išmokėjimo pagal KPP priemones termino perkėlimo į 2008 m. gruodžio 1 d. ir KPP finansinės dalies pakeitimų (perskirstyta 0,87 proc. viešosios paramos lėšų). Įgyvendinant priemonę „Standartų laikymasis“, daugelis pareiškėjų, baigdami savo projektus, nespėjo laiku iš kitų institucijų (pvz., regioninių aplinkos apsaugos departamentų) gauti pažymų ir kasmetinius prašymus pateikė paskutinėmis nustatyto termino dienomis, todėl Agentūra vienu metu gavo didelį skaičių kasmetinių prašymų. Jiems įvertinti reikėjo daugiau laiko, t. y. buvo būtina pratęsti lėšų išmokėjimo pagal KPP 2004–2006 priemonės terminą, o tuo pačiu ir darbuotojų samdymą iš KPP priemonės „Techninė parama“ lėšų. Siekiant iki minimumo sumažinti lėšų neįsisavinimo riziką ir Agentūros pateiktas patikslintas KPP įgyvendinimo prognozes, buvo tikslinga galutine išmokėjimo pagal KPP priemonės data laikyti 2008 m. gruodžio 1 d. Finansinės dalies pakeitimu buvo perskirstyta 0,87 proc. visam programavimo periodui skirtų reikalavimus atitinkančių viešosios paramos lėšų. 2008-10-08 protokolu Nr. 8D-383(5.50) Priežiūros komiteto nariai vienbalsiai pritarė siūlomoms keitimams.

2008 m. lapkričio 13–19 dienomis įvyko Priežiūros komiteto apklausa raštu dėl galutinio lėšų išmokėjimo pagal KPP priemones termino perkėlimo į 2008 m. gruodžio 31 d. Nuo 2008 m. gruodžio 1 d. pradėjus mokėti tiesiogines išmokas už pasėlius, atsirado galimybė dalį paramos gavėjų skolų, susidariusių pagal KPP priemones, susigrąžinti užskaitos būdu. Pratęsus galutinę paramos lėšų išmokėjimo datą iki 2008 m. gruodžio mėn. 31 d., Agentūra dar turėtų galimybę autorizuoti paraiškas ir panaudoti susigrąžintų skolų sumą paramai pagal KPP priemones išmokėti, taip sumažinant lėšų nepanaudojimo riziką iki minimumo. 2008-11-20 protokolu Nr. 8D-446(5.50) Priežiūros komiteto nariai vienbalsiai pritarė lėšų išmokėjimo termino perkėlimui.

2008 m. gruodžio 3 d. Žemės ūkio ministerija organizavo aštuntąjį Priežiūros komiteto posėdį, kurio pagrindinis tikslas buvo apžvelgti KPP įgyvendinimo užbaigimo aktualijas ir KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo projektą.

Priežiūros komiteto nariams priminta, kad rašytinės procedūros būdu pritarta KPP finansinės dalies keitimui ir galutinės paramos lėšų išmokėjimo datos perkėlimui į 2008 m. gruodžio 31 d.

Komiteto nariai informuoti, kad per paskutinius kelis mėnesius buvo atlikti dar du KPP pakeitimai susiję su sankcijų taikymu, kurie įgalina sankcijas diferencijuoti atsižvelgiant į padarytus pažeidimus: pakoreguotos sankcijos reikalavimų nesilaikantiems paramos gavėjams pagal priemones „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Standartų laikymasis“.

Posėdžio metu Priežiūros komiteto nariai buvo informuoti apie Darbo grupės Bendrojo programavimo dokumento bei Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimo užbaigimui koordinuoti veiklą: Darbo grupė apsvaustė KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo įvadinę ir tarpinę ataskaitas, pateikė pastabas vertintojams.

Komiteto nariai informuoti, kad 2008-08-07 buvo pasirašyta sutartis su VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ dėl KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo. Galutinė įvertinimo ataskaita pateikta 2008-11-24, kuri buvo visiems Komiteto nariams išsiųsta elektroniniu paštu. Projekto vadovas K. Maniokas pristatė KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitos projektą, akcentuodamas vertinimo tikslą ir metodologiją, 2003–2007 m. žemės ūkio ir kaimo plėtros pokyčius, KPP finansinių indėlius, atskirų priemonių įgyvendinimą, bendrą programos lygmens poveikį, administravimo sistemos efektyvumą, KPP išorinį suderinamumą su BŽŪP ir kitomis ES horizontaliomis politikomis. Komiteto nariai pritarė galutinio (*ex-post*) įvertinimo projektui.

Žemės ūkio ministerija, vadovaudamasi Komisijos reglamento (EB) Nr.817/2004 65 straipsnio 2 dalies reikalavimais, Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitą išsiuntė Europos Komisijai 2008-12-29 raštu Nr. 2D-6351(12.91).

2.8. KPP VIEŠINIMAS

2008 metais KPP įgyvendinimas jau buvo baigiamas, todėl viešinimas buvo atliekamas atsiskaitant visuomenei apie KPP įgyvendinimą. Informacija apie KPP priemonių įgyvendinimą buvo publikuota leidinyje „Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos 2007 m. veiklos ataskaita“ ir interneto tinklapiuose www.nma.lt ir www.zum.lt.

3. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004–2006 METŲ PLANO ĮGYVENDINIMO PAŽANGOS ĮVERTINIMAS

3.1. PARAIŠKŲ PAGAL LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 M. PLANO PRIEMONES SURINKIMAS

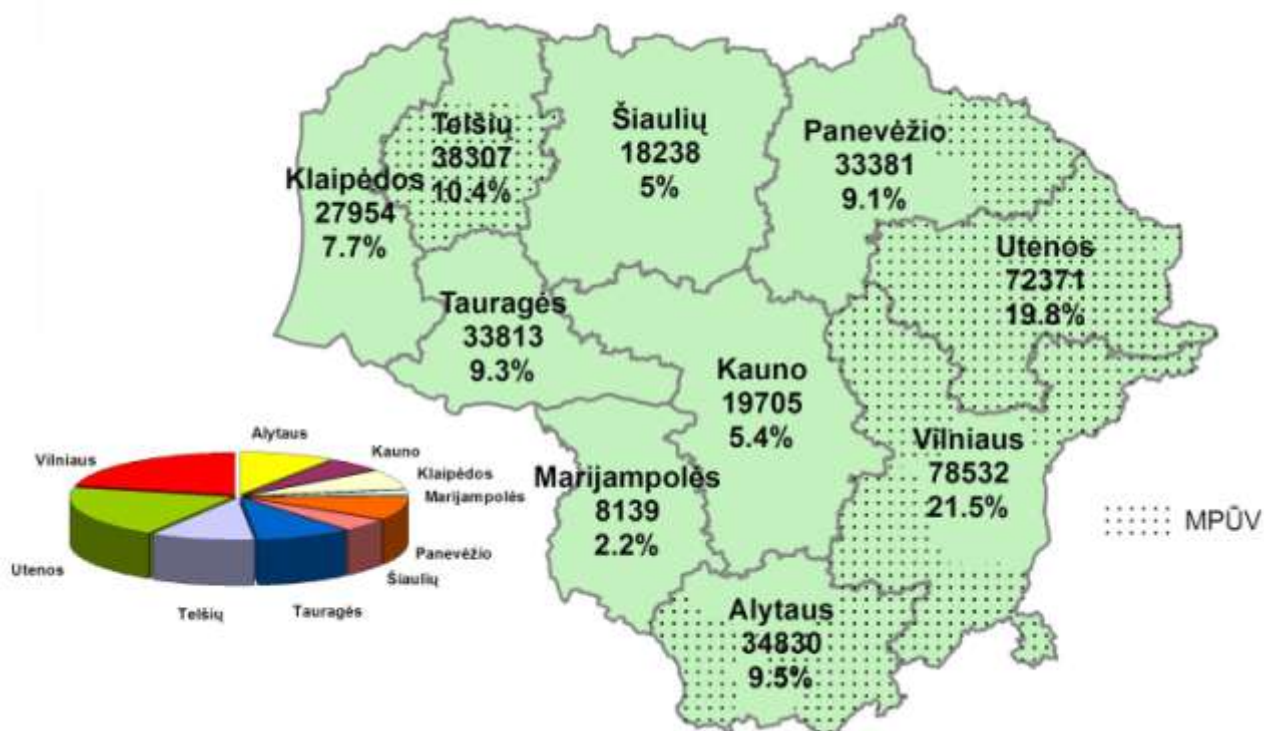
Lietuvoje KPP buvo pradėtas įgyvendinti 2004 m. ir sulaukė didelio žemdirbių susidomėjimo. Surinkta daugiau ūkininkų paraiškų nei planuota. 2004 m. paramos pagal KPP priemones prašė beveik 122 tūkst. ūkininkų, 2005 m. buvo pateikta daugiau nei 123 tūkst., o 2006 m. – beveik 122 tūkst. paraiškų. 2007 m. buvo išskirtiniai, kai ūkininkai galėjo teikti paraiškas paramai pagal KPP priemones gauti. Paraiškos buvo renkamos tik pagal vieną KPP priemonę – „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, kadangi ši priemonė susilaukė mažiausio pareiškėjų susidomėjimo. Buvo nuspręsta sudaryti dar vieną galimybę ūkininkams, ketinantiems žemę apželdinti mišku, pretenduoti į paramą. 2007 m. pagal šią priemonę buvo gautos 174 paraiškos.

2008 m. ūkininkai negalėjo teikti paraiškų paramai pagal KPP priemones gauti, tačiau, kaip ir ankstesniais metais, žemdirbiai teikė kasmetinius mokėjimo prašymus. 2008 m. buvo pateikta 31,6 tūkst. ūkininkų kasmetinių mokėjimo prašymų, prašoma paramos suma – 123,3 mln. eurų. 2004–2008 m. iš viso buvo pateikta apie 365,3 tūkst. paraiškų ir per 93,3 tūkst. kasmetinių mokėjimo prašymų. Per visą 2004–2008 m. laikotarpį buvo paprašyta 489,4 mln. eurų paramos.

Ūkininkų susidomėjimui parama pagal Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemones įtakos turėjo nuolat paprastinamos paramos administravimo taisyklės ir lengvinamos paramos gavimo sąlygos.

Per visus KPP įgyvendinimo metus paraiškų teikimo tendencijos pagal daugelį priemonių išliko panašios. Populiariausia priemonė 2004–2008 m. buvo „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės“. Pagal šią priemonę buvo gauta per 329 tūkst. paraiškų. Didelio susidomėjimo sulaukė priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“, „Standartų laikymasis“, „Agrarinė aplinkosauga“. Dalis KPP priemonių (pvz., „Standartų laikymasis“ ar „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“) yra tęstinės, trunkančios ne vienerius metus, todėl paramos gavėjai kiekvienais metais turi pateikti kasmetinius mokėjimo prašymus ir investicijų ataskaitas, pagal kuriuos apskaičiuojama paramos suma.

2004–2008 m. gautų paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis pateiktas 3.1.1 paveiksle.

3.1.1 pav. 2004–2008 m. gautų paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Nagrinėjant KPP paraiškų regioninį pasiskirstymą, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad parama pasiskirsto gana netolygiai – daugiausia paraiškų tenka Vilniaus (78 532 vnt.), Utenos (72 371 vnt.) apskritims. Tokį netolygumą daugiausia lemia vienintelės KPP priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, kuri įgyvendinama ne visose Lietuvos kaimiškose teritorijose, o tik pagal specialią metodiką išskirtose mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (MPŪV), paraiškų skaičius. Pasiskirstymo netolygumus sąlygoja ir apskričių dydžiai, dirvožemio derlingumas, ūkių skaičius ir vidutinis ūkio dydis apskrityse. Nagrinėjant bendrą paraiškų pagal KPP priemones, išskyrus MPŪV, skaičių, matyti, kad KPP paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis yra gana tolygus, todėl galima teigti, kad KPP sėkmingai įgyvendinamas visoje Lietuvos teritorijoje.

2004–2008 m. pateiktų/autorizuotų paraiškų pagal KPP priemones statistika pateikta 3.1.1 lentelėje.

3.1.1 lentelė. 2004–2008 m. pateiktų/autorizuotų paraiškų statistika

Priemonė	Skirta priemonei lėšų, tūkst. eurų	2008				2004–2008 m.			
		pateiktų paraiškų skaičius, vnt.	autorizuotų paraiškų skaičius, vnt.	pateiktų kasmetinių prašymų skaičius, vnt.	prašoma paramos suma kasmetiniuose prašymuose, tūkst. eurų	pateiktų paraiškų skaičius, vnt.	autorizuotų paraiškų skaičius, vnt.	pateiktų kasmetinių prašymų skaičius, vnt.	prašoma autorizuota paramos suma (paraiškose ir kasmetiniuose prašymuose), tūkst. eurų
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	90 232	-	-	18 040	24 645	21 558	20 552	59 108	90 148
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	177 137	-	-	0	0	329 143	320 572	0	177 478
Agrarinė aplinkosauga	94 652	-	-	2 857	32 473	3 945	3 683	11 556	94 628
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	6 965	-	-	1 242	1 845	1 436	1 331	3 895	6 965
Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas	7 692	-	-	3 785	3 713	3 195	2 572	7 617	7 683
Standartų laikymasis	107 309	-	-	5 659	59 154	6 000	5 181	11 124	106 786
Techninė parama	5 726	-	-	21	1 472	13	12	68	5 725
Iš viso	489 713	-	-	31 604	123 302	365 290	353 903	93 368	489 413

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Pareiškėjai labiausiai buvo aktyvūs pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ – pagal šią priemonę pateikta daugiausia paraiškų paramai gauti ir išmokėta daugiausia paramos lėšų. Mažiausiai populiarios buvo priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ – prašoma autorizuota paramos suma atitinkamai sudarė 6,97 ir 7,68 mln. eurų.

3.2. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 M. PLANO TIKSLŲ ĮGYVENDINIMO MASTAS

2004–2008 metais pareiškėjams pagal septynias KPP priemones išmokėta 99,98 proc. numatytų viešųjų lėšų, o pagal visą KPP – 100,03 proc. numatytų viešųjų lėšų (99,99 proc. numatytų ES dalies lėšų). Detalus finansinių rodiklių įgyvendinimo mastas 2008 metais yra pateiktas 3.2.1 lentelėje.

3.2.1 lentelė. KPP priemonių įgyvendinimo 2004-2008 metais finansinė ataskaita, tūkst. eurų

Priemonė	Skirta pagal KPP (1)	Prašoma autorizuota paramos suma 2004–2008 m. paraiškose/ kasmetiniuose prašymuose (2)	Išmokėta viešųjų lėšų		Įgyvendinimo mastas, % (4)/(1)
			2008 m. (3)	2004–2008 m. (4)	
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	90 232	90 148	20 550	90 201	99,97%
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	177 137	177 478	58	177 131	100%
Agrarinė aplinkosauga	94 652	94 628	32 257	94 644	99,99%
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	6 965	6 965	2 037	6 964	99,99%
Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas	7 692	7 683	2 573	7 688	99,95%
Standartų laikymasis	107 309	106 786	28 702	107 256	99,95%
Techninė parama	5 726	5 725	1 806	5 724	99,96%
Iš viso pagal KPP	489 713	489 413	87 983	489 608	99,98%
Papildomos tiesioginės išmokos	119 411	119 432	13	119 409	100%
SAPARD perviršis	2 750	2 522	639	3 027	110,04%
IŠ VISO	611 874	552 679	88 635	612 044	100,03%

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2004-2008 m. visa prašoma paramos suma pateiktose paraiškose buvo didesnė, nei autorizuota (dalis paraiškų buvo atmestos, t.y. įvertintos neigiamai kaip netinkamos), tačiau pagal kai kurias priemones išmokėta paramos suma nežymiai didesnė negu prašoma paramos suma autorizuotose paraiškose. Šie skirtumai susidarė dėl techninių Agentūros procedūrų: dėl įvairių aplinkybių nuraukus paramos sutartis arba pritaikius sankcijas pareiškėjams (pvz. dėl įvairių pažeidimų, arba pareiškėjui prašant ar jam mirus), informacinėje apskaitos sistemoje autorizuota prašoma paramos suma sumažėja, tačiau jau išmokėtos lėšos susigrąžinamos tik po tam tikro laiko, taigi, ir išmokėta paramos suma koreguojama vėliau.

Daugiausia lėšų buvo skirta šioms priemonėms: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ (apie 36 proc. numatytų KPP lėšų), „Standartų laikymasis“ (22 proc. numatytų KPP lėšų), „Agrarinė aplinkosauga“ (penktadalis numatytų KPP lėšų). Pabrėžtina, kad visose KPP priemonėse ES lėšų įsisavinimas 2004-2008 metų laikotarpiu siekė beveik 100 proc. Per 2004-2008 metų laikotarpį paramos gavėjams iš viso buvo išmokėta 612,044 mln. eurų. 79,97 proc. visos išmokėtos paramos sudarė Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) lėšos.

Labai vangiai įgyvendinamos KPP priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“. Menką priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ populiarumą sąlygojo galimybė greičiau gauti išmokas pagal

kitas KPP priemones, o priemonė „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ nepaklausi dėl aukštų reikalavimų, susijusių su veiklos planu, bei galimybe mažiems ūkiams pasitraukti iš žemės ūkio gamybos pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“.

KPP priemonių tikslinių rodiklių įgyvendinimo mastas 2004–2008 m. pateikiamas 3.2.2 lentelėje.

3.2.2 lentelė. Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonių tikslinių rodiklių įgyvendinimo mastas 2004–2008 m.

Priemonė	Rodiklis	2004		2005		2006		2007	2004–2008
		Progozė	Faktas	Progozė	Faktas	Progozė	Faktas	Faktas	Faktas
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	paramos gavėjų skaičius	9 500	6 509	19 500*	14 032*	30 000*	20 011*	20 547*	20 552*
	perleistas plotas, ha	30 000	11 301	65 000*	29 736*	105 000*	51 360*	51 832*	51 312*
	perleista pieno kvotų, t	120 000	42 686	200 000*	93 827*	240 000*	155 865*	156 781*	156 774*
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	paramos gavėjų skaičius	60 000	111 177	65 000	110 155	70 000	109 700	62 360	115 789*
	plotas, už kurį suteikta parama, ha	606 900	951 975	714 000	991 203	835 100	1 060 855	551 430	1 011 387*
Agrarinė aplinkosauga	paramos gavėjų skaičius	750	1 273	1 500*	2 225*	3 000*	2 675*	2 959*	3 045*
	plotas, už kurį suteikta parama, ha	30 000	29 145	45 000*	63 164*	60 000*	89 399*	94 418*	95 759*
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	paramos gavėjų skaičius	700	200	1 500*	527*	2 500*	642*	1 022*	1 180*
	plotas, už kurį suteikta parama, ha	3 000	837	7 000*	2 225*	12 000*	3 115*	4 744*	5 430*
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	paramos gavėjų skaičius	6 500	863	10 000*	2 179*	14 000*	2 560*	2 634*	2 634*
Standartų laikymasis	paramos gavėjų skaičius	6 000	1 691	8 000	4 084	2 070	1 553	5 684*	5 684*

*kaupiamieji rodikliai

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Dėl per menkos KPP priemonių įgyvendinimo patirties buvo numatytas per daug optimistinis paramos gavėjų skaičius (pagal kai kurias priemones). Per 2004–2008 m. priemonės „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ paramos gavėjų skaičius sudarė vos 19 proc. prognozuojamo. Analogiškai priemonės „Standartų laikymasis“ faktinis paramos gavėjų skaičius siekė tik pusę prognozuoto. Tačiau galima paminėti ir priemones, pagal kurias 2004–2008 m. paramą gavo gerokai daugiau pareiškėjų, nei tikėtasi: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (165 proc.), „Agrarinė aplinkosauga“ (102 proc.).

Apibendrinant galima teigti, kad KPP buvo įgyvendinamas sėkmingai: pasiekti beveik visi numatyti tikslai, priemonių rodikliai, KPP priemonėms skirtos lėšos panaudotos sėkmingai.

4. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2004-2006 M. PLANO PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMAS

1 PRIEMONĖ. ANKSTYVAS PASITRAUKIMAS IŠ PREKINĖS ŽEMĖS ŪKIO GAMYBOS

Lietuvos ekonominės socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Šios KPP priemonės aktualumą lėmė tai, kad prieš įstojant į ES nemaža dalis Lietuvoje ūkininkaujančių buvo vyresnio amžiaus žemdirbiai, turintys smulkius ūkius, kurie ateityje negalėtų konkuruoti su didesniais ES ūkiais. 2003 m. vidutinis veikiančių ūkių dydis buvo tik 9,3 ha žemės ūkio naudmenų (ŽŪN), o ES-15 – 18,7 ha. Apie 40 proc. žemės ūkyje užimtų žmonių buvo pensinio amžiaus, o jauni ūkininkai, iki 40 m. amžiaus, tesudarė 14 proc. visų ūkininkų. 52 proc. pieno kvotų turėtojų buvo vyresni nei 55 m. amžiaus. Nemažai vyresnio amžiaus smulkiųjų žemdirbių labiau prisirišę prie tradicinio ūkininkavimo, turi mažiau paskatų ir jėgų plėsti ūkius. Naudodamiesi ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonės parama, tokie žemdirbiai turi galimybę perleisti savo ūkius jaunesniems, taip sudarydami sąlygas stambinti ūkius ir užsitikrinti stabilias pajamas senatvėje.

Dar viena Lietuvai aktuali problema buvo labai smulkus vidutinis pieno ūkis, kurį lėmė didelis smulkių pieno ūkių skaičius. 2003 m. pagal visuotinio surašymo duomenis 1–2 karves laikė 78 proc. ūkių, o turintys daugiau nei 10 karvių – tik 1,5 proc. ūkių. Smulkūs ūkiai dėl savo dydžio ne tik negalėjo pasiekti gero gamybos efektyvumo, bet ir už savo produkciją gaudavo mažesnę kainą. Pavyzdžiui, smulkiems pieno gamintojams, pristatantiems iki 100 kg pieno, pieno perdirbėjai temokėjo apie 60 proc. kainos, kurią gaudavo stambieji pieno gamintojai. Didžioji dalis pieno gamintojų buvo vyresnio amžiaus. 52 proc. išdalytų pieno kvotų turėtojų buvo vyresni nei 55 m. amžiaus. Kadangi nemažai daliai ypač vyresniųjų smulkių pieno gamintojų ūkininkavimas ir pieno pardavimas buvo tarsi gyvenimo būdas ir nuolatinių, nors ir nedidelių piniginių pajamų šaltinis, jie neatsisakė pieno kvotų ir jų negalima buvo perduoti efektyviau ūkininkaujantiems besiplečiantiems ūkininkams. Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonė padėjo tokiems vyresnio amžiaus ūkininkams apsispręsti nutraukti prekinę gamybą.

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Bendrieji priemonės tikslai:

- ūkių stambinimas ir struktūros gerinimas;
- tam tikro pajamų lygio vyresnio amžiaus ūkininkams, nusprendusiems pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos, bei ūkių darbuotojams, kurie praranda darbo vietą, ūkininkui pasinaudojus parama pagal ankstyvojo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę, užtikrinimas.
- žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo didinimas ekonomiškai sustiprėjusių perimtųjų ūkių dėka.

Specialieji priemonės tikslai:

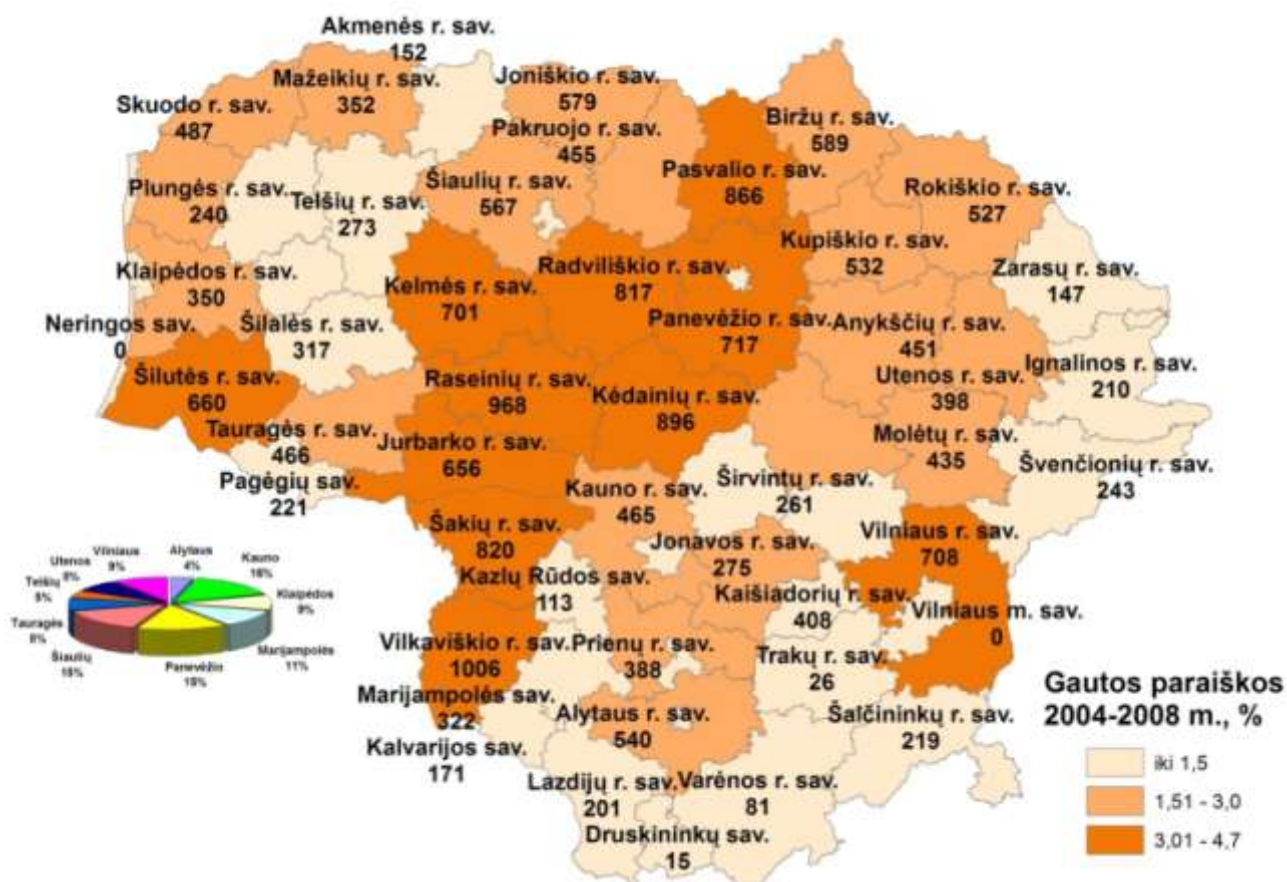
- 30 tūkst. vyresnių nei 55 m. ūkininkų paskatinimas pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos (perleista 30 tūkst. ūkių, 105 tūkst. ha žemės, 240 tūkst. t pieno gamybos kvotos);
- vidutinis perleidžiamo ūkio dydis – 3,5 ha;
- apie 5 proc. žemės bus perleista ne žemės ūkio veiklai.

Priemonės veiklos tikslai:

- 30 tūkst. ūkininkų (žemės savininkų ir smulkių pieno ūkių savininkų), galinčių perleisti vidutiniškai po 3,5 ha žemės bei 8 t pieno kvotos, gaus ankstyvojo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos paramą. 75 proc. minėtų ūkininkų sudaro smulkių pieno ūkių savininkai, kurie gali pasinaudoti ankstyvojo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos parama ir sulaukę pensinio amžiaus.

Per 2004–2006 m. penkis paraiškų surinkimo etapus buvo gautos 21 558 paraiškos, iš jų autorizuotos 20 552, t. y. 68,5 proc. planuoto patenkinti paraiškų skaičiaus. Planuojant galimą paraiškų skaičių, nebuvo įvertintas Lietuvos žemdirbių prisirišimas prie tradicinio gyvenimo būdo, o taip pat kitų KPP priemonių, ypač „Mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (MPŪV), skatinantis likti žemės ūkio gamyboje poveikis. Priemonės įgyvendinimas laiko atžvilgiu vyko nuosekliai, didelio pareiškėjų aktyvumo skirtumo, lyginant atskirus metus, nebuvo: 2004 m. pateikta 30 proc., 2005 m. – 35 proc. ir 2006 m. – 35 proc. paraiškų.

Paraiškų buvo gauta iš visų Lietuvos apskričių, tačiau jų tankumas teritoriniu atžvilgiu nevienodas (4.1 pav.).

4.1 pav. Paraiškų pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ skaičius ir pasiskirstymas pagal savivaldybes bei apskritys 2004–2008 m.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys

Pastebimas ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonės ryšys su priemone „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apropojimais“ (MPŪV). Galimybė gauti išmokas pagal MPŪV priemonę mažino teikiančiųjų paraiškas pagal ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę skaičių. Alytaus apskrityje paramos gavėjų pagal ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę 1-am tūkst. ha buvo 55 proc., Vilniaus apskrityje – 36 proc., o Telšių ir Utenos apskrityse – 30 proc. mažiau negu vidutiniškai Lietuvoje. Minėtose apskrityse didelė naudojamos žemės dalis yra nepalanki ūkininkauti. Iš visų ankstyvo pasitraukimo priemonės paramos gavėjų 67 proc. buvo iš palankių ūkininkauti vietovių ir tik 33 proc. – iš nepalankių.

Pasiekimo rodikliai įvykdyti ne mažesniu, nei 68 proc. lygiu (4.1 lentelė). Didžioji paramos gavėjų dalis – 95 proc. visų jų – turėjo pieno kvotas, o 51 proc. paramos gavėjų sudarė smulkių pieno ūkių savininkai, galintys pasinaudoti ankstyvo pasitraukimo iš prekinės gamybos parama ir jau sulaukę įprasto pensinio amžiaus.

4.1 lentelė. Priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Mato vnt.	2008	2004–2008		
			planas	įvykdymas	įvykdymo proc.
Pasiekimo rodikliai					
Paramos gavėjų skaičius	vnt.	15 898	30 000	20 552	68,5
Išmokėta paramos suma	tūkst. eurų	20 550,278	90 231,640	90 200,696	99,97
Smulkių pieno ūkių savininkų, galinčių pasinaudoti parama ir sulaukusių pensinio amžiaus, dalis	proc.	-	75	51	-
Vidutinis perleidžiamos pieno kvotos dydis (vidurkis pagal visus pareiškėjus)	t	-	8	8	100
Vidutinis perleistos valdos dydis (vidurkis pagal visus pareiškėjus)	ha	-	3,5	2,5	71,4
Rezultato rodikliai					
Perleista pieno kvotų	t	-	240 000	156 774	65,3
Perleistas plotas	ha	-	105 000	51 312	48,9
Perleistas plotas ne žemės ūkio veiklai	ha	-	5 250	527	10

Per 2004–2008 m. laikotarpį pagal paraiškas ir kasmetinius prašymus išmokėta 90 200,696 tūkst. eurų, arba 99,97 proc. pagal šią priemonę KPP numatytų ir vėliau patikslintų lėšų. Didžiąja dalimi dėl to, kad KPP finansinis planas buvo tikslinamas, o paramos gavėjų skaičiaus rodiklis – ne, paramos gavėjų skaičiaus ir išmokėtos paramos sumos vykdymo lygis yra nevienodas. 2008 metais kasmetinius prašymus išmokėti paramą pateikė 18 040 paramos gavėjų. Tačiau 2008 metais išmokėtą paramos sumą – 20,6 mln. eurų – gavo tik 15 898 paramos gavėjai, likusi kasmetinius prašymus pateikusi paramos gavėjų dalis išmokas gavo 2009 metais. 2008 m. buvo mokama tik parama, o pieno kvotų ir žemės perleidimas buvo vykdomas tik 2004–2006 metais.

Jeigu imtume tik tuos paramos gavėjus, kurie perleido žemę, tai jų vidutinis perleistos žemės plotas sudarė 9,95 ha. Vidutinė pasitraukusių iš prekinės žemės ūkio gamybos ūkių pieninių karvių banda sudarė 1,26 karvės.

Rezultato rodikliai įvykdyti žemesniu lygiu, nei pasiekimo rodikliai. Aukščiausias yra perleistų pieno kvotų vykdymo procentas – 65,3 proc. Tai rodo, kad būtent smulkių pieno ūkių problema buvo Lietuvoje aktualiausia. ES parama paskatino žemės naudojimą pagal tikrąją jos paskirtį, t. y. žemės ūkio veiklai, todėl ne žemės ūkio veiklai perleistos žemės plotas sudarė tik 1,0 proc. nuo bendro perleisto žemės ploto ir perleista tik 10 proc. numatyto perleisti ploto ne žemės ūkio veiklai.

Priemonės įtaka žemės ūkiui ir kaimo situacijai

Nors pasiekti rezultato rodikliai prastesni, nei tikėtasi, pagal priemonę perleistos žemės plotas sudarė 1,5 proc. nuo bendro ŽŪN ploto 2003 m., o perleista pieno gamybos kvota – 9,5 proc. nuo 2004–2005 kvotos m. Lietuvai nustatytos bendrosios nacionalinės pieno gamybos kvotos. Tad ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos buvo viena iš priemonių, darančių poveikį ūkių restruktūrizacijai ir ypač pieno ūkio stambėjimui. Tačiau poveikis šiems procesams buvo daromas tik tais metais, kai buvo traukiamasi iš prekinės žemės ūkio gamybos, t. y. 2004–2006 m. 2007 m. pagal kasmetinius prašymus mokėtos išmokos įtakos žemės ūkio struktūrai nedarė. Todėl priemonės įtaka vertintina neperžengiant 2004–2006 m. periodo ribų. Dėl KPP priemonių ir kitų ūkiui įtakos turinčių veiksnių vidutinis veikiančių ūkių dydis Lietuvoje 2006 m., palyginti su 2003 m., padidėjo 3,1 ha ŽŪN (programoje numatytas 2,2 ha padidėjimas) iki 12,4 ha. Vidutinė karvių banda padidėjo nuo 2,4 karvės 2003 m. pabaigoje iki, kaip ir numatyta KPP, 3 karvių 2006 m. pabaigoje, arba 25 proc.

Ūkių restruktūrizacijos procesai vyko ir toliau. VI „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro“ duomenimis 2008 m. pabaigoje vidutinis ūkio dydis pagal ŽŪN plotą sumažėjo iki 7,26 ha, bet pagal deklaruotą plotą padidėjo iki 14,4 ha, o vidutinė karvių banda padidėjo iki 3,5 karvės.

Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonė, numatanti ūkių perdavimą darbingo amžiaus ūkininkams, turėjo teigiamos įtakos demografinėi kaimo situacijai, išlaikant jaunus gyventojus kaimo vietovėse. Ūkininkų amžiaus struktūra kito teigiama linkme. Nors vyresnių nei 55 m. ūkininkų dalis sumažėjo mažiau, nei planuota – nuo 60 proc. 2003 m. iki 53 proc. 2006 m., ūkininkų iki 40 m. dalis pasiekė numatytą lygį ir buvo 16 proc. 2008 m. vyresnių nei 55 metų ūkininkų dalis padidėjo iki 55 proc., o ūkininkų iki 40 m.– iki 17,5 proc.

Nors specialieji priemonės tikslai pasiekti nepilnai, tačiau priemonė turėjo nemažos įtakos bendrųjų tikslų pasiekimui: 2006 m., palyginti su 2003-iaisias, vidutinis ūkių dydis padidėjo 3,1 ha ŽŪN (numatyta 2,2 ha), vidutinė karvių banda – 0,6 karvės (kaip ir numatyta). Taip pat pagerėjo ūkininkų demografinė sudėtis.

Įvertinus priemonės įgyvendinimą, galima išskirti tokią problemą:

Galimybė gauti nemažas išmokas pagal MPŪV priemonę stabdė mažiau palankių ūkininkauti vietovių žemdirbius teikti paraiškas pagal ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonę, nors ir neprisidėjo didinant prekinę žemės ūkio gamybą.

2 PRIEMONĖ „MAŽIAU PALANKIOS ŪKININKAUTI VIETOVĖS IR VIETOVĖS SU APLINKOSAUGOS APRIBOJIMAIS“

Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Regionų plėtra ir jos planavimas – sudėtinga kompleksinė problema, apimanti ne tik tam tikros teritorijos ekonominę politiką, bet ir socialinius procesus, suderintą valstybės institucijų veiklą.

LR regioninės plėtros įstatyme nurodyta, kad pagrindinis nacionalinės regioninės politikos tikslas – mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir regionų viduje, skatinti visos valstybės teritorijos tolygią ir tvarią plėtrą. Teritorinės socialinės sanglaudos siekiama visų pirma mažinant pajamų ir nedarbo lygio skirtumus atskiruose regionuose.

Tam tikrų ūkio sektorių plėtros strategijos ir jų plėtros programos pagal reglamentuojančius teisės aktus, skirtus finansinius išteklius įvertina ir sudaro prielaidas švelninti regioninius netolygumus šalyje.

Viena tokių priemonių – KPP priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Šiai priemonei įgyvendinti 2004 m. žemės ūkio ministro įsakymuose Nr. 3D-72 ir 3D-287 „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ (Žin., 2004, Nr. 34-1111; Žin., 2004, Nr. 78-2735) patvirtino Mažiau palankių ūkininkauti vietovių (MPŪV) sąrašą.

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atlikti tyrimai rodo, kad ekonominė socialinė situacija minėtose vietovėse ir jos skirtumai, palyginti su situacija palankiose ūkininkauti vietovėse (PŪV), sąlygojo minėtos priemonės įgyvendinimo aktualumą visą priemonės įgyvendinimo laikotarpį.

Mažiau palankių ir palankių ūkininkauti savivaldybių situacijos 2005–2007 m. analizė rodo, kad mažiau palankių ūkininkauti savivaldybių grupėje beveik visos kaimo raidos charakteristikos buvo blogesnės nei savivaldybių, priskirtų palankioms ūkininkauti.

Vertinant ekonominę aplinką, vienintelė išimtis – užimtųjų dalis tarp 15–64 m. amžiaus gyventojų, tačiau ateityje mažiau palankių ūkininkauti savivaldybių grupėje ši dalis gali imti mažėti, nes darbingo amžiaus gyventojų dalis iš bendro gyventojų skaičiaus šioje grupėje mažesnė. Mažiau palankios ūkininkauti savivaldybės sulaukia mažiau materialinių ir užsienio investicijų: 1,2 karto mažiau materialinių investicijų ir net 4,4 karto – tiesioginių užsienio investicijų nei palankios ūkininkauti savivaldybės. Statybos įmonių ir bendrovių atliktų darbų apimtis, tenkanti vienam gyventojui, nepalankių ūkininkauti savivaldybių grupėje 11 proc. mažesnė nei palankių ūkininkauti

savivaldybių. Palankiose ūkininkauti savivaldybėse sparčiau vyko ir verslo plėtra: ūkio subjektų skaičiaus prieaugis analizuojamuoju laikotarpiu, vertinant naujai įsikūrusių ir likviduotų ūkio subjektų skaičiaus saldo, sudarė 4 proc., o nepalankiose ūkininkauti savivaldybėse – tik 2 proc.

Socialinė situacija mažiau palankiose ūkininkauti savivaldybėse analizuojamuoju laikotarpiu nebuvo blogesnė nei palankiose ūkininkauti. Registruotų bedarbių dalis tarp darbingo amžiaus gyventojų palankių ūkininkauti savivaldybių grupėje sudarė 4,6 proc., o nepalankiose ūkininkauti – 4,5 proc. Socialinės pašalpos gavėjų dalis palankių ūkininkauti savivaldybių grupėje sudarė 1,8 proc. gyventojų, o nepalankių – 1,7 proc. Tačiau mažiau palankiose ūkininkauti savivaldybėse daug sparčiau mažėja gyventojų skaičius dėl natūralios gyventojų kaitos: per analizuojamąjį laikotarpį kasmet gyventojų skaičius sumažėdavo 0,83 proc., o palankiose ūkininkauti savivaldybėse – tik 0,33 proc. Ypač didelis nepalankiose ūkininkauti savivaldybėse senėjimo indeksas, net 126,6, palankiose – tik 101,7. Mažiau palankių ūkininkauti savivaldybių gyventojams teko ir didesnis ekonominis krūvis. 2005–2007 m. 100 darbingo amžiaus gyventojų čia išlaikė 69,2 žmogaus, o palankių ūkininkauti savivaldybių grupėje – 65,3 žmogaus.

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Įgyvendinant priemonę buvo numatyti:

Priemonės bendrieji tikslai:

- užtikrinti tvarų žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, siekiant išsaugoti gyvybingą kaimo bendruomenę;
- remti ūkininkavimą MPŪV ir išsaugoti kraštovaizdį;
- užtikrinti aplinkos gerinimą MPŪV, įgyvendinant Geros ūkininkavimo praktikos taisykles;
- užtikrinti aplinkosaugos apribojimų vykdymą ir tinkamą ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais.

Priemonės specialieji tikslai:

- siekti, kad 70 tūkst. ūkininkų MPŪV įgyvendintų Geros ūkininkavimo praktikos taisykles;
- remti ūkininkavimą MPŪV;
- remti ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais.

Priemonės veiklos tikslai:

- paremti pagal šią priemonę 26 tūkst. ūkininkų, ūkininkaujančių didelio nepalankumo vietovėse (bendras plotas – 301 305 ha);
- paremti pagal šią priemonę 44 tūkst. ūkininkų, ūkininkaujančių mažo nepalankumo vietovėse (bendras plotas – 1 165 678 ha);
- siekti, kad 5 tūkst. ūkininkų taikytų aplinkosaugos apribojimus „Natura 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai.

Priemonės tikslai apima labai įvairų spęstinų problemų spektrą ir siekia gerinti aplinką bei saugoti kraštovaizdį; palaikyti ūkininkavimą, išsaugant gyvybingą kaimo bendruomenę; skatina įgyvendinti aplinkosaugos apribojimus ir subalansuotai naudoti žemės ūkio paskirties žemę.

Instrumentas minėtiems tikslams pasiekti – kompensacinės išmokos, kurių esmė – kompensuoti ūkininkaujantiems MPŪV prarandamas pajamas dėl nepalankių ūkininkauti sąlygų ir įgyvendinamų aplinkosaugos apribojimų (Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių visose mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse ir griežtesnių aplinkosaugos apribojimų vietovėse, priskirtose „Natura 2000“ vietovėms). Atsižvelgiant į nepalankių ūkininkauti sąlygų sudėtingumą ir įgyvendinamų aplinkosaugos apribojimų griežtumą, atskiriems MPŪV tipams buvo nustatytos skirtingo dydžio kompensacinės išmokos: didelio nepalankumo vietovėms – 75,3 euro/ha; mažo nepalankumo vietovėms – 56,5 euro/ha; „Natura 2000“ vietovėms – 89 eurai/ha.

Priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimas pateiktas 4.2 lentelėje.

Pažymėtina, kad paramos gavėjų ūkininkaujančių didelio nepalankumo vietovėse ir ūkininkaujančių mažo nepalankumo vietovėse skaičius didesnis už bendrą paramos gavėjų skaičių (115 789), nes kiekvienas jų gali teikti paraišką paramai gauti pagal abi nepalankumo kategorijas.

Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ rodikliai iš esmės buvo pasiekti, nes paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių didelio nepalankumo vietovėse, skaičius atitiko planuotą pasiekti rezultatą, o paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių mažo nepalankumo vietovėse, skaičius 2 kartus viršijo planuotą rezultatą. Tai rodo, kad priemonė buvo populiari, sudarytos palankios sąlygos paramai įsisavinti: pareiškėjai paraišką paramai pagal šią priemonę gauti teikė kartu su paraiška tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų (ŽŪN) ir pasėlių plotus. Darytina prielaida, kad priemonės populiarumą sąlygojo ir pakankamas kompensacinės išmokos dydis bei nesudėtingi reikalavimai paramos gavėjams. Todėl parama pasinaudojo ne tik MPŪV gyventojai, bet ir žemės

ūkio valdas įregistravę miestiečiai. Pastaruosius galima pavadinti „sofos“ ūkininkais, kurie tik iš dalies prisidėjo prie priemonės tikslų įgyvendinimo.

4.2 lentelė. Priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Įvykdyta per 2008 m.	2004–2008		Įvykdymo proc.
			planuota	įvykdyta	
Pasiekimo rodikliai					
Paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių didelio nepalankumo vietovėse, skaičius	tūkst.	0	26,000	25,520	98,2
Paremtas didelio nepalankumo vietovių plotas	ha	0	301 305	173 753,38	57,7
Paremtų ūkininkų, ūkininkaujančių mažo nepalankumo vietovėse, skaičius	tūkst.	0	44,000	91,056	207,0
Paremtas mažo nepalankumo vietovių plotas	ha	0	1 165 678	837 633,58	71,9
Ūkininkų, taikančių aplinkosaugos apribojimus „Natura 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai, skaičius	tūkst.	0	5,000	0,563	11,3
Rezultato rodikliai					
Ūkininkų, kurie laikosi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių, skaičius	tūkst.	0	70,000	113,958	162,8

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Priemonei įgyvendinti buvo skirta gana didelė paramos suma – 36 proc. visos paramos, arba 177,137 mln. eurų. Prašoma autorizuota paramos suma (paraiškose ir kasmetiniuose prašymuose) – 177,478 mln. eurų, išmokėta paramos suma – virš 177,131 mln. eurų, t.y. įgyvendinimo mastas – 100 proc.

2004–2008 m. buvo paremta 25,5 tūkst. ūkininkų, ūkininkaujančių didelio nepalankumo vietovėse, t. y. įvykdyta 98 proc. planuoto pasiekti lygio. Paremtų ūkininkų skaičiaus rodiklio planuojamas lygis buvo viršytas remiant ūkininkus, ūkininkaujančius mažo nepalankumo vietovėse: buvo paremta 91,1 tūkst. ūkininkų. Tai du kartus daugiau, nei tikėtasi.

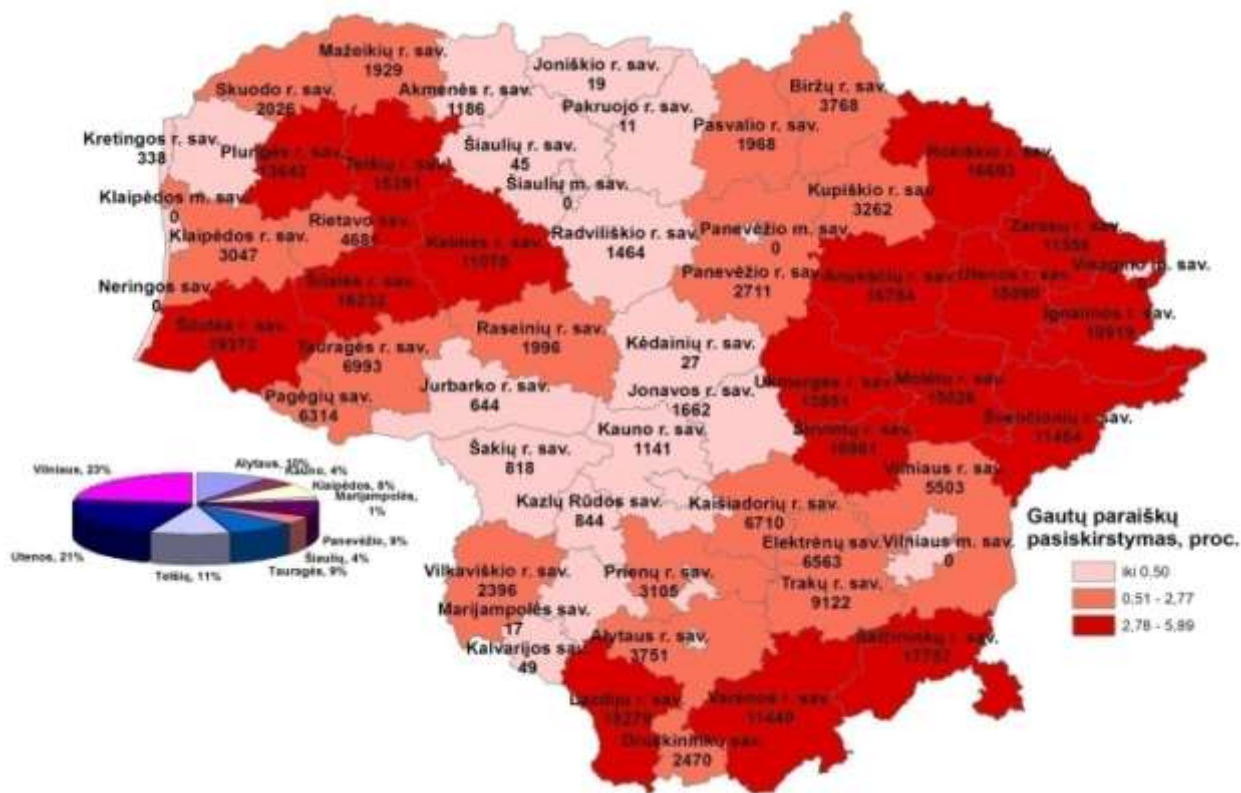
Tačiau 2004–2008 m. paramos teko mažesniai nei planuota plotui ir didelio, ir mažo nepalankumo vietovėse. Buvo paremta beveik 58 proc. planuoto paremti didelio nepalankumo vietovių ploto ir beveik 72 proc. – mažo nepalankumo vietovių ploto. Tokį rodiklių pasiekimo lygį lėmė pernelyg optimistiškai planuoti rodikliai. Be to, rodikliai buvo planuojami visam žemės ūkio

naudmenų plotui, neįvertinus, kad tik apie 80 proc. žemės ūkio naudmenų yra tinkamos išmokoms mokėti.

Mažai aktyvūs buvo ūkininkai, ūkininkaujantys „Natura 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai. Paramos kreipėsi tik 11 proc. (planuoto skaičiaus) ūkininkų, taikančių aplinkosaugos apribojimus minėtose teritorijose. Pagrindinės menko aktyvumo priežastys – „Natura 2000“ vietovių nenustatymas laiku ir pareiškėjų informavimo apie paramos galimybes ir konsultavimo, pildant paraiškas, stoka. KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitos duomenimis, menką pareiškėjų aktyvumą sąlygojo ir mažas išmokos dydis.

62,8 proc. daugiau, nei planuota, ūkininkų laikėsi Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių. Tai sudarė prielaidas užtikrinti tvarų žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, aplinkos gerinimą, išsaugoti kraštovaizdį.

Gautų paraiškų regioniniam pasiskirstymui įtakos turėjo tai, kad 43 savivaldybės turi MPŪV ir vietovėms su aplinkosaugos apribojimais priskiriamų teritorijų. Daug paraiškų gauta iš tų savivaldybių ir apskričių, kurių nemažą dalį sudaro MPŪV ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais. Gautų paraiškų pagal šią priemonę regioninis pasiskirstymas pateiktas 4.2 paveiksle.

4.2 pav. Paraiškų pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ skaičius ir pasiskirstymas pagal savivaldybes bei apskritis 2004–2008 m.

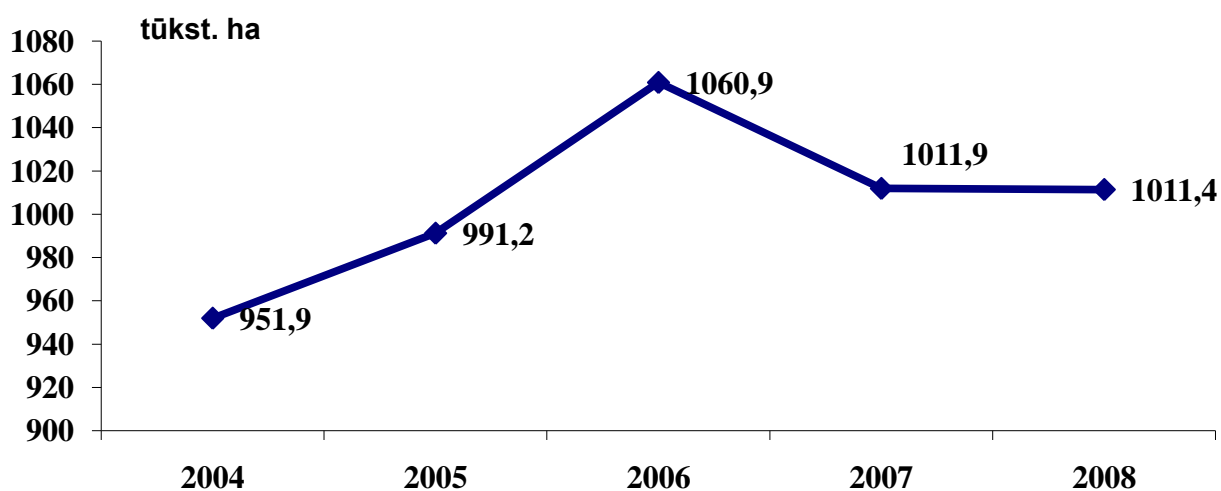
Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Daugiausia paraiškų gauta iš Šilutės rajono savivaldybės – 19,3 tūkst., Šalčininkų – 17,7 tūkst., Anykščių, Rokiškio, Šilalės rajono savivaldybių – daugiau nei 16 tūkst.

Priemonės įtaka žemės ūkiui ir situacijai kaime

Įgyvendinant priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, buvo siekiama užtikrinti tvarų žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, išsaugoti gyvybingą kaimo bendruomenę, remti ūkininkavimą ir saugoti kraštovaizdį.

Priemonės įgyvendinimas padėjo užtikrinti nenutrūkstamą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą. Kiekvienais priemonės įgyvendinimo metais didėjo paremtų deklaruojamų ŽŪN plotai (4.3 pav.). 2008 m. augimas stabilizavosi, o palyginti minėtus metus su 2004 m., matyti, kad paremtas deklaruojamų ŽŪN plotas išaugo 6 proc.

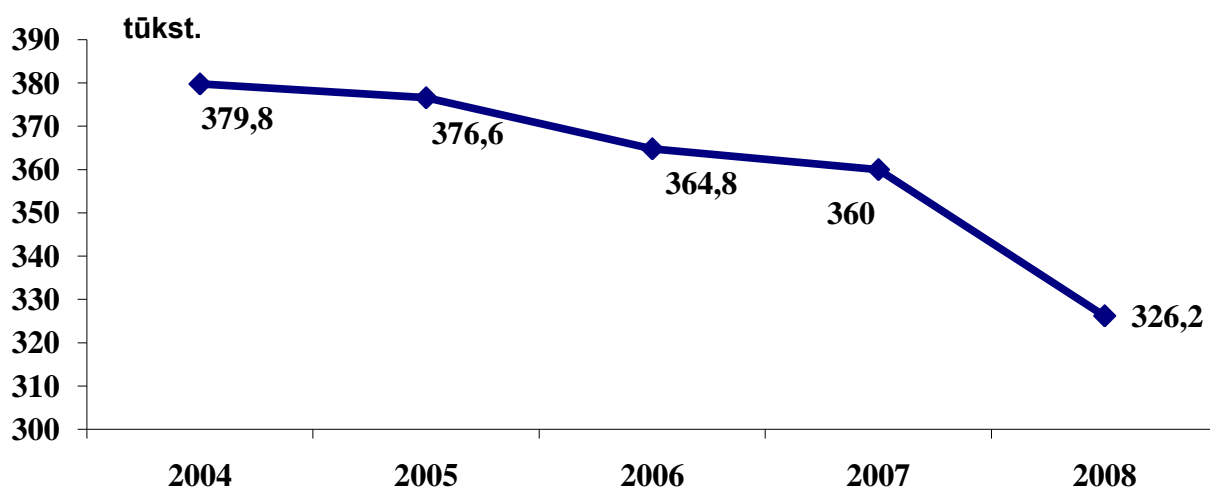

4.3 pav. Paremtų deklaruojamų žemės ūkio naudmenų ploto pokyčiai 2004–2008 m.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

MPŪV kito deklaruojamų ŽŪN struktūra. Didžiausią dalį (apie 60 proc.) deklaruojamų ŽŪN minėtose vietovėse sudaro pievos ir ganyklos. Jų dalis žemės ūkio naudmenų struktūroje kinta nežymiai: per 2004–2008 m. laikotarpį pievų ir ganyklų ploto dalis sumažėjo 2 proc. punktais (skaičiavimai atlikti remiantis VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenimis). Ūkininkaujantieji MPŪV siekė ūkinę veiklą adaptuoti prie specifinių MPŪV gamtinių sąlygų – buvo auginami energetiniai, techniniai augalai. 2004 m. minėtų augalų plotai sudarė 1,7 proc. deklaruotų ŽŪN, o laikotarpio pabaigoje – 2,9 proc. Tai rodo, kad ūkininkaujantys MPŪV prisidėjo prie tvaraus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo. Apibendrinant galima teigti, kad minėti pokyčiai bus naudingi jautrioms MPŪV ekosistemoms. Tačiau minėtose vietovėse atsisakoma

prekinės žemės ūkio gamybos. Esantys palyginti dideli pievų ir ganyklų plotai menkai naudojami galvijininkystės plėtrai: smarkiai mažėja laikomų galvijų skaičius. Per 2004–2008 m. galvijų skaičius sumažėjo 1,2 karto (4.4 pav.).

4.4 pav. Galvijų skaičiaus pokyčiai 2004–2008 m.

Šaltinis: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenys.

Statistikos departamento informacija apie kaimo gyventojų skaičiaus pokyčius (4.3 lentelė), rodo, kad parama neturėjo esminės įtakos, siekiant sulėtinti kaimo gyventojų MPŪV mažėjimo tendencijas. MPŪV buvo priskirtos vietovės, kuriose vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas yra $-0,5$ proc. ir daugiau. 2000–2003 m. vietovėse, priskirtose MPŪV, vidutinis metinis kaimo gyventojų skaičiaus regresas buvo $-0,53$ proc. 2004–2008 m. laikotarpiu šis rodiklis pablogėjo $0,9$ proc. punkto. Vidutiniškai kaime 2000–2003 m. laikotarpiu vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas siekė $-0,13$ proc., per analizuojamąjį laikotarpį išaugo $0,63$ proc. punkto, t. y. $0,27$ proc. punkto mažiau nei MPŪV.

4.3 lentelė. Kaimo gyventojų skaičiaus pokyčiai regionuose 2004–2008 m.

Regionas	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.					Vidutinis metinis gyventojų skaičiaus regresas, proc.
	2005	2006	2007	2008	2009	
MPŪV*	367,6	362,6	357,1	351,8	346,9	$-1,43$
PŪV	776,3	771,8	767,5	763,8	762,5	$-0,45$
Iš viso	1 143,9	1 134,4	1 124,6	1 115,6	1 109,4	$-0,76$

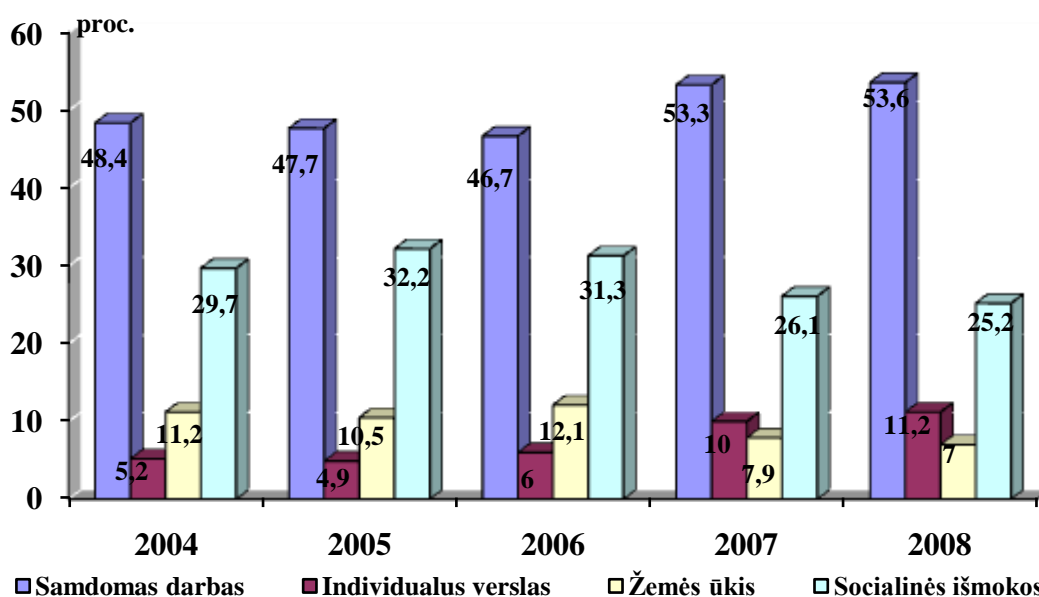
* Gyventojų skaičius savivaldybėse, kurių visos seniūnijos priskirtos MPŪV ar vietovėms su aplinkosaugos apribojimais, taip pat Druskininkų ir Šilalės r. Savivaldybėse.

Šaltiniai: Gyventojų skaičius apskrityse 2005–2009 m. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV.

KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitoje pateiktais apklausų duomenimis, 73 proc. respondentų paramos ūkininkaujantiems MPŪV įtaką kaimo bendruomenės gyvybingumui vertino teigiamai. 25 proc. apklaustųjų nurodė, kad gaunama parama įtakos neturėjo. Ne vienas respondentas nenurodė, kad dėl paramos situacija tapo blogesnė.

Išmokos ūkininkaujantiems MPŪV iš dalies sąlygojo ūkininkaujančiųjų apsisprendimą nesitraukti iš žemės ūkio veiklos. Anksčiau minėtoje ataskaitoje pateiktais apklausų duomenimis, 79 proc. apklaustųjų atsakė, kad nė vienas šeimos narys nepasitraukė iš žemės ūkio veiklos. Pusė pasitraukusiųjų iš žemės ūkio veiklos išvyko iš kaimo.

Statistikos departamento duomenimis, MPŪV namų ūkių pajamų struktūroje (4.5 pav.) mažėjanti pajamų iš žemės ūkio veiklos dalis (2004 m. – 11,2 proc., 2005 m. – 10,5 proc.) vėl pradėjo augti (2006 m. – 12,1 proc.). 2007 m. tendencijos kardinaliai pasikeitė, ir pajamos iš žemės ūkio veiklos jau tesudarė 7,9 proc. pajamų. Šias tendencijas pagrindžia ūkinės veiklos struktūros pokyčiai (atsisakoma prekinės žemės ūkio gamybos, o gaunamos kompensacinės išmokos naudojamos kraštovaizdžio priežiūrai). Minėtas tendencijas pagrindžia ir KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitoje pateikti apklausų duomenys, kurie rodo, kad gaunamos išmokos nėra pagrindinis pajamų šaltinis (daugiau kaip pusė apklaustųjų nurodė, kad iki 10 proc. pajamų). Beveik pusė apklaustųjų nurodė, kad pajamos, gaunamos iš žemės ūkio veiklos, sudaro mažiau nei ketvirtadalį šeimos pajamų. Mažėjančias pajamas iš žemės ūkio veiklos kompensuoja augančios pajamos iš samdomo darbo ir individualaus verslo. Iš pastarųjų mažėjančios pajamos (2004 m. – 48,4 ir 5,2 proc., 2005 m. – 47,7 ir 4,9 proc.) 2006 m. stabilizavosi, o 2007 m. jau siekė atitinkamai 53,3 ir 10 proc. pajamų. Pajamose smarkiai didėja ir pajamų iš individualaus verslo lyginamoji dalis: nuo 5,2 proc. 2004 m. išaugo iki 10 proc. 2007 m. Didėjanti socialinių išmokų dalis (2004 m. – 29,7 proc., 2005 m. – 32,2 proc.) 2006 m. pradėjo mažėti ir siekė 31,3 proc. 2007 m. stebimas dar smarkesnis sumažėjimas – iki 26,1 proc. Prognozuojama, kad panašios tendencijos išliko ir 2008 metais. Apibendrinant galima teigti, kad MPŪV gyventojai vis ryžtingiau siekia įvairinti pajamų šaltinius, auga jų verslumas, o pajamos iš žemės ūkio veiklos praranda savo svarbą.

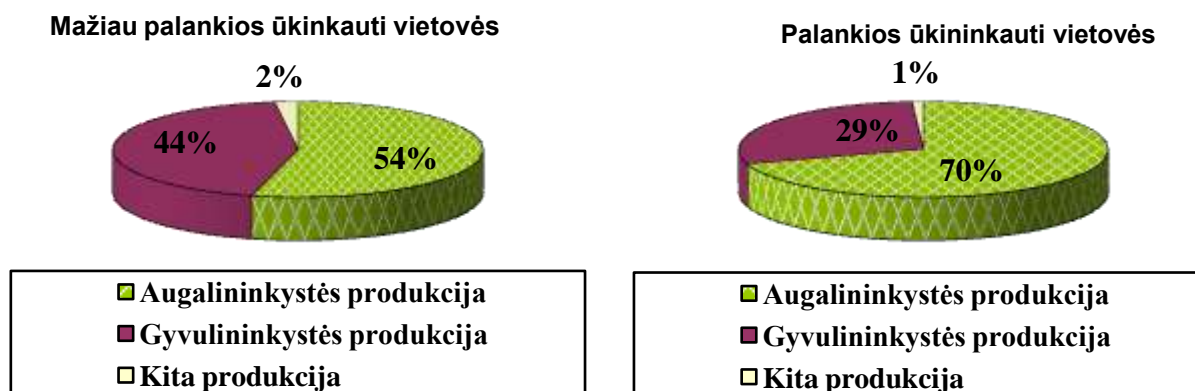

4.5 pav. Namų ūkių biudžetų pajamų struktūra mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (Utenos apskrities pavyzdys)

Šaltiniai: Namų ūkių biudžetai 2004–2007. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV.

Nors prekybė žemės ūkio gamyba ir praranda savo svarbą MPŪV, išmokos daliai ūkininkų, ūkininkaujančių MPŪV, prisidėjo prie minėtos veiklos išlaikymo.

ŽŪN našumas, žemės ūkio tradicijos sąlygoja tai, kad MPŪV būdingiausia žemės ūkio veikla, susijusi su galvijininkyste ir kitais žolėdžiais gyvuliais. PŪV gyvulininkystės produkcija bendrosios produkcijos struktūroje sudaro 29 proc., o MPŪV – 44 proc. (4.6 pav.). Ši dalis, palyginus su 2004 m., išaugo 2 proc. punktais, o augalininkystės produkcijos dalis atitinkamai sumažėjo.

4.6 pav. Bendrosios produkcijos struktūra mažiau palankiose ir palankiose ūkininkauti vietovėse 2007 m.

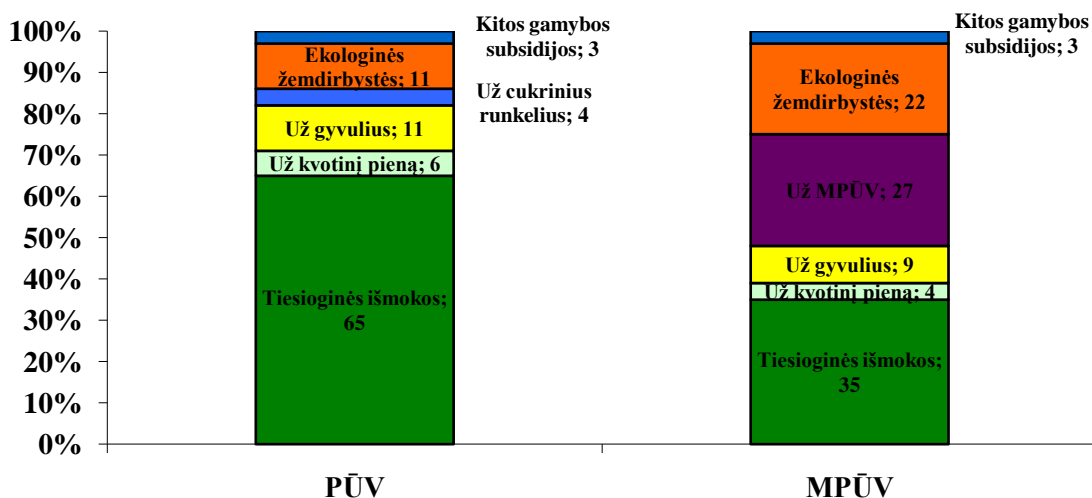
Šaltinis: Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2007. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008.

Ūkių veiklos rezultatų (ŪADT tyrimo duomenys) analizė rodo, kad kompensacinės išmokos turėjo įtakos siekiant išlaikyti minėtas žemės ūkio veiklos sritis MPŪV. Jei bendrasis pelnas, skaičiuojant hektarui ŽŪN, 2007 m. duomenimis, PŪV buvo didesnis negu MPŪV 1,7 karto, kompensacinė išmoka šį skirtumą beveik išlygina ir skirtumas siekia 1,1 karto (4.4 lentelė), o bendrasis pelnas su subsidijomis ir PŪV, ir MPŪV nesiskyrė. Tam įtakos turėjo ne tik kompensacinės išmokos ūkininkaujantiems MPŪV, bet ir tai, kad MPŪV vis daugiau ūkių ūkininkauja ekologiškai. Tai rodo ir subsidijų gamybai struktūra: MPŪV subsidijos už ekologišią ūkininkavimą sudaro 10 proc. punktų didesnę subsidijų dalį nei PŪV (4.7 pav.).

4.4 lentelė. Ekonominės veiklos rezultatų palyginimas mažiau palankiose ir palankiose ūkininkauti vietovėse 2007 m.

Rodikliai	Vietovės tipas	
	Mažiau palanki ūkininkauti	Palanki ūkininkauti
Ekonominis dydis, EDV	6,4	9,7
ŽŪN našumas, balai	34,7	43,8
ŽŪN, ha	40,2	46,3
Bendrasis pelnas, Lt/ha	438	731
Subsidijos gamybai, Lt/ha	765	470
iš jų už MPŪV, Lt/ha	204	-
Bendrasis pelnas + subsidijos gamybai, Lt/ha	1 203	1 201

Šaltinis: Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2007. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008.

4.7 pav. Subsidijų gamybai struktūra mažiau palankiose ir palankiose ūkininkauti vietovėse 2007 m.

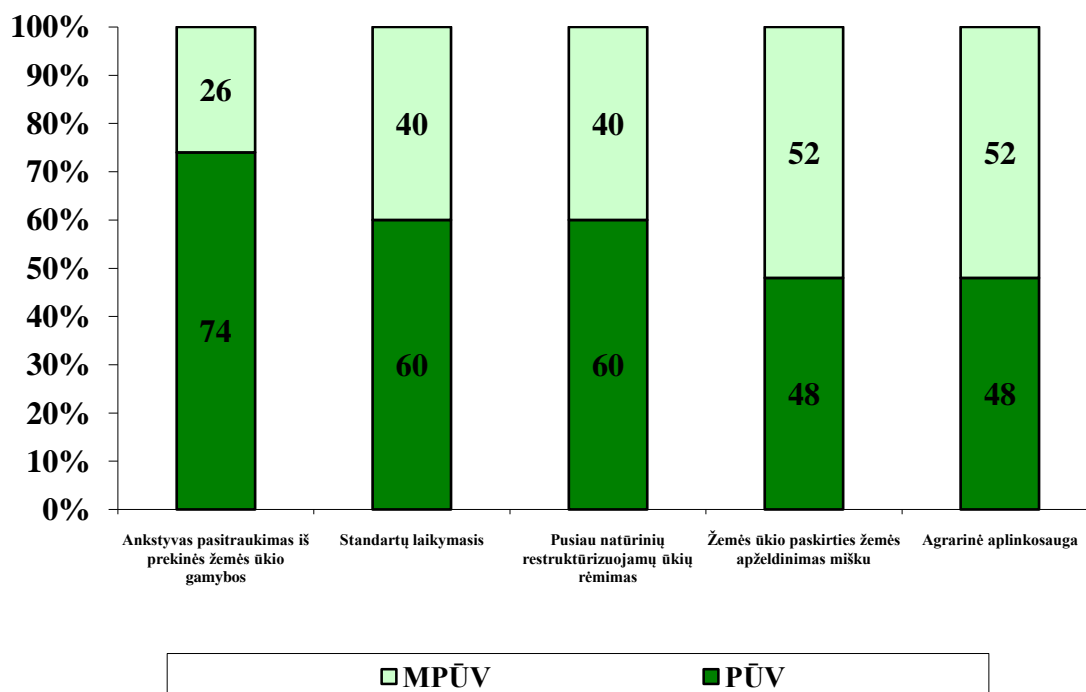
Šaltinis: Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2007. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008.

MPŪV aspektas iš dalies buvo naudojamas įsisavinant ES paramą 2004–2006 m. investicijoms pagal BPD 4 prioritetą „Kaimo plėtra ir žuvininkystė“. Siekta tolygiai didinti kaimo gyventojų užimtumą, gerinti gyvenimo kokybę visuose šalies regionuose. Pagal 4.1 priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ ūkininkaujantiems MPŪV buvo nustatytas maksimalus paramos dydis – 60 proc. visų tinkamų finansuoti projekto išlaidų, t. y. 10 proc. didesnis nei įprasta. Pretendentams į paramą pagal 4.4.4 priemonę „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ bei 4.4.5 priemonę „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“, vertinant projektų naudą ir kokybę, buvo suteikiami papildomi 25 balai. Vertinant vietos veiklos grupių strategijas pagal 4.6 priemonę „LEADER+ pobūdžio priemonė“, buvo suteikiami papildomi balai toms vietos veiklos grupėms, kurios atstovavo kaimiškosios vietovės, priskirtoms MPŪV. Ūkininkaujantieji MPŪV, palyginti su ūkininkaujančiais palankiose ūkininkauti vietovėse, aktyviau dalyvavo įsisavinant paramą tik pagal KPP priemones.

Paramos pagal KPP priemones pasiskirstymo regioninė analizė rodo, kad ūkininkaujantys MPŪV šiek tiek aktyviau negu PŪV dalyvauja įsisavinant paramą pagal priemones, susijusias su tvariu žemės ūkio paskirties naudojimu ir kraštovaizdžio išsaugojimu, t. y. „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ (52 proc. paraiškų pateikta pareiškėjų iš MPŪV), „Agrarinė aplinkosauga“ (52 proc. paraiškų pateikta pareiškėjų iš MPŪV). Tai glaudžiai siejasi su priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ keliamais tikslais ir papildo minėtą priemonę.

Gana aktyvūs MPŪV pareiškėjai, įgyvendinant standartus (40 proc. paraiškų) ir restruktūrizuojant pusiau natūrinius ūkius (40 proc. paraiškų).

Tačiau visai kita tendencija stebima, analizuojant priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ įgyvendinimą (4.8 pav.). Nors MPŪV vyresni nei 62 m. amžiaus valdų savininkai sudaro beveik pusę visų valdų savininkų ir valdo beveik apie 40 proc. ŽŪN (PŪV šio amžiaus valdų savininkai valdo trečdalį ŽŪN), tik 26 proc. paraiškų pagal minėtą priemonę buvo pateikta pareiškėjų iš MPŪV. Galima daryti prielaidą, kad arba ūkininkaujantys MPŪV neketina atsisakyti žemės ūkio veiklos, arba neturi kam perleisti ūkio. Šiems procesams įtakos turėjo ir tai, kad paramos gavėjams, gaunantiems MPŪV išmokas, šalia žemės ūkio veiklos nebuvo reikalavimo vykdyti su gamtinėmis sąlygomis derančią žemės ūkio gamybą (pvz., galvijininkystę). Todėl mokamą MPŪV išmoką nevykdantiems žemės ūkio gamybos įvardijama kaip problema, nes ši išmoka iš dalies perkompensavo patiriamas papildomas išlaidas ir negautas pajamas, stabdė žemės rinkos procesus.

4.8 pav. Gautų paraiškų* pagal Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemones pasiskirstymas regionuose 2004–2008 metais

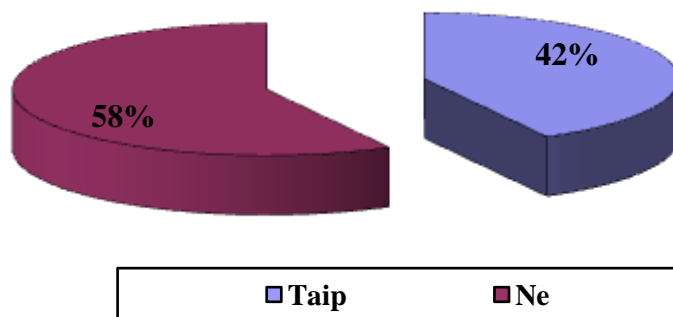
* Be priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Tikėtina, kad ekonominės veiklos restruktūrizavimas paspartės 2007–2013 m., įsisavinant paramą pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą, kurioje numatyta ir daugiau paramos, ir įvairesnių priemonių gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimui. Tačiau minėti procesus vis dėlto dar gali stabdyti nepalanki demografinė situacija MPŪV ir gyventojų verslumo stoka, tikslinių konsultavimo paslaugų stoka.

Priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie aplinkos gerinimo kaimo vietovėse. Paramos gavėjai įgyvendino Geros ūkininkavimo praktikos reikalavimus: optimalios ūkininkavimo sistemos palaikymas, paviršinių vandens telkinių pakrančių apsauga; reikalavimai gyvulių tankiui ūkyje; augalų apsaugos produktų naudojimo apribojimai; reikalavimai statiniams (mėšlidžių įrengimui) bei dirvos tręšimui. Geros ūkininkavimo praktikos laikėsi 114 tūkst. ūkininkų, 1,6 karto daugiau nei planuota.

KPP galutinio (*ex-post*) įvertinimo ataskaitoje pateiktais priemonės paramos gavėjų apklausos duomenimis, 66 proc. respondentų nurodė, kad gaunama parama pagerino aplinkosaugą, 32 proc. mano, kad situacija nepakito. Nė vienas respondentas nenurodė, kad dėl paramos situacija tapo blogesnė. Tačiau daugiau nei pusė (58 proc.) respondentų nurodė, kad jokių specialių veiksmų, gerinančių aplinkosaugą, nebuvo imtasi (4.9 pav.).

4.9 pav. Paramos pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ poveikis aplinkosaugai: ar paramos gavėjai ėmėsi specialių veiksmų aplinkosaugai gerinti

Šaltinis: TNS Gallup. Asmenų, gavusių ES paramą pagal 2004–2006 m. KPP priemones, apklausos ataskaita, 2008 m. spalio.

Apklausos duomenimis, daugiau nei pusė (53 proc.) specialių veiksmus aplinkosaugai gerinti įgyvendinusių paramos gavėjų sumažino nitratų naudojimą, 42 proc. nurodė naudoję mažiau pesticidų. Daugiau nei trečdalis apklaustųjų (38 proc.) pradėjo ekologiškai ūkininkauti, o 27 proc. respondentų nurodė sumažinę gyvulių skaičių, tenkantį vienam hektarui.

Trečdalį apklausoje dalyvavusių paramos gavėjų būtent galimybė gauti paramą paskatino taikyti aplinkai palankią ūkininkavimo praktiką.

Įvertinus priemonės įgyvendinimą, matyti tokios problemos:

1. Dėl nesudėtingų reikalavimų, keliamų paramos gavėjams, parama pasinaudojo ne tik MPŪV gyventojai, bet ir žemės ūkio valdas įregistravę miestiečiai – „sofos“ ūkininkai, kurie tik iš dalies prisidėjo prie priemonės tikslų įgyvendinimo.

2. Nors MPŪV deklaruojamų ŽŪN struktūros pokyčiai prisideda prie tvaraus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo, MPŪV atsisakoma prekinės žemės ūkio gamybos. Palyginti dideli pievų ir ganyklų plotai menkai naudojami galvijininkystės plėtrai: mažėja laikomų galvijų skaičius: per 2004–2008 m. – 1,2 karto.

3. Dėl nepakankamai apibrėžtų paramos teikimo reikalavimų parama pasinaudojo ne tik MPŪV vietovėse gyvenantys ir žemės ūkio veikla užsiimantys subjektai, bet ir žemes susigrąžinę ir valdas užregistravę miestiečiai. Dėl to nebuvo išvengta perkompensavimo.

4. Mažai aktyvūs buvo ūkininkai, ūkininkaujantys „Natura 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai. Pagrindinės menko aktyvumo priežastys – „Natura 2000“ vietovių nenustatymas laiku ir pareiškėjų informavimo apie paramos galimybes, konsultavimo, pildant paraiškas, stoka bei, pareiškėjų apklausos duomenimis, mažas išmokos dydis.

3 PRIEMONĖ „AGRARINĖ APLINKOSAUGA”

Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Lietuvoje agrarinės aplinkosaugos politikai skiriamas vis didesnis dėmesys, nes visuomenei svarbu gražus sutvarkytas kaimo kraštovaizdis, apsaugoti paviršinio vandens telkiniai, išsaugotos senojo genotipo gyvulių veislės ir nauda, gaunama plėtojant ekologinę žemdirbystę. Šiems uždaviniams įgyvendinti teigiamos įtakos 2004–2008 m. turėjo ne tik ES skirta parama, bet ir šalies makroekonominės, socialinės ir politinės situacijos pokyčiai: didėjo Lietuvos BVP, gyventojų neto darbo užmokestis, iš dalies palanki kreditavimo, teikiant garantijas per Žemės ūkio paskolų ir garantijų fondą bei taikant paskolų lengvatas, išskiriant 2008 m., kai dėl globalizacijos, veikiant pasaulinei finansų krizei, pradėjo didėti kredito palūkanų norma. Šiuo laikotarpiu suaktyvėjo įvairių veiklų kaime plėtra, o tai padėjo mažinti žemės ūkio veiklos neigiamą poveikį aplinkai. 2004–2008 m. sėkmingai plėtojosi kaimo turizmo sektorius, kuriam svarbu, kad būtų išsaugotas kraštovaizdis ir bioįvairovė, užtikrinta vandens kokybė ir sveiko maisto gamyba. Ekologiškų ir tradicinių produktų kainų skirtumo didėjimas rodo, kad pastaraisiais metais vis daugiau vartotojų buvo pajėgūs susimokėti už ekologiškus produktus. Kaip rodo makroekonominiai rodikliai, neto darbo užmokestis 2008 m. buvo 482,9 euro (1 667,2 Lt). Palyginti su 2007 m., jis pakilo 23 proc., o palyginti su 2003 m. – 2,1 karto.

2004–2008 m. ES ir nacionalinė politika buvo palanki agrarinės aplinkos priemonėms užtikrinti. KPP Agrarinės aplinkosaugos priemonei įgyvendinti nacionaliniu lygmeniu svarbiausias dokumentas – LR žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymas Nr. 3D-482 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ Minėtos taisyklės 2004–2008 m. laikotarpiu kiekvienais metais buvo pildomos ir tikslinamos. 2008 m. taisyklės buvo tikslintos dėl reikalavimų remiamų plotų dydžiui ir su tuo susijusios paramos.

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Įgyvendinant Agrarinės aplinkosaugos priemonę, buvo numatyti *bendrieji tikslai*, siekiant skatinti:

- aplinkos gerinimą (vandens kokybės, bioįvairovės, dirvožemio ir kraštovaizdžio; pusiau natūralių žemės ūkio buveinių išsaugojimas ir kitos svarbios ekologinės sritys) ir sveiko maisto gamybą;

- ūkininko pajamų šaltinių tolesnį numatymą, ūkininkaujant aplinkai palankiais metodais, kurie apima daugiau nei įprasta gera ūkininkavimo praktika;
- paviršinių ir gruntinių vandenų kokybės gerinimą;
- cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimo mažinimą;
- geros kokybės žemės ūkio produktų gamybą, išlaikant sveiką aplinką ateities kartoms;
- tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimą arba išsaugojimą (pelkių (šlapynių), pievų);
- geros kokybės ekologiškų žemės ūkio produktų gamybos didėjimą;
- kaimo gyventojų darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimą;
- ūkiuose laikyti ir auginti nykstančių vietinių veislių naminius gyvulius;
- paramos gavėjų supratimo apie aplinką tausojančios ir ekologinės gamybos praktikos bei aplinkosaugos didinimą.

Dėl paskutiniųjų praėjusio amžiaus dešimtmetį vykusio šalies žemės ūkio ir kitų ekonomikos sektorių restruktūrizavimo, užsitęsios žemės reformos kaimo vietovėse neigiamos ūkinės veiklos įtakos aplinkai mastai sumažėjo. Todėl aplinkos būklę, palyginti su intensyvaus ūkininkavimo šalimis, galima vertinti santykinai palankiai, o numatytus tikslus lengviau įgyvendinti.

Žemės ūkio veikloje aplinkosauginių įsipareigojimų vykdymas dažniausiai susijęs su pajamų praradimu ir/arba papildomomis sąnaudomis. Todėl ūkininkaujant aplinkai palankiais metodais, kurie apima daugiau nei įprasta gera ūkininkavimo praktika, įgyvendinant kaimiškąjį kraštovaizdį, biologinę įvairovę tausojančias priemones, reikalinga motyvacija – visas arba didžiąją prarastų pajamų dalį kompensuojančios išmokos, kurios skiriamos visą pajamų sumažėjimo laikotarpį. Siekiant suderinti žemės ūkio veikla užsiimančių subjektų ekonominius poreikius ir išsaugoti gamtines ekosistemas, materialų ir dvasinį palikimą, tradicijas bei gyvenseną kaimo vietovėse, dabartiniu laikotarpiu aplinkosaugos tikslams pasiekti ir priemonėms įgyvendinti numatyta palyginti didelė parama. Dar didesnė agrarinės aplinkosaugos priemonių įvairovė ir parama numatyta 2007–2013 m. laikotarpiui. Tai rodo, kad gana sėkmingai realizuojamas vienas iš numatytų tikslų, susijusių su **ūkininko pajamų šaltinių tolesniu numatymu**.

Gerinant paviršinių ir gruntinių vandenų kokybę (įgyvendinant kitą numatytą tikslą), šalyje didesnę įtaką daro Aplinkos apsaugos ministerija, kuri tiesiogiai atsakinga už vandens sektorių ir tuo rūpindamasi įgyvendina platų priemonių spektrą. Įvertinant tai, kiek buvo prisidėta prie Agrarinės aplinkosaugos priemonės programos „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos“ pagal

įgyvendinimo fizinius ir finansinius rodiklius (pateikta žemiau), galima teigti, kad šalies mastu ši programa turėjo labai mažą įtaką. Pareiškėjai nebuvo finansiškai suinteresuoti dalyvauti programoje dėl jiems keliamų sudėtingų reikalavimų.

Siekiant sumažinti **cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimą**, daugiausia prisidėjo Agrarinės aplinkosaugos priemonės Ekologinio ūkininkavimo programa. Plečiantis ekologiniam ūkininkavimui šalyje pradėjo mažėti augalų apsaugos produktais apdoroti plotai. Palyginti su šio dešimtmečio pradžia, 2004–2008 m. sulėtėjo sunaudojamų cheminių augalų apsaugos produktų kiekio augimo tempai, pastebima kiekio stabilizacija, o kai kurių rūšių – sumažėjimas. Tačiau reikia pabrėžti, kad tai buvo bendrasis poveikis ir kitų veiksnių, ypač cheminių augalų apsaugos produktų drastiškas kainų didėjimas.

Pastaraisiais metais dėl padidėjusių žemės ūkio tradicinės ir ekologinės gamybos produktų kainų ir dėl to stipresnio ūkių ir žemės ūkio įmonių finansinio pajėgumo atsivėrė galimybės įsigyti saugesnių augalų apsaugos produktų, kokybiškos augalų apsaugos technikos. Todėl gerėjo ir maisto produktų bei pašarų saugumas, mažėjo dirvos, paviršinio ir gruntinio vandens tarša, gerėjo su augalų apsaugos produktais dirbančių žmonių darbo sąlygos ir jų sveikata. Tačiau pažymėtina, kad plėtojant ekologiškų produktų gamybą, liko ir spręstinių problemų. Tai tiesiogiai susiję su kitų bendrųjų tikslų – **didinti geros kokybės ekologiškų žemės ūkio produktų gamybą ir užtikrinti geros kokybės žemės ūkio produktų gamybą, išlaikant sveiką aplinką ateities kartoms** – realizavimu. Labai svarbus veiklos baras išlieka tolimesnis maisto ūkio struktūrinis–kokybinis tobulinimas, orientuojantis į galutinį vartotoją, akcentuojant ekologiškų produktų tiekimą rinkai didesniu mastu. Šioje srityje dar nepasiekta norimų rezultatų. Pažymėtina, kad įgyvendinant ekologinės žemdirbystės programą, vienas tikslų yra finansiškai remti šios gamybos sistemos plėtrą, kuri suteiktų kaimo gyventojams ne tik aplinkosauginės, bet ir socialinės ekonominės naudos.

Giliau paanalizavus **kaimo gyventojų darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimo** bendrąjį tikslą per Agrarinės aplinkosaugos priemonės programų prizmę, matyti, kad jis buvo pasiektas, tačiau atskirų programų finansinė parama nebuvo tinkamai subalansuota, todėl pareiškėjų, dalyvaujančių Ekologinio ūkininkavimo programoje, darbo ir gyvenimo sąlygos buvo santykinai geresnės, o dalyvaujančių Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos programoje bei Retų veislių gyvulių ir paukščių programoje – blogesnės. Tai rodo fizinių ir finansinių rodiklių pasiekimo santykiniai dydžiai.

Įvertinant numatytą tikslą **ūkiuose laikyti ir auginti nykstančių vietinių veislių naminius gyvulius**, galima teigti, kad jis pagal formulavimą, nenumatant plėtros, yra įgyvendintas, tačiau kiekybinių rodiklių analizės rezultatai rodo, kad:

- 1) Lietuvoje retų gyvūnų skaičius santykinai per mažas genofondui užtikrinti,

2) nuo 2007 m. kai kurių gyvūnų skaičius turi mažėjimo tendenciją (4.11 pav.).

Įvertinant **tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimo arba išsaugojimo (pelkių, šlapynių, pievų)** tikslo įgyvendinimą, pabrėžtina, kad numatyti veiklos rodikliai buvo įgyvendinti iki galo. Pabrėžtina, kad programos dalyviams buvo nustatyti gana maži kraštovaizdžio tvarkymo plotai ir numatyti palyginti nedideli su žemės ūkio veikla susiję reikalavimai: dalyvaujantys Kraštovaizdžio tvarkymo programoje pievose ir pelkėse negalėjo naudoti pesticidų ir trąšų, įsipareigojo pievų nearti, nepersėti kultūrinėmis žolėmis, išsaugoti pavienius medžius, neganyti gyvulių iki nustatyto termino.

Tikslas, susijęs su **paramos gavėjų supratimu apie aplinką tausojančios ir ekologinės gamybos praktikos bei aplinkosaugos didinimu**, taip pat pasiektas, nes nuolat visose Lietuvos apskrityse organizuojami mokymai, teikiamos konsultacijos aplinkosaugos klausimais, didinama gyventojų kompetencija ir aktyvumas dalyvaujant aplinkosaugos sprendimų priėmimo bei jų įgyvendinimo, siekiama, kad kaimo bendruomenė turėtų žinių, patirties ir įgūdžių tvarios plėtros uždaviniams įgyvendinti, kad būtų formuojamas palankus aplinkai visuomenės gyvenimo būdas ir požiūris.

Agrarinės aplinkosaugos priemonės *specialieji tikslai* buvo:

- mažinti azoto kiekį dirvožemyje;
- mažinti eroziją;
- siekti, kad ekologiniai ūkiai apimtų 2 proc. visos žemės ūkio paskirties žemės.

Vertinant tikslą **mažinti azoto kiekį dirvožemyje**, pasiremta Lietuvos žemdirbystės instituto Agrocheminių dirvožemio tyrimų centro duomenimis, kurie rodo, kad azoto kiekis Lietuvos dirvožemiuose nuolat mažėja dėl klimato kaitos ir mažesnio išberiamų azotinių trąšų kiekio. Pvz., azoto kiekis 2007–2008 m. daug mažesnis nei 2005–2006 m. Taigi galima konstatuoti, kad šį specialųjį tikslą Lietuvai nebuvo sunku įgyvendinti.

Problemų kyla **mažinant dirvos eroziją**, kadangi Valstybinio žemėtvarkos instituto duomenimis, bendras erozijos paveiktas ariamosios žemės plotas – 17,5 proc. Ekspertų nuomone, eroduotų dirvų plotas turi tendenciją didėti. Daugiausia vietovių, paveiktų dirvožemio erozijos, yra kalvotuose Lietuvos regionuose, kurie dažniausiai priskiriami mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms. Dirvos erozija yra paveikusi 68,6 proc. ŽŪN Zarasų savivaldybėje (Utenos apskr.), 60,8 proc. – Trakų savivaldybėje (Vilniaus apskr.), 58,1 proc. Utenos savivaldybėje (Utenos apskr.). Mažiausi erozija dirvas paveikusi Šakių (1,4 proc.) savivaldybėje (Marijampolės apskr.), Joniškio ir Pakruojo savivaldybėse (po 1,9 proc.), (Šiaulių apskr.).

Gilau išanalizavus priemonių, kurios užkerta kelią erozijai (pievų ir ganyklų įrengimas, daugiamečių augalų įsėjimas, ekologinis ūkininkavimo būdas), įgyvendinimo rezultatus, matyti, kad tikslas pasiektas tik iš dalies, nes, viena vertus, šalyje analizuojamu laikotarpiu (2004–2008 m.) nuolat mažėjo pievų ir ganyklų bei daugiamečių žolių plotai, nedaug žemės apželdinta mišku. Kita vertus, teigiamą įtaką tikslui pasiekti turėjo didėjantys ekologinio ūkininkavimo plotai, ypač mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, kur erozija paveikusi beveik pusę ŽŪN ploto.

Lietuvoje sėkmingai plėtojamas ekologinio ūkininkavimo metodas, todėl specialusis tikslas **siekti, kad ekologiniai ūkiai apimtų 2 proc. visos žemės ūkio paskirties žemės**, buvo sėkmingai įgyvendintas. Kaip minėta bendroje žemės ūkio apžvalgoje, ES ir nacionalinės paramos priemonių taikymas agrarinės aplinkosaugos srityje 2004–2008 m. paskatino ekologinio ūkininkavimo plėtrą Lietuvoje. 2008 m. sertifikuotas ekologinės gamybos plotas sudarė 127,4 tūkst. ha, t. y. 3,2 proc. **visos žemės ūkio paskirties žemės**, arba 4,8 proc. visų deklaruotų ŽŪN – 1,5 proc. daugiau nei 2007 m. ir 5,5 karto – nei 2003 m. Rodiklio reikšmė 1,2 proc. punkto didesnė už planuojamą, ir tai rodo, kad ūkiams buvo naudinga pasirinkti ekologinį gamybos būdą. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad 2004–2007 m., ŪADT duomenimis, už ekologišką produkciją gauto pelno didžiąją dalį sudarė kompensacinės išmokos, o ne pelnas už parduotą produkciją. 2008 m. sugriežtinus reikalavimus paramai gauti tikimasi situacijos pagerėjimo.

Palyginti dideles kompensacines išmokas už ekologinius plotus tik iš dalies galima vertinti teigiamai, nes, viena vertus, mažėjo dirvos tarša, kita vertus, pernelyg didelė parama plotui neskatino ūkininkų didinti produkcijos gamybos ir realizavimo apimčių.

Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ pareiškėjas galėjo būti paramos gavėjas pagal kelias programas, todėl bendras visų šios priemonės programų dalyvių skaičius (3 973) buvo didesnis nei priemonės dalyvių skaičius (3 045) ir pastarasis 1,5 proc. viršijo planuotą dalyvių skaičių, o jų turimos žemės plotas buvo 1,6 karto didesnis nei planuotas.

Taigi pasiekimo rodikliai, palyginti su planiniais, įvykdyti iki galo (4.5 lentelė)

4.5 lentelė. Priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ pasiekimo rodiklių įgyvendinimas

Pasiiekimo rodikliai (<i>Veiklos tikslai</i>)	Įvykdyta per 2008 m.	2004–2008 m.		Įvykdymas %
		planuota	įvykdyta	
Iš viso dalyvaujančių priemonėje ūkininkų skaičius, iš jų pagal programas, vnt.:	2 564	3 000	3 045	102
<i>Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos</i>	8	-	13	-
<i>Kraštovaizdžio tvarkymo programa</i>	339	-	504	-

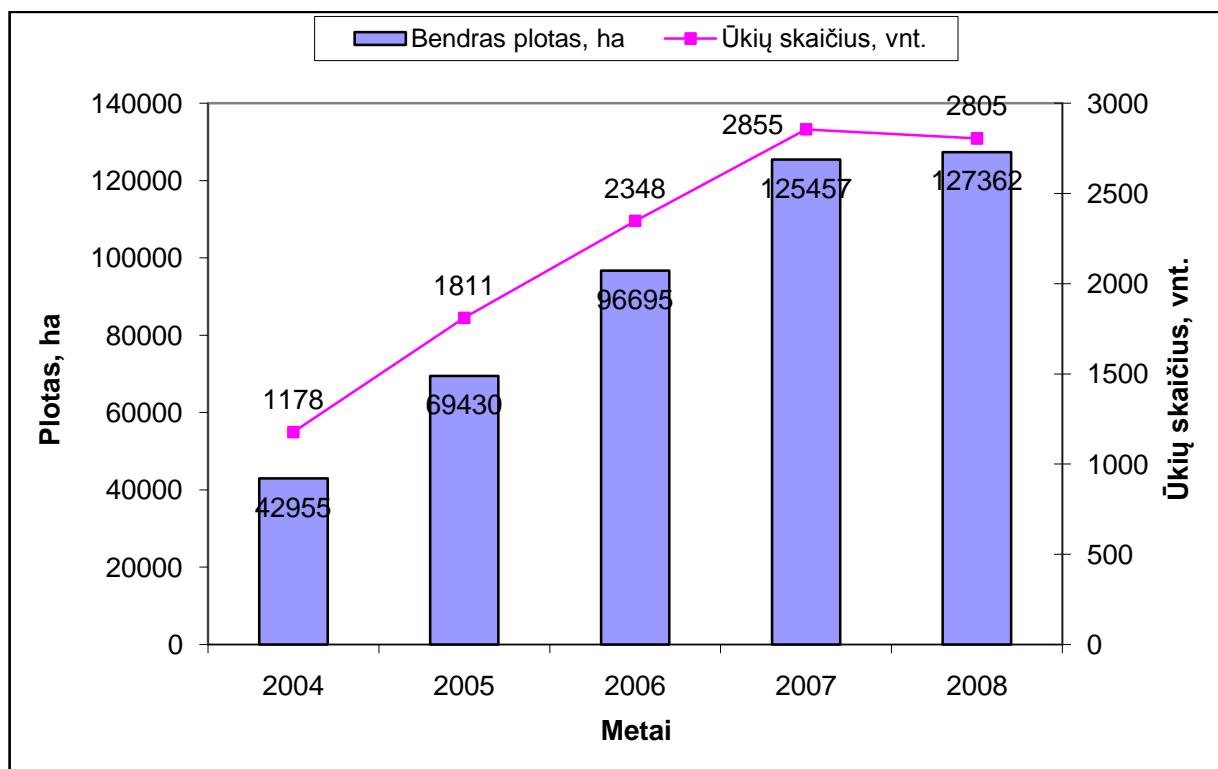
<i>Ekologinio ūkininkavimo programa</i>	2 120	-	2 943	-
<i>Retų veislių gyvulių ir paukščių programa.</i>	390	-	513	-
Iš viso dalyvaujančių programose ūkininkų skaičius, vnt.	2 857	3 000	3 973	132
Iš viso dalyvaujančių priemonėje ūkininkų turima žemė, iš jų pagal programas, tūkst. ha:	83,466	60	95,759	160
<i>Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos</i>	0,006	-	0,007	-
<i>Kraštovaizdžio tvarkymo programa</i>	2,407	-	3,349	-
<i>Ekologinio ūkininkavimo programa</i>	81,053	-	92,403	-

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Daugiausia (74 proc.) Agrarinės aplinkosaugos priemonės paramos gavėjų dalyvavo **Ekologinio ūkininkavimo programoje**. Bendras 2004-2008 m. programos dalyvių skaičius (2 943) viršija laikotarpio pabaigoje buvusį sertifikuotų ekologinių ūkių skaičių (2 805), nes dalis programos dalyvių, padidinę sertifikuotos žemės plotus, prisiėmė įsipareigojimus naujam 5 m. laikotarpiui. 2008 m. buvo pateikta 2120 kasmetinių prašymų, kuriuose prašoma 31,747 mln. eurų paramos suma.

Ekologiškai ūkininkaujant sprendžiami kaimo gyventojų užimtumo, žemės ūkio produkcijos konkurencingumo ir papildomų pajamų klausimai. Kartu šis ūkininkavimo būdas veikė ir kaip prevencinė aplinkos apsaugos priemonė. Ekologinių ūkių skaičius 2008 m., palyginti su 2007 m., sumažėjo 2 proc., tačiau sertifikuotas plotas, atvirkščiai, 1,5 proc. padidėjo. Pokyčiai dar didesni, 2008 m. lyginant su 2004 m.: ūkių skaičius padidėjo 2,4 karto, o plotas – 3 kartus (4.10 pav.). Detalesni tyrimai rodo, kad smulkūs ūkiai atsisako ekologinio ūkininkavimo, todėl 2008 m. vidutinis ekologinio ūkio dydis padidėjo iki 45,4 ha (2004 m. buvo 36,5 ha).

Lietuvos ekologinių ūkių pasėlių struktūroje 2008 m., kaip ir ankstesniais metais, dominuoja varpiniai ir ankštiniai javai. Varpiniai javai sudaro 49 proc., ankštiniai – 12 proc., ankštinių ir varpinių javų mišiniai – 7 proc., daugiametės žolės – 21 proc. pasėlių.

4.10 pav. Ekologinių ūkių skaičiaus ir sertifikuoto ploto kitimas 2004–2008 m.

Šaltinis: 2008 m. ekologinių ūkių sertifikavimo rezultatai ir pagrindiniai pasikeitimai 2009 m., VŠĮ „Ekoagros“.

Didėjant ekologiškų produktų kiekiui, daugėjo ir perdirbimo įmonių, norinčių perdirbti ar kitaip tvarkyti ekologiškus produktus. 2008 m. sertifikuotos 32 ekologiškų produktų tvarkymo įmonės (2007 m. – 26). Plečiasi produkcijos asortimentas: mėsos gaminiai (dešros, kumpiai, dešrelės), pomidorų padažas, kečupas, jogurtai, pienas, kefyras, grietinė, varškė, sūriai, pieno mišinėliai, ožkų sūrių išrūgų gėrimai, vaistinių ir prieskoninių augalų mišiniai, arbatos, duona, miltai, kruopos, penkerių grūdų košės, kruopų mišinėliai, grūdų trapučiai, ekstruduoti grūdiniai ir ankštiniai augalai, jų sėlenos, įvairūs grūdai, riestainiai, ekstruduoti grūdų paplotėliai, džiovinti ir rauginti vaisiai ir daržovės, užšaldytos uogos, saldainiai, medus.

Vertinant ekologinio ūkio dinamišką plėtrą, pabrėžtina, kad 2008 m., kaip ir 2007 m., ją daugiau sąlygojo vartotojų domėjimasis ekologiškais maisto produktais. Tai patvirtina didėjantys ekologiškų ir tradicinių produktų kainų skirtumai.

Nemažo pareiškėjų dėmesio Lietuvoje sulaukė *Retų veislių gyvulių ir paukščių programa*, kuri pagal pareiškėjų skaičių – antroji po Ekologinio ūkininkavimo programos.

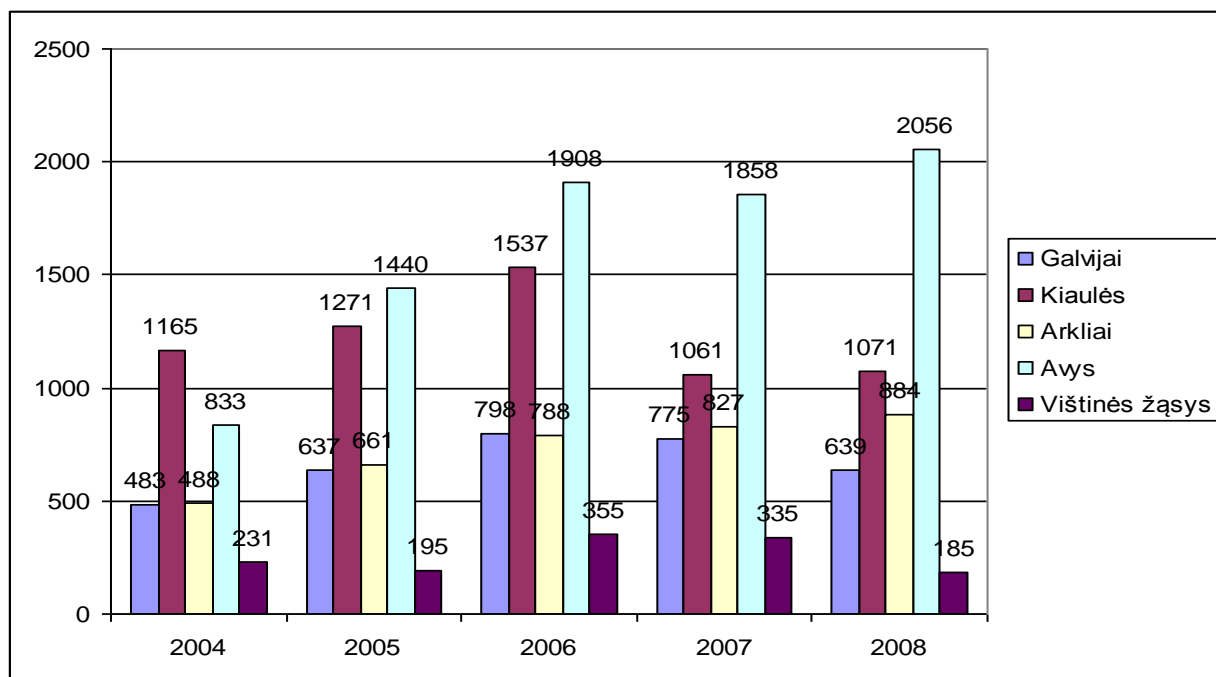
Lietuviškų vietinių veislių naminių gyvulių ir paukščių augintojai, dalyvaujantys Retų veislių gyvulių ir paukščių programoje, per 2004–2006 m. pateikė 513 paraiškų paramai gauti. 2007–2008 m. paraiškos nebuvo priimamos, tačiau parama skiriama pagal teikiamus kasmetinius

prašymus. 2008 m. buvo pateikta 390 kasmetinių prašymų už 454 tūkst. eurų. Pagal šiuos prašymus paramos gavėjams išmokėta 362 tūkst. Eurų paramos. 2008 m. 24 pareiškėjai neturėjo planuoto gyvulių skaičiaus ir dėl to paramos negavo. Tai susiję su tuo, kad pareiškėjai, pernelyg optimistiškai suplanavę gyvulių ir paukščių skaičių, iš tikrųjų negalėjo pasiekti užsibrėžto tikslo dėl mažos reprodukcijos ir didelio gyvulių kritimo.

Susumavus 2004–2008 m. rezultatus matyti, kad pagal šią programą pateikta 513 paraiškų ir 1 395 kasmetiniai prašymai, kurių prašoma paramos suma – 1 585 tūkst. eurų. Šiuo laikotarpiu iš viso išmokėta 952 tūkst. eurų, arba 60 proc. norinčiųjų ją gauti. Pagrindinės priežastys – pareiškėjai nevykdė įsipareigojimų ir reikalavimų. Šios programos pernelyg dideli reikalavimai susiję su gyvūnų amžiumi, su numatytu gyvūnų natūraliu dauginimusi ir papildomais sugriežtintomis sąlygomis paukščiams (vištinėms žąsims) dėl paukščių gripo prevencijos ir kt.

Ištyrus pareiškėjų laikomų retų gyvūnų skaičiaus kitimo tendenciją 2004–2008 m. galima konstatuoti, kad visų gyvūnų skaičius, išskyrus vištines žąsis, turėjo didėjimo tendenciją (4.11 pav.). Detaliau patyrinėjus pagal rūšis ir atskirus metus, stebimos skirtingos atskirų gyvūnų rūšių tendencijos.

2008 m., palyginti su 2007 m., daugiausia mažėjo pareiškėjų laikomų galvijų ir žąsų. Priešingai, arklių, kiaulių ir avių skaičius didėjo (3.11 pav.). Pažymėtina, kad, pabrangus gyvulių ir paukščių auginimui naudojamų išteklių kainoms, už visų rūšių gyvūnų laikymą skiriamos išmokos santykinai per mažos ir siekiant ateityje išlaikyti retų veislių gyvūnų genofondą, jas reikėtų didinti.

4.11 pav. Gyvulių ir paukščių skaičius pagal remiamas retas veisles 2004–2008 metais (2004–2006 m. paraiškos)

Šaltinis: Valstybinė gyvulių veislininkystės priežiūros tarnyba prie ŽŪM

Kraštovaizdžio tvarkymo programoje 2008 m. dalyvavo 12 proc. visų priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“ dalyvaujančiųjų pareiškėjų. Programa per 2004–2008 m. įgyvendinta 3,349 tūkst. ha žemės plote. 2008 m. šis plotas buvo 2,407 tūkst. ha. Į šiuos plotus įeina šlapynės ir pievos. Pažymėtina, kad pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programą sutvarkyti palyginti nedideli plotai. Lietuvos teritorijoje šlapynės pasiskirsčiusios nevienodai. Daugiausia jų yra Nemuno deltoje, Žemaičių aukštumoje, Vidurio Lietuvos vandenskyrose. Lietuvoje yra 330 tūkst. ha šlapynių. Palyginti su anksčiau pateiktu pagal *Kraštovaizdžio tvarkymo programą* sutvarkytu plotu, pastarasis tesudaro apie 1 proc. šlapynių teritorijos. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie bendrieji šios programos tvarkymo reikalavimai tik iš dalies tinka specifinėms Lietuvos vietovėms, pvz., Rusnės salai. Norint tvarkyti šlapynes, reikalaujama atlikti geodezinius matavimus, kurie užima daug laiko ir palyginti brangiai kainuoja. Pažymėtina, kad šios programos įgyvendinimo pradžioje apie ją trūko ūkininkams informacijos, tačiau tai pastebėjus, problema buvo išspręsta.

Per 2005–2006 m. (2007–2008 m. paraiškos nebuvo renkamos) **Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos programoje** dalyvauti pateikė paraiškas 13 pareiškėjų. Per visą 2004–2008 m. laikotarpį pateiktas 31 kasmetinis prašymas, parama suteikta už 7 ha plotą. 2008 m. buvo gauti 8 kasmetiniai prašymai, parama buvo suteikta už 6 ha.

Tyrinėjant priežastis, dėl ko ši programa buvo ne visai populiari tarp pareiškėjų, nustatyta, kad daliai ūkininkų netinka nustatytas minimalus apsauginės ploto juostos reikalavimas, nes šalia griovių ir upelių juostos palyginti siauros, o šalia didesnių upių – krūmai ir miškas. Be to, neįmanoma panaudoti šienavimo technikos, o be jos darbo sąlygos yra sunkios ir palyginti brangios.

Įvertinus Agrarinės aplinkosaugos priemonę finansiniu aspektu, matyti, kad panaudota 99,99 proc. priemonei numatytų lėšų. Priemonei įgyvendinti 2004–2008 m. laikotarpiui skirta 94,652 mln. eurų. Pateiktos 3 945 paraiškos, iš jų autorizuotos 3 683. 2004–2008 m. paraiškose ir kasmetiniuose mokėjimo prašymuose autorizuota prašoma paramos suma – per 94,628 mln. eurų, išmokėta per 94,644 mln. eurų. Prašoma autorizuota paramos suma mažesnė už išmokėtą, kadangi dalis bylų buvo pervertintos ir patikslinti išmokėjimai (techninės priežastys nurodytos ataskaitos 3.2 dalyje).

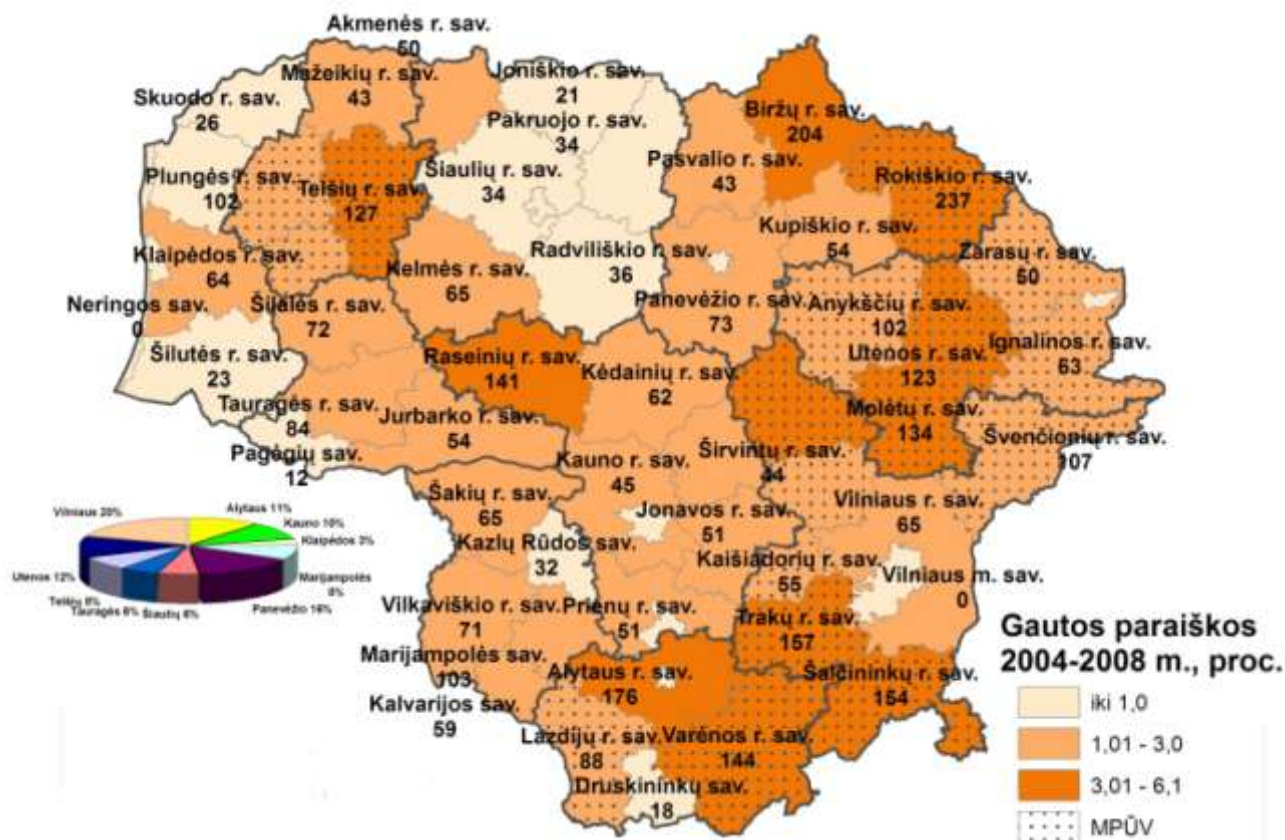
Vertinant Agrarinės aplinkosaugos priemonę pagal programas, matyti, kad didžioji dalis paramos lėšų teko Ekologinio ūkininkavimo programai.

4.6 lentelė. Išmokėtos lėšos pagal Agrarinės aplinkosaugos priemonės programas 2004–2008 m., tūkst. eurų

	2008 m.	2004-2008 m.
Išmokėta paramos gavėjams tarp jų:	32 257,412	94 644,419
Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos	0,165	0,611
Kraštovaizdžio tvarkymo programa	198,412	527,954
Ekologinio ūkininkavimo programa	31 696,708	93 163,386
Retų veislių gyvulių ir paukščių programa	362,127	952,468

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Ištyrinėjus Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano Aplinkosaugos priemonėje pareiškėjų gautas paraiškas pagal apskritis, matyti, kad per visą analizuojamą laikotarpį aktyviausia buvo Vilniaus apskritis. Jos pareiškėjai sudarė penktadalį visų pareiškėjų. Daugiausia paraiškų pateikė Biržų savivaldybė.

4.12 pav. Paraiškų pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ skaičius ir pasiskirstymas pagal savivaldybes bei apskritis 2004–2008 m.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Analizuojant 2004–2008 m. gautų paraiškų pasiskirstymą pagal vietas, matyti, kad priemonės lėšos pasiekė visą šalies teritoriją, tačiau didžioji dalis pareiškėjų buvo iš mažiau palankių ūkininkauti vietovių (4.12 pav.). Tai rodo, kad Agrarinės aplinkosaugos priemonės tikslas regioniniu aspektu buvo įgyvendintas: lėšos pateko ten, kur buvo mažiau plėtojama intensyvi žemdirbystė, t. y. ten, kur buvo sprendžiamos aplinkosauginės problemos.

Priemonės įtaka žemės ūkiui ir kaimo situacijai

KPP priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ programų įgyvendinimas 2004–2008 m. darė teigiamą poveikį, siekiant tvarios žemės ūkio verslo plėtros ir kaimo gyvenamosios aplinkos gerėjimo.

Programa „*Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos*“ 2004–2008 m. buvo taikyta labai nedideliame plote, todėl dar neturėjo didelės praktinės reikšmės, gerinant paviršinio vandens telkinių vandens kokybę, mažinant jų taršą ir stabdant eroziją. Tačiau jos įgyvendinimo metu buvo identifikuotos aplinkybės, apribojusios potencialių pareiškėjų galimybes prisiimti paramos gavėjams nustatytus įsipareigojimus. Kaip minėta, šios programos įgyvendinimas kėlė techninių ir finansinių problemų. Numatyti išmokų dydžiai dėl ariamosios žemės plotų sumažėjimo ypač derlingose žemės valdose nekompensavo patiriamų paviršinio vandens telkinių pakrančių apsauginių juostų priežiūros ir juostų įrengimo sąnaudų. Visos šios aplinkybės buvo įvertintos, nustatant naujojo programavimo laikotarpio aplinkosauginių priemonių reikalavimus.

Kraštovaizdžio tvarkymo programa 2004–2008 m. vertintina kaip pradinis, vėlesniais programavimo laikotarpiais išplėtotas ir pajvairintas kaimo kraštovaizdžio gerinimo programų etapas. Jo metu potencialūs programų dalyviai gavo pradinės informacijos apie šiuolaikinį požiūrį į kaimo kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės saugojimo dalykus, per šią prizmę įvertino savo žemės valdas, identifikavo saugotinus gamtos objektus, buvo supažindinti su galimybėmis derinti aplinkos gerinimo priemones su pajamų už šią veiklą uždirbimu.

Sėkmingiausiai vykdyta *Ekologinio ūkininkavimo programa*. Ekologinis ūkininkavimas yra grindžiamas moderniomis, aplinkai palankiomis technologijomis. Kita vertus, jis turi sukurti prielaidas didesnės pridėtinės vertės kūrimui kaime – tai lemia didesnes žemdirbių pajamas, naujas daro vietas. Ekologinio žemės ūkio plėtros pradžia Lietuvoje laikomi 1990 m. Tačiau tik dėl didelių išmokų pagal ekologinio ūkininkavimo programą žymiai išaugo šio gamybos būdo plėtra.

Retų veislių gyvulių ir paukščių programa sudarė galimybes retų veislių gyvulių ir paukščių augintojams geriau realizuoti savo tikslus ir gauti papildomų pajamų iš veiklos, kuri šalia ūkinės naudos teikia ir visuomeninę biologinės įvairovės išsaugojimo naudą.

Įvertinus priemonės įgyvendinimą matyti tokios problemos:

1. ekologinis ūkininkavimas per mažai orientuotas į galutinį vartotoją, mažas ekologiškų produktų tiekimo rinkai mastas;
2. Lietuvoje išlieka **dirvos erozijos problema**, nes eroduotų dirvų plotas turi tendenciją didėti;
3. pabrangus gyvulių ir paukščių auginimui naudojamų išteklių kainoms, už visų rūšių gyvūnų laikymą skiriamos išmokos santykinai per mažos ir siekiant ateityje išlaikyti retų veislių gyvūnų genofondą, jas reikėtų didinti.

4 PRIEMONĖ „ŽEMĖS ŪKIO PASKIRTIES ŽEMĖS APŽELDINIMAS MIŠKU“

Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Nagrinėjamo laikotarpio bendroji Lietuvos socialinė ir ekonominė situacija, taip pat žemės ūkio sektoriaus ir miškų sektoriaus (miškų ūkis (miškininkystė), medienos, celiuliozės, popieriaus ir baldų pramonė) raidos tendencijos turėjo teigiamos įtakos priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ įgyvendinimui.

Lietuvos miškų sektoriuje sukuriama pridėtinė vertė per pastaruosius dešimt metų didėjo. Šis sektorius stabiliai sudaro apie 4 proc. bendrosios šalies pridėtinės vertės. Miškų ūkyje (miškininkystėje) sukuriamos bendrosios pridėtinės vertės dalis taip pat jau daug metų kinta nežymiai ir svyruoja apie 0,5–0,6 proc. 2008 m. pabaigoje visuose miškų sektoriaus segmentuose, išskyrus plaušienos ir popieriaus gamybos, išryškėjo sukuriamos pridėtinės vertės augimo lėtėjimas. Tam daugiausia įtakos turėjo bendrieji ekonomikos augimo lėtėjimo šalyje ir tradicinėse eksporto rinkose reiškiniai. Dėl per nagrinėjamą laikotarpį didėjusios žaliavinės medienos paklausos bei nuolatinio kainų augimo bendroji miškų ūkio produkcijos vertė to meto kainomis turėjo tendenciją didėti. 2008 m. žaliavinės medienos paklausa stabilizavosi, o metų pabaigoje – ryškiai sumažėjo. Išankstiniais duomenimis, bendroji miškų sektoriaus produkcijos vertė 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 0,9 proc. Šiuo laikotarpiu užfiksuotas medienos ir jos gaminių produkcijos gamybos sumažėjimas 12 proc., plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamybos padidėjimas 11,8 proc. Baldų gamyba per 2008 m., palyginti su ankstesniais metais, išaugo 11,3 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu buvo įgyvendinamas valstybės prioritetas didinti miškų plotą. Valstybinės miškotvarkos tarnybos duomenimis, 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje miškai (miško žemė) užėmė 2 142,9 tūkst. ha, arba 32,8 proc. šalies teritorijos. Per 2004–2008 m. jų plotas padidėjo 73,9 tūkst. ha, arba 3,6 proc., šalies miškingumas – 1,1 proc. (nuo 31,7 proc. iki 32,8 proc.). Lietuvos miškų plotai atitinka vidutinį Europos šalių miškingumą, tačiau atsilieka nuo kaimyninių Latvijos ir Estijos. 2008 m. pradžioje mišku buvo apaugęs 2 040,0 tūkst. ha žemės plotas, arba 3,6 proc. didesnis nei buvo prieš pradėdant įgyvendinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku priemonę. Didėjant miško plotams bei mažėjant gyventojų skaičiui, vienam šalies gyventojui tenkantis miško plotas išaugo maždaug 5 proc. Beveik 9 proc. padidėjo ir bendras miškuose sukauptos medienos tūris, per 12 proc. – vienam gyventojui tenkantis medienos tūris. Bendras metinis einamasis tūrio prieaugis nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje daugiau nei dešimtadaliu didesnis nei laikotarpio pradžioje.

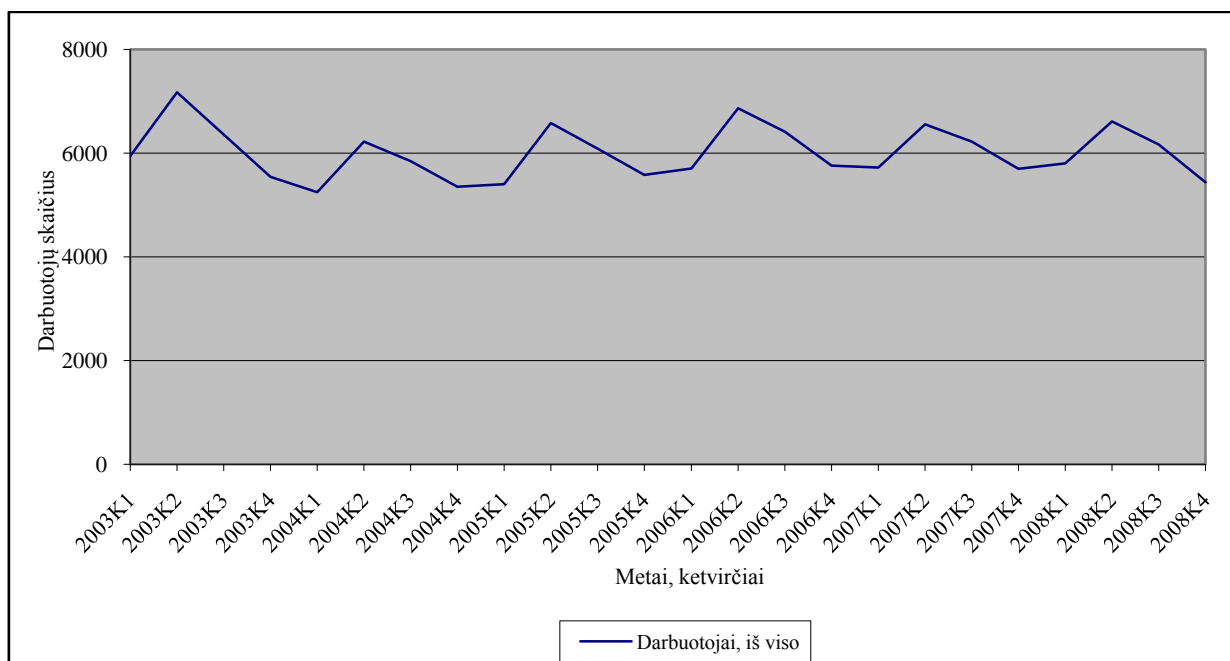
Apvaliosios medienos sunaudojimas, daugiausia dėl eksporto sparčiai augęs nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, Lietuvoje mažėja jau porą metų. 2007 m. buvo sunaudota apie 5,1 mln. m³ apvaliosios medienos (2006 m. – 5,2 mln. m³). Išankstiniais duomenimis, 2008 m. apvaliosios medienos buvo sunaudota mažiau nei 5 mln. m³, jos pasiūla iš Lietuvos miškų daugelį metų buvo stabili (dėl įgyvendinant darnaus miškų ūkio principus reguliuojamų miško kirtimo apimčių visų nuosavybės formų miškuose), o 2008 m. ėmė mažėti.

2004–2007 m. sparčiai augo materialinės investicijos į sektoriaus įmones. 2008 m., nors ir lėtesniais tempais, augimas išliko medienos pramonėje. Daugiausia tiesioginių užsienio investicijų sukaupe medienos gaminių gamintojai. Baldų pramonėje materialinės investicijos 2008 m., palyginti su 2007 m., sumažėjo beveik per pusę.

Miškų ūkio ekonominei situacijai įtakos taip pat turi kasmet didėjanti medienos biokuro paklausa, nes nuolat auga medienos biokuru kūrenamų katilinių skaičius ir jų galingumas. Nemažėja malkų poreikis namų ūkiams. Šiuo metu biokuru kūrenamų katilinių galingumas viršija 500 MW ir toliau didės (numatoma instaliuota galia 2010 m. – daugiau nei 700 MW), nes šalyje aktyviai naudojamosi ES struktūrinių fondų parama medienos biokuru kūrenamoms katilinėms įrengti. Auganti medienos biokuro paklausa skatina panaudoti biokuro gamybai iki šiol menkai naudotas kirtimo atliekas ir aktyviau veisti medienos biokuro plantacinius želdinius.

Miškų ūkis nagrinėjamu laikotarpiu išliko viena svarbių veiklos sričių, padedančių generuoti kaimo gyventojų pajamas, didinančių jų užimtumą. Be medienos, pagrindiniai prekiniai miško produktai buvo grybai, uogos ir vaisiai, vaistiniai augalai, žvėriena, kalėdinės eglutės ir t. t. Tačiau per nagrinėjamą laikotarpį šių produktų supirkimas sumažėjo.

Nagrinėjamu laikotarpiu miškų ūkyje nuolat mažėjo darbuotojų, ypač valstybinių miškų sektoriuje, kur darbuotojų skaičius 2004–2008 m. laikotarpiu sumažėjo nuo 5 341 iki 4 620, arba 14 proc. Didėjant miškininkystės darbų mechanizavimo lygiui, išryškėjo sezoninių darbuotojų skaičiaus svyravimų mažėjimo tendencija (žr. 4.13 pav.). Miškininkystės įmonėse 2003 m. II ketvirtį (maksimalus darbuotojų skaičius) dirbo 36,7 proc. darbuotojų daugiau nei ketvirtąjį (minimalus darbuotojų skaičius), 2008 m. šis skirtumas sudarė 21,6 proc.

4.13 pav. Miškininkystės, medienos ruošos ir susijusių paslaugų įmonių (išskyrus individualiąsias) darbuotojų skaičiaus sezoniniai svyravimai 2003–2008 m. (ketvirčiais)

Šaltinis: Vidutinis samdomųjų darbuotojų skaičius. Statistikos departamentas prie LRV. . [Interaktyvus], [žiūrėta 2009 m. kovo 3 d]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

2004–2008 m. laikotarpiu stabilizavosi miškininkystės, medienos ruošos ir susijusių paslaugų veiklos srityje veikiančių ūkio subjektų skaičius – pastaruosius trejus metus šioje srityje veikė apie 800 ūkio subjektų. 2008 m. pabaigoje dėl medienos paklausos vidaus ir eksporto rinkose mažėjimo kai kurios įmonės ryškiai sumažino veiklos apimtis arba visai sustabdė veiklą. Tikėtina, kad dalis sektoriaus subjektų bankrutuos.

Teigiami makroekonominės situacijos pokyčiai, per visą nagrinėjamą laikotarpį augusios gyventojų pajamos, dideli žemės ūkiui menkai tinkamų ir nenašių žemių plotai (iš viso Lietuvoje per 500 tūkst. ha), didesnė medienos kuro paklausa ir didėjančios medienos kainos sudarė objektyvias prielaidas privačios žemės savininkams siekti paramos pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“.

Priemonės įgyvendinimą teigiamai paveikė ir minėtos didėjančios materialinės investicijos į medienos ir medienos gaminių bei baldų pramonę – tai lėmė didesnę žaliavinės medienos paklausą ir aukštesnes jos kainas. Tokia situacija, o ypač didėjančios medienos kainos, paskatino žemės savininkus investuoti į savo nenaudojamų žemių apželdinimą mišku ir pasinaudoti parama pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“.

Palankios sąlygos įgyvendinti priemonę formavosi ir dėl pastaraisiais metais sparčiai didėjančių investicijų į medienos biokuro panaudojimą energijos gamybai – tai lėmė didesnę

medienos kuro paklausą ir aukštesnes šios medienos kainas. Nededėjanti medienos pasiūla iš vietinių miškų (dėl reguliuojamų miško kirtimo apimčių visų nuosavybės formų miškuose, įgyvendinant darnaus miškų ūkio principus) paskatino žemės savininkus 2004–2008 m. pasinaudoti parama greitai augančių medžių rūšių energetinių plantacijų įveisimui pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“. Parama suteikta įveisti apie 300 ha trumpos rotacijos medžių ir krūmų energetinių plantacijų.

Teigiamos įtakos priemonės įgyvendinimui turėjo 2002 m. patvirtintas Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos dokumentas, kuriuo naujų miškų įveisimas ir šalies miškingumo didinimas buvo įtvirtintas kaip vienas svarbiausių miškų ūkio plėtros strateginių tikslų. Įgyvendinant šią miškų ūkio politiką, minėtais metais buvo patvirtinta ir Lietuvos miškingumo didinimo programa, numatanti konkrečias naujų miškų įveisimo iki 2020 m. apimtis. Pažymėtina, kad šioje programoje 2004–2006 m. laikotarpis įvardijamas kaip paruošiamasis, kurio metu valstybinėje ir privačioje žemėje kasmet numatoma įveisti po 5 tūkst. ha miškų (iš jų po 4 tūkst. ha privačioje žemėje) ir tuo pačiu sudaryti sąlygas didesnės apimties miškams įveisti nuo 2007 m.

Nagrinėjamu laikotarpiu dėl sparčiai išaugusių materialinių ir darbo išlaidų padidėjo miško želdinimo darbų kainos. Tai turėjo neigiamos įtakos priemonės įgyvendinimui, nes maksimalios atskirų miško želdinimo darbų kainos, pagal kurias buvo apskaičiuojama paramos suma, buvo užfiksuotos dar 2003 m. ir nuo to laiko nebuvo indeksuojamos. Tai šiek tiek stabdė pareiškėjų skaičiaus augimą 2005–2006 m., o ypač nemažos įtakos turėjo sąlyginai nedideliam pareiškėjų aktyvumui laikotarpio pabaigoje. Nuo Lietuvos įstojimo į ES didėjusi emigracija ir su tuo susijęs darbo jėgos trūkumas miškų ūkio darbuose (ypač miško želdinimo darbuose) sudarė šiokių tokių sunkumų miškams įveisiantiems paramos gavėjams, tačiau tuo pačiu paskatino miškų ūkio paslaugas teikiančias įmones išplėsti savo veiklą, teikiant ne vien miško kirtimo ir jo atkūrimo, bet ir naujų miškų įveisimo ir su tuo susijusias paslaugas.

Sunkiai įgyvendinamai priemonei teigiamos įtakos turėjo nuo 2005 m. supaprastinta paramos administravimo tvarka, numačius galimybę įveisti mišką miškų urėdijų lėšomis, jas gražinant miškų urėdijoms tik po to, kai pareiškėjams išmokas už įveistą mišką perveda Nacionalinė mokėjimo agentūra. Tai paskatino kreiptis paramos ir tuos žemės savininkus, kurie neturėjo nuosavų lėšų miškui įveisti.

Priemonės patrauklumui nemažą neigiamą įtaką darė teisės aktuose įtvirtinta nuostata, leidžianti apželdinti tik nedidelio našumo žemes – iki 32 balų (MPŪV – iki 39 balų).

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Priemonės bendrieji tikslai:

- sumažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos;
- padidinti žemės valdos ekonominę, ekologinę ir socialinę vertę;
- padėti išsaugoti aplinką, palaikyti ir gausinti biologinę įvairovę, praturtinti kraštovaizdį;
- suteikti naujų nuolatinio užimtumo galimybių kaimo vietovėse;
- sukurti papildomą pajamų šaltinį.

Priemonės specialieji tikslai:

- padidinti miškingumą (įveisti mišką 12 tūkst. ha žemės);
- ne mažiau kaip 20 proc. įveisiamo miško ploto apželdinti lapuočių medžių rūšimis;
- apie 20 proc. įveisiamo miško ploto skirti įgyvendinti prioritetinę funkciją – prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos.

Priemonės veiklos tikslai:

- apie 2 500 žemės savininkų gaus paramą žemės ūkio paskirties žemei apželdinti mišku (apželdins vidutiniškai apie 4–5 ha žemės sklypus).

Per 2004–2008 m. laikotarpį paramos nenašiose žemės ūkio paskirties žemėse įveisti naujus miškus iš viso kreipėsi 1 436 asmenys, autorizuota 1 331 paraiška. Nors planuotas priemonės aktyvumas ir nebuvo pasiektas, per visą nagrinėjamą laikotarpį jis palaipsniui kasmet didėjo. Pirmaisiais priemonės įgyvendinimo metais (2004 m.) buvo gauta 200 paraiškų, 2006 m. pareiškėjų skaičius išaugo iki 578. Siekiant įsisavinti daugiau priemonei skirtų lėšų 2007 m. buvo paskelbtas papildomas kvietimas teikti paraiškas, tačiau buvo pateiktos tik 174 paraiškos.

Nedidelį 2004 m. pareiškėjų skaičių pirmiausia lėmė neigiama atitinkamos SAPARD priemonės patirtis, sudėtinga paramos gavimo procedūra (vėliau ji buvo šiek tiek supaprastinta ir palankesnė paramos gavėjui), trumpesnis paraiškų surinkimo laikotarpis (2004 m. paraiškos buvo renkamos beveik 3 mėnesius), o ypač reikalavimas prieš apželdinant žemę deklaruoti ją ne trumpiau kaip 2 m., siekiant gauti ūkininkams taikomas prarastųjų pajamų kompensavimo išmokas. Įtakos turėjo ir Lietuvos žemės savininkų tradicinis požiūris į žemės ūkio paskirties žemės naudojimą tik žemės ūkio veiklai.

Pareiškėjų skaičiaus padidėjimą daugiau nei du kartus 2005 m. lėmė pirmoji teigiama pareiškėjų 2004 m. patirtis, pailgintas paraiškų surinkimo laikotarpis (2005 m. jos iš viso buvo renkamos 9 mėnesius) ir daug šios paramos administravimo procedūrų supaprastinimų, priemonės sklaida ir administruojančių darbuotojų gebėjimų stiprinimas. 2006 m. paraiškos taip pat buvo

renkamos beveik 9 mėnesius, todėl pareiškėjų skaičius dar labiau išaugo. Be to, per tą laiką savo mišku apželdintą geros agrarinės būklės žemę jau galėjo suspėti deklaruoti visi ūkininkų kategorijai priskirtini paramos gavėjai.

Siekiant įsisavinti daugiau priemonei skirtų lėšų, 2007 m. buvo organizuotas papildomas kvietimas teikti paraiškas. Tačiau pateiktos tik 174 paraiškos. Mažam papildomo kvietimo aktyvumui įtakos turėjo tuo metu jau paskelbtos numatomos palankesnės paramos naujų miškų įveisimui sąlygos pagal analogiškas Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemones.

4.7 lentelė. Priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimas

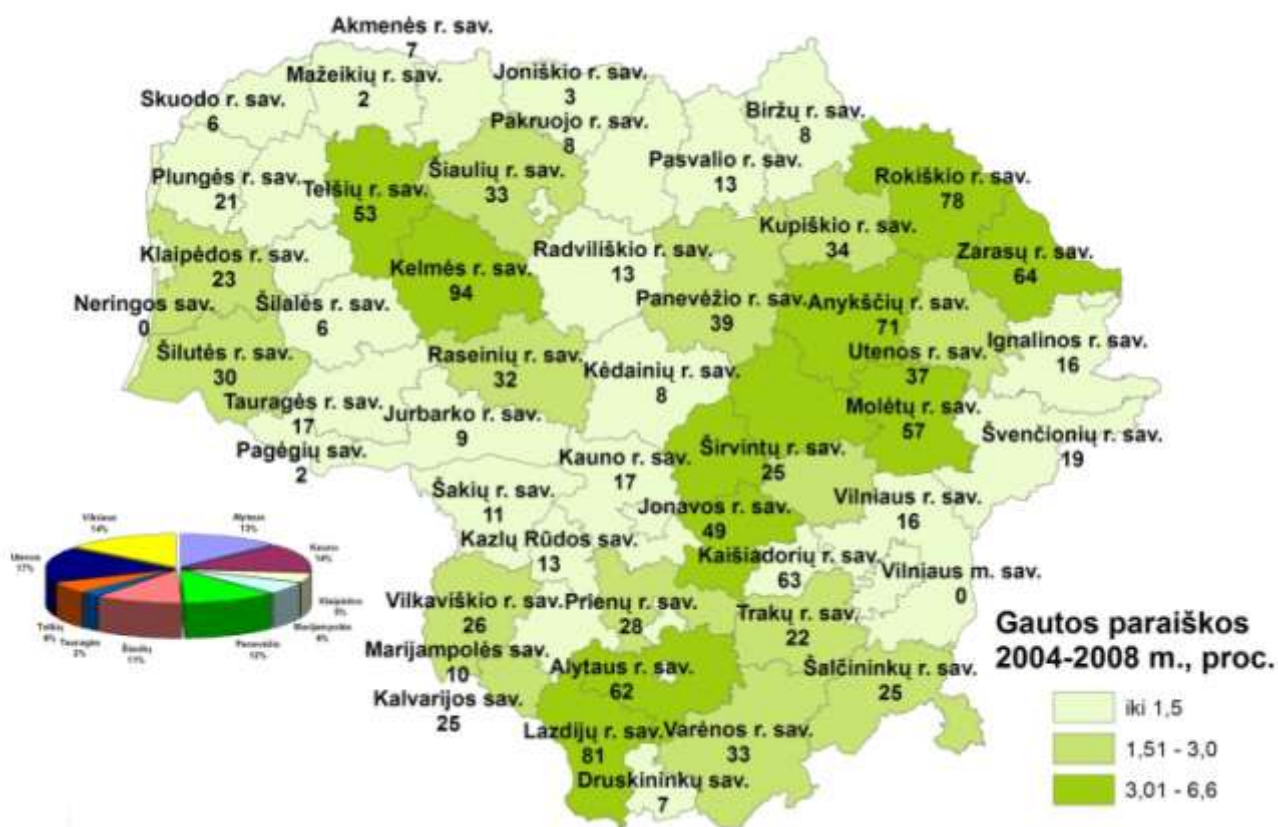
Rodikliai	Matavimo vnt.	Įvykdyta per 2008 m.	2004–2008 m.		Įvykdymo proc.
			planuota	įvykdyta	
Pasiekimo rodikliai					
Paramos gavėjų skaičius	vnt.	143	2 500	1 180	47,2
Vidutiniškai vieno žemės savininko apželdintas žemės sklypo plotas, ha	ha	4,4	4,5	4,6	102,2
Rezultato rodikliai					
Įveisto miško plotas	ha	627	12 000	5 430	45,3
Lapuočiais medžiais apželdinta miško dalis	proc.	62,6	20,0	56,7	283,5
Miško ploto dalis, skirta įgyvendinti prioritetinę funkciją prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos	proc.	4,9	20,0	3,5	17,5

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Pareiškėjų aktyvumas buvo perpus mažesnis, nei planuota. Tai, kad nebuvo pasiektas bendras planuotas 2 500 paramos gavėjų skaičius, lėmė daug veiksnių. Be jau įvardytų (bloga SAPARD patirtis, apželdinamos žemės našumo balo ribojimas, sudėtinga paramos gavimo procedūra, nesuderinamos įveisiant mišką mokamos prarastų pajamų išmokos su MPŪV išmokomis, nuosavų lėšų miško įveisimui trūkumas ir kt.), prie to prisidėjo per mažos miško įveisimui ir jo priežiūrai numatytos maksimalios išmokos vienam hektarui. Šios sumos buvo apskaičiuotos 2003 m. ir nuo to laiko nebuvo nė karto indeksuotos. Tuo tarpu per priemonės vykdymo metus želdinimo darbų ir medžiagų kainos pakilo beveik du kartus. Taigi deklaruojama 100 proc. kompensacija realiai 2007–2008 m. želdinimo darbus atliekantiems paramos gavėjams kompensavo tik 50–70 proc. patirtų išlaidų.

Pažymėtinas netolygus pareiškėjų aktyvumas apskrityse ir savivaldybėse. Didžiausias skaičius paraiškų buvo pateiktas daugiausia tinkamų pagal šios priemonės reikalavimus apželdinti

žemių turinčiose Utenos (245 paraiškos) ir Vilniaus (207) apskrityse. Mažas aktyvumas buvo Žemaitijos regiono Telšių (80) ir Tauragės (34) apskrityse, kurių savivaldybėse taip pat vyrauja mažo našumo žemės ūkio paskirties žemės plotai. Daugiausia norinčių įveisti miškus netinkamose žemės ūkiui žemėse nagrinėjamu laikotarpiu buvo Ukmergės (78) ir Rokiškio (88) savivaldybėse, mažiausiai – Joniškio (3) ir Pagėgių (2) savivaldybėse.

4.14 pav. Paraiškų pagal priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ skaičius ir pasiskirstymas pagal savivaldybes bei apskritis 2004–2008 m.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys.

Per 2004–2008 m. laikotarpį pagal šią priemonę buvo apželdintas 5 430 ha plotas, t.y. 45,3 proc. planuotojo. Kaip ir buvo numatyta, vienas paramos gavėjas vidutiniškai apželdino apie 4–5 ha žemės plotą. Planuotas rodiklis įveisti 12 tūkst. ha miško nebuvo pasiektas dėl per mažo pareiškėjų aktyvumo, kurio pagrindinės priežastys jau išvardytos.

Reikalavimas įveisiamuose miškuose sodinti ne mažiau kaip 20 proc. lapuočių medžių rūšių priemonių dalyvių buvo priimtas palankiai, todėl šio reikalavimo planuotas rodiklis buvo visiškai įgyvendintas. Tai sąlygojo ne tik privalomasis reikalavimas, bet ir miško įveisėjų noras savo miške

turėti daugiau lapuočių medžių. Tai vertintina teigiamai, nes lapuočiai dažniausiai yra atsparesni neigiamiems aplinkos faktoriams, formuojami mišrūs medynai stabilesni, vertingesni biologinės įvairovės išsaugojimo ir gausinimo požiūriu.

Nors 4.7 lentelėje nurodytoji miško ploto dalis, skirta įgyvendinti prioritetinę funkciją prisidėti prie dirvožemio, oro, vandens telkinių ir kaimo vietovių apsaugos, yra labai nedidelė (apie 3,5 proc.), atsižvelgiant į tai, kad pagal šią priemonę dažniausiai miškai įveisiami dirbamų ŽŪN kaimynystėje, galima daryti išvadą, kad didžioji šių želdinių dalis atliks laukų apsauginių miškų funkcijas.

Visi naujai įveisti miškai ateityje jų savininkams duos papildomų pajamų, tačiau greičiausiai tokias pajamas pradės duoti greitai augančių medžių ir krūmų rūšių trumpos rotacijos plantaciniai želdiniai, skirti medienos biokuro gamybai (ypač karklų ir žilvičių plantacijos). Pažymėtina, kad pagal šią priemonę tokių plantacijų įveista per 300 ha, ir jos paramos gavėjams pajamų pradės duoti po 4–5 m.

Priemonės įtaka žemės ūkiui ir kaimo situacijai

Priemonės įtaka žemės ūkiui vertintina pirmiausia žemės ūkio struktūros, materialinių ir darbo išteklių naudojimo efektyvinimo aspektu. Nenašių žemių paskirties pakeitimas ir bendro žemės ūkio produkcijai gaminti naudojamo žemės ploto sumažinimas leis didesniu mastu sukcentruoti turimus gamybos išteklius našesniuose plotuose, didinti jų efektyvumą, didinti ūkių ir viso žemės ūkio konkurencingumą, mažins perprodukcijos riziką. Nagrinėjamu laikotarpiu dėl nedidelio žemės ūkio paskirties žemės išėmimo masto reikšmingo priemonės poveikio negalima įvardyti. Šis ir būsimasis naujojo programavimo laikotarpio nenašios žemės išėmimo iš žemės ūkio veiklos proceso turės ilgalaikį, kasmet didėjančią ekonominį poveikį šalies žemės ūkio ekonominiam efektyvumui.

Įgyvendinant KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ įveistas miškas prisidės sukuriant alternatyvaus užimtumo ir pajamų gavimo šaltinius kaime. Šis teigiamas poveikis dėl miško augimo trukmės vertintinas ilgalaikėje perspektyvoje. Daugiau nei tūkstantis asmenų užsitikrino sau potencialias papildomas pajamas iš miškų ūkio veiklos ateityje. Pažymėtinas ir teigiamas psichologinis poveikis mišką įveisusiems kaimo gyventojams, nes ši investicija vertintina kaip ilgalaikė, likvidi ir didėjančios vertės. Tai suteikia stabilumo pojūtį.

KPP priemonės „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ įtaka bendrajai miškų ūkio situacijai nėra didelė, nes bendras pagal priemonę apželdintas plotas neviršys 0,3 proc. visų Lietuvos miškų ploto ir sudarys tik apie 2,5 proc. Lietuvos miškingumo didinimo programoje

numatyto iki 2020 m. apželdinti miškais ploto. Be to, naujai įveisti miškai, išskyrus trumpos rotacijos plantacinius želdinius, produkciją pradeda duoti tik po 30–40 m. Tačiau nagrinėjama paramos naujų miškų įveisimui laikotarpį reikėtų vertinti kaip paruošiamąjį, nes pagal SAPARD analogiška priemonė praktiškai nebuvo įgyvendinta, o pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą analogiškomis naujų miškų įveisimo priemonėms numatoma dar didesnė parama, galėsianti daryti didesnę įtaką bendros miškų ūkio situacijos pagerinimui šalyje.

Vertinant paramos pagal KPP priemonę „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ efektyvumą, pirmiausia pažymėtina, kad šios priemonės dėka privačiose žemėse per metus įveisiamo miško plotas padidėjo nuo keleto šimtų ha iki maždaug 2 tūkst. ha. Didžiausias įveisto miško plotas privačiose žemėse buvo 2007 m. - 1 969 ha. 2008 m. miškas buvo įveistas dar 627,1 ha žemės ūkio paskirties žemės plote. Visos valstybinėje žemėje miškus įveisiančios miškų urėdijos per metus vidutiniškai teapželdina maždaug po 1 tūkst. ha. Taip išaugusios miško įveisimo privačioje žemėje apimtys, įgyta darbų organizavimo patirtis sudaro gerą pamatą 2007–2013 m. paramos naujų miškų įveisimui.

Be to, įveisiant mišrius įvairios rūšinės sudėties miškus, prisidėta prie biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės išsaugojimo, ekologiškai stabilesnių medynų formavimo. Tuo pačiu, reguliuojant leidžiamų įveisti medžių ir krūmų rūšių sąrašą, apsisaugota nuo Lietuvos sąlygomis nepageidaujamų svetimžemių medžių ir krūmų rūšių plitimo.

Vertinant paramos miško želdinimui efektyvumą, pažymėtina, kad dėl nepakankamo pareiškėjų aktyvumo (pagrindinės to priežastys išvardytos anksčiau) panaudotos ne visos suplanuotos paramos lėšos ir apželdinta tik maždaug pusė planuoto ploto, tačiau ataskaitos rengimo metu pagal žemės savininkų (potencialių pareiškėjų) prašymus leidimų miškui įveisti yra išduota daugiau kaip du kartus didesniai plotui, nei apželdintasis 2004–2008 m., todėl išlieka nemažas potencialas naujų miškų įveisimui pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą.

Įgyvendinant Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonę „Žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ svarbiausios sėkmingą jos įgyvendinimą įtakojusios problemos buvo šios:

1. dėl sparčiai išaugusių materialinių ir darbo išlaidų padidėjo miško želdinimo darbų kainos. Tai turėjo neigiamos įtakos priemonės įgyvendinimui, nes maksimalios atskirų miško želdinimo darbų kainos, pagal kurias buvo apskaičiuojamos paramos sumos, buvo užfiksuotos 2003 m. ir nuo to laiko nebuvo indeksuojamos. Todėl negalima buvo garantuoti numatyto 100 proc. paramos intensyvumo;

2. nustatytas žemių tinkamumo miškui įveisti kriterijus (32 balai) buvo žemesnis nei naudojamas žemių priskyrimo nenašioms (39 balai) – tai apribojo pareiškėjų aktyvumą;

3. pradiniam priemonės įgyvendinimo etape buvo nustatyta sudėtinga paramos gavimo procedūra, trumpas paraiškų surinkimo laikotarpis. Procedūras supaprastinus pareiškėjų aktyvumas padidėjo;

4. 2006 m. vasarą Lietuvoje buvo paskelbta ekstremali situacija žemės ūkyje dėl stichinės sausras. Žuvo ir dalis pasodinto miško. Tačiau nebuvo numatyta patirtos žalos kompensavimo būdų;

5. nebuvo numatyta galimybė Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie ŽŪM susigrąžinti išmokėtos paramos, jei įveistas miškas žuvo dėl pareiškėjo kaltės.

Siekiant spręsti išvardytas problemas buvo:

1. 2007 m. pratęstas paraiškų rinkimas pagal Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“;

2. inicijuotas Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano 1 priedo ir Administravimo taisyklių keitimas, kuris leido iki 100 proc. kompensuoti patirtą žalą ir pirmais metais nepanaudotas įveisto miško priežiūrai ir apsaugai skirtas lėšas panaudoti kitais metais.

3. numatytos naujos sąlygos, leidžiančios Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie ŽŪM susigrąžinti išmokėtą paramą, nustačius, kad įveistas miškas yra žuvęs dėl pareiškėjo kaltės.

5 PRIEMONĖ „PUSIAU NATŪRINIŲ RESTRUKTŪRIZUOJAMŲ ŪKIŲ RĖMIMAS“

Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Lietuvoje 2004–2008 m. įvyko teigiamų ekonominių ir socialinių pokyčių: mažėjo nedarbo lygis, didėjo gyventojų pajamos ir svarbiausių žemės ūkyje gaminamų maisto produktų vartojimas vidaus rinkoje bei eksportas. Didesnį žemės ūkio produktų vartojimą lėmė augančios miesto ir kaimo gyventojų vidutinės mėnesinės disponuojamos pajamos. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2008 m. išaugo iki 629,6 euro (2 174 Lt) ir, palyginti su 2007 m., buvo 20 proc., o palyginti su 2003 m. – 2 kartus didesnis. Ypač išaugo žemdirbių disponuojamos pajamos: 2007 m., palyginti su 2004 m. – beveik 2,4 karto, palyginti su 2006 m. – 1,3 karto. Gerėjo pensinio amžiaus žmonių finansinė situacija – vidutinė pensija analizuojamu laikotarpiu padidėjo atitinkamai 60 ir 20 proc. 2004–2007 m. sumažėjęs nedarbo lygis mieste (7,8 proc. punkto) ir kaime (5,7 proc. punkto) taip pat turėjo įtakos žemės ūkio produktų gausesniai vartojimui. Išaugusi žemės ūkio produktų paklausa žemdirbius skatino gaminti daugiau ir geresnės kokybės žemės ūkio produktų. Kita vertus, ES parama pagal BPD ir KPP priemones sudarė palankesnes sąlygas daugumai šalies ūkių plėtoti žemės ūkio verslą, kaip pagrindinį pajamų šaltinį. Todėl ne tik stambūs, bet ir vidutiniai bei smulkūs prekinės žemės ūkio produkcijos gamintojai aktyviau dalyvavo žemės ūkio produktų rinkoje. Tačiau išaugusi rinka ir konkurencija, didėjančios gamybos išteklių ir darbo jėgos kainos kėlė žemdirbiams didesnius reikalavimus prisitaikyti prie nuolat kintančių rinkos sąlygų. Šalies pusiau natūriniai ūkiai, sudarantys apie 9 proc. visų pasėlius deklaravusių ūkių skaičiaus ir apie 10 proc. deklaruotų pasėlių ploto, išaugina 21 proc. bulių, laiko 14 proc. melžiamų karvių, 19 proc. avių¹ ir juose dirba apie 15 proc. žemės ūkio darbuotojų, kurie pagamina apie 10 proc. visos žemės ūkio produkcijos², taip pat turi didinti gamybos mastus ir, modernizuodami gamybą, pasiekti aukštesnį produktyvumo lygį bei darbo našumą. Todėl neatsitiktinai ES ir Lietuvos žemės ūkio politikoje svarbią vietą užėmė finansinė parama ne tik stambiams, bet ir nedideliems, pusiau natūriniais ūkiams, siekiantiems ekonominės, techninės ir technologinės pažangos ir jų plėtros.

Tenka pažymėti ir tai, kad 2004–2008 m. pusiau natūriniais ūkiams gerėjo sąlygos įsigyti gamybos priemonių skolintomis lėšomis, nes jie taip pat, kaip ir stambūs ūkiai, galėjo pasinaudoti bankų bei Žemės ūkio paskolų garantijų fondo teikiamomis paslaugomis. Svarbu ir tai, kad visi

¹ apskaičiuota remiantis VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro“ duomenimis (17,9 tūkst. pusiau natūrinių ūkių).

² apskaičiuota remiantis Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenimis, 2005-2007.

ūkiai, siekiantys tapti rinkos dalyviais, turėjo galimybę siekti žinių, nes buvo sudaromos palankios sąlygos žemės ūkio produkcijos gamintojų švietimui, verslumo mokymui bei įvairių konsultavimo paslaugų teikimui. Tai didino nedidelių prekių ūkių pasirengimą siekti plėtoti perspektyvų ūkį, pasinaudojant teikiama ES ir nacionaline finansine parama. Lietuva, siekdama padėti pusiau natūriniais ūkiams tapti konkurencingiems bendrojoje rinkoje, iš nacionalinio biudžeto pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ 2004–2008 m. paramos gavėjams skyrė 1 536,8 tūkst. eurų.

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

5 priemonės pagrindiniam tikslui - spartinti ūkių restruktūrizavimą, paversti smulkius pusiau natūrinius ūkius komerciniais, padidinti ūkininkų pajamas iš žemės ūkio, pagerinti gyvenimo, darbo ir gamybos sąlygas - įgyvendinti numatyti bendrieji, specialieji ir veiklos tikslai. Kiekybinis pasiekimo rodiklis numatytas tik priemonės **veiklos tikslui**: planuotas finansuotų projektų skaičius – 14 000. Per 2004–2008 m. paramą gavo 2 634 ūkininkai – 19 proc. planuoto skaičiaus (4.8 lentelė).

4.8 lentelė. Priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ pasiekimo rezultatų rodiklių įgyvendinimas 2004–2008 m.

Rodikliai	Matavimo vnt.	Įvykdyta per 2008 m.	2004–2008		Įvykdymo proc.
			planuota	įvykdyta	
Pasiekimo rodikliai					
Finansuotų projektų skaičius	vnt.	1 977	14 000	2 634	19
Visa viešųjų išlaidų suma: iš jų iš EŽŪOGF	tūkst. eurų	2 572,874	7 691,960	7 688,191	99,95
		2 058,600	6 153,568	6 151,362	99,96
Rezultato rodikliai					
Vidutinis pusiau natūrinio ūkio dydis	ha	12,14	-	12,0	-
Ūkininkų, dalyvaujančių kitose kaimo plėtros priemonėse, skaičius	vnt.	905	-	1 231	-
Paramą gavusių pareiškėjų dalis nuo bendro pasėlius deklaravusių pareiškėjų skaičiaus 2008 m.	proc.	-	6,6	1,4	-5,2*

* Proc. punktai.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys

Siekiant specialiųjų tikslų įgyvendinimo buvo numatyta pagerinti techniką, pastatus bei žemės kokybę, padidinti pajamas, gerinti likvidumą, sustiprinti PNŪ gebėjimus. Priemonei skiriama finansinė parama turėjo būti nukreipta pastatų ir technikos kokybei bei apsirūpinimui gerinti ir padėti spręsti nedidelių ūkių, tačiau turinčių galimybes tapti prekiniais, investicinių lėšų trukumą.

Pusiau natūrinių ūkių, pasinaudojusių finansine priemone parama, ir pusiau natūrinių ūkių, nedalyvavusių priemonėje, ūkinės veiklos analizė, remiantis respondentinių ūkių duomenimis (ŪADT) rodo, kad investicijos, tenkančios 1 sąlyginiam darbuotojui (SD) padidėjo 27 proc. Investavę paramos lėšas PNŪ padidino gamybinį potencialą. Įvertinus tai, kad parama pasinaudojo nedidelė dalis – 18 proc. PNŪ, todėl pajamas ir likvidumą padidino mažesnis PNŪ skaičius nei buvo numatyta.

Siekiant stiprinti PNŪ gebėjimus ir pasirengimą ūkininkauti rinkos sąlygomis, buvo reikalavimas parengti verslo planą. Tačiau daugumai PNŪ valdytojams trūko pasitikėjimo ir žinių, planuojant investicijas į ūkio plėtrą, todėl šis reikalavimas buvo viena pagrindinių priežasčių, lėmusi mažą dalyvių aktyvumą paramai gauti. Gebėjimus persitvarkyti į konkurencingą prekinį ūkį, padidino tik apie penktadalis šalies PNŪ valdytojų, galėjusių dalyvauti priemonėje.

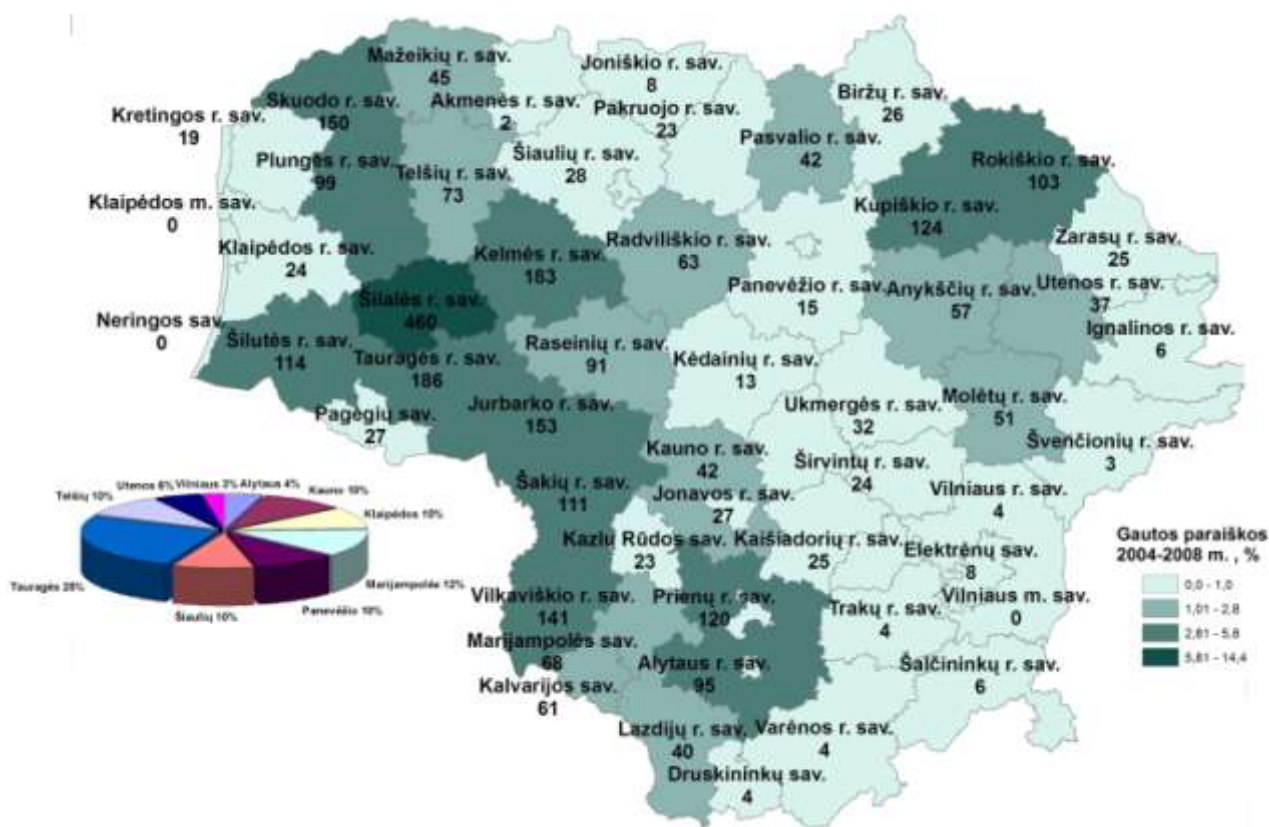
Nedidelį ūkininkų aktyvumą, pasinaudojant šiai priemonei įgyvendinti skirtomis lėšomis, lėmė ir kitos priežastys. Viena jų ta, kad pusiau natūrinių ūkių net trečdalis dirbamosios žemės yra išsinuomota, o dėl vykstančių struktūrinių pokyčių (nemaža dalis ūkių savininkų buvo suinteresuoti gauti išmokas ir nutraukė nuomos sutartis) pusiau natūrinių ūkių šeimininkai nebuvo tikri, ar galės išsinuomotą žemę naudoti penketą metų ir pasiekti verslo plane numatytus reikalavimus. Be to, nemaža dalis potencialių pareiškėjų dėl nedidelio augalų derlingumo ir žemo gyvulių produktyvumo bei darbo našumo pusiau natūriniuose ūkiuose gavo nedaug pelno, buvo ekonomiškai nepajėgūs ypač tie, kurie ūkininkauja mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (MPŪV) didinti gamybos mastus ir sukaupti būtinų lėšų ūkių plėtrai bei ekonominiam pajėgumui stiprinti. Tai pagrindinės priežastys, lėmusios nedidelį pusiau natūrinių ūkių skaičių, kurie ryžosi dalyvauti šioje priemonėje. Tenka pažymėti ir tai, kad apie 20 proc. ūkių, teikusių paraiškas, neatitiko šiai priemonei keliamų reikalavimų. Ateityje PNŪ reikėtų teikti daugiau informacijos apie teikiamas konsultacijas, kurių metu galima įgyti žinių apie paraiškas, verslo planų ir teikiamą priemonės naudą ūkių plėtrai. 2008 m. nemaža dalis – 34 proc. o per 2004–2008 m. – 46 proc. pusiau natūrinių ūkių šeimininkų dalyvavo ir kitose KPP priemonėse („Standartų laikymasis“ – 38 proc., „Agrarinė aplinkosauga“ – 7 proc.). Šioms priemonėms skirtų lėšų panaudojimas rodo, kad pusiau natūriniai ūkiai siekia gerinti produkcijos kokybę ir yra neabejingi aplinkos bei kraštovaizdžio puoselėjimui.

Apie 40 proc. pusiau natūrinių ūkių yra MPŪV³. Šių vietovių žemdirbiai dėl gerokai žemesnio gamybos produktyvumo, palyginti su tokio paties dydžio palankių ūkininkauti vietovių

³ Nustatyta remiantis VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro“ duomenimis (17,9 tūkst. pusiau natūrinių ūkių).

(PŪV) ūkiais, buvo mažiau pajėgūs dalyvauti 5 priemonėje. LAEI atlikto tyrimo duomenimis⁴, dėl intensyvesnės gamybos ir našesnės žemės pusiau natūriniai ūkiai 1 ha žemės ūkio produkcijos PŪV, palyginti su MPŪV, pagamina 43 proc. daugiau, o pelno be subsidijų 1 ha gaunama net 3 kartus daugiau. Tačiau Lietuvoje vykdoma regioninė politika, t. y. mokama kompensacinė parama didino ir MPŪV pusiau natūrinių ūkių ekonominį pajėgumą, ir apie penktadalis visų paramos gavėjų buvo MPŪV žemdirbiai.

Įsisavinant 5 priemonei skirtas lėšas, stebimi dideli pareiškėjų aktyvumo skirtumai tarp apskričių ir rajonų. Daugiausia paraiškų pagal šią priemonę pateikė Tauragės (26 proc.) ir Marijampolės (12,6 proc.), mažiausiai – Vilniaus (2,5 proc.), Alytaus (4,5 proc.) apskričių žemdirbiai (4.15 pav.).

4.15 pav. Paraiškų pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ skaičius ir pasiskirstymas pagal savivaldybes bei apskritis 2004–2008 m.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM duomenys

Apie 39 proc. Tauragės apskrities pusiau natūrinių ūkių pasinaudojo finansine galimybe stiprinti ūkių ekonomiką, teikdami paraiškas finansinei paramai pagal 5 priemonę. Aktyvūs dalyviai

⁴ Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Pusiau natūrinių ūkių ekonominės veiklos tyrimo ataskaita, 2008.

buvo Marijampolės (19 proc.), Telšių (22 proc.) ir Klaipėdos (19 proc.) apskričių žemdirbiai. Pagal rajonus daugiausia paraiškų pateikė Šilalės (15 proc.), Kelmės (6,3 proc.), Tauragės (6,2 proc.), Jurbarko (5,3 proc.), Skuodo (5,1 proc.) ir Vilkaviškio (4,7 proc.) rajonų žemdirbiai (4.15 pav.). Šių rajonų pusiau natūrinių ūkių žemdirbiai išsiskyrė didesniu aktyvumu ir noru dalyvauti 5 priemonėje. Pvz., Šilalės rajone net 54 proc., Tauragės – 34 proc., Skuodo – 32 proc., Kelmės – 23 proc. visų rajone esančių pusiau natūrinių ūkių pateikė paraiškas finansinei paramai gauti pagal šią priemonę. Remiantis LAEI atlikto tyrimo duomenimis, priemonėje „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ dalyvavo daugiausia tie ūkiai, kurių pagrindinis pajamų šaltinis buvo pieno gamyba.

Vertinant **bendrujų tikslų** (*ūkių didinimas, struktūros gerinimas, ūkių konkurencingumo skatinimas ir į rinką orientuoto sektoriaus pažangos skatinimas*) įgyvendinimą, priemonės lygiu stebimi teigiami pokyčiai.

Didėjo nedidelių ūkių dirbamosios žemės plotas. Pusiau natūrinio mišraus, dalyvavusio šioje priemonėje, vidutinis ūkis 2008 m. buvo 12,14 ha, arba 0,2 ha didesnis nei 2004–2006 m. dalyvavusių šioje priemonėje, vidutinis ūkis. Kaip teigiamą pokytį reikia pažymėti ir tai, kad ŽŪN plotas, tenkantis ekonominio dydžio vienetai (EDV), sumažėjo 31 proc., palyginti su pusiau natūriniais, nedalyvavusiais priemonėje, ūkiais. Ūkiai, atitikę reikalavimus, gavo piniginę paramą ir įsigijo būtiniausios technikos bei įrangos, padidino darbo našumą: žemės ūkio produkcijos vidutinis metinis darbuotojas pagamino 26 proc., o prekinės produkcijos – 31 proc. daugiau, palyginti su pusiau natūriniais, nedalyvavusiais 5 priemonėje, ūkiais. Paramą gavusių PNŪ padidėjusi prekinė produkcija rodo, kad priemonės įgyvendinimas prisidėjo prie ūkių, orientuotų į rinką, plėtros.

Geros ūkininkavimo praktikos pavyzdžiu⁵, kai lėšos maksimaliai panaudojamos pusiau natūrinio ūkio ekonominiam stiprinimui, dalyvaujant ir kitose priemonėse – „Standartų laikymasis“ ir „Agrarinė aplinkosauga“ – yra Daniaus Paliukėno ūkis (Molėtų r., Alantos sen., Alantos k.). Šis ūkininkas 29,4 tūkst. Lt investicijas panaudojo ūkio darbų mechanizavimui, įsigydamas frontalinį krautuvą ir šienpjovę. Be to, šiame ūkyje sėkmingai įgyvendinami Pieno ir Nitratų direktyvos reikalavimai, plėtojama ekologinė žemdirbystė. Per 2004–2008 m. ūkis padidėjo nuo 9 iki 54 ha, o karvių skaičius – nuo 8 iki 16. Algis Stakeliūnas, ūkininkaudamas MPŪV (Kaišiadorių r., Paparčių sen., Neravų k.), paramą pagal priemones „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ ir „Standartų laikymasis“ (31 tūkst. Lt) panaudojo žemės ūkio technikai, melžimo agregatui įsigyti ir Pieno bei Nitratų direktyvai įgyvendinti. Šis pieno gamybos ūkis nuo 19,9 ha padidėjo iki 70 ha, karvių skaičius – nuo 5 iki 20 (2007 m. buvo 17). Petras Višinskas (Jurbarko r., Raudonės sen.,

⁵ interviu su pusiau natūrinių ūkių šeimininkais

Stakių k.) plėtoja pieno gamybos ūkį – melžiamų karvių skaičių padidino nuo 6 iki 8. Pasinaudojęs parama, įsigijo statybinių medžiagų, melžimo įrangą, bulvių sodinamąją ir kasamąją mašinas.

Vertinant KPP paramos 2004–2006 m. įsisavinimo efektyvumą, tenka pažymėti, kad šalies žemdirbiai nepakankamai aktyviai dalyvavo, pasinaudojant šios priemonės teikiama parama. Dalyvių skaičius, palyginti su planuotu, buvo nedidelis – 19 proc., o paramos lėšų įsisavinimas – 99,96 proc. (lėšos, skirtos priemonės projektams finansuoti, buvo koreguotos remiantis 2004-2006 m. pareiškėjų faktiniu skaičiumi). Dauguma šių projektų dar įgyvendinami (parama ūkiui tęsiasi 5 m.), todėl įvertinti įsisavintos paramos efektyvumą ūkio lygmeniu bus galima pasibaigus paramos laikotarpiui.

Pusiau natūrinių ūkių, pasinaudojusių finansine parama pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“, gamybinės veiklos efektyvumo analizė, atlikta remiantis šalies ŪADT 2007 m. duomenimis, rodo, kad šiuose ūkiuose vyko teigiamų pokyčių. Pusiau natūrinių ūkių, pasinaudojusių parama, palyginti su pusiau natūriniais ūkiais, kurie nedalyvavo ir nesinaudojo parama pagal 5 priemonę, išlaidos 1 ha padidėjo 26 proc., tačiau produkcijos litui - sumažėjo 20 proc. Svarbu pažymėti, kad ūkiai, dalyvavę priemonėje, prekinės produkcijos 1 ha pagamino apie 66 proc., 1 EDV – 13 proc., o sąlyginis darbuotojas– 30 proc. daugiau, palyginti su pusiau natūriniais, nepasinaudojusiais šia finansine parama, ūkiais. Stebimas efektyvesnis darbo jėgos panaudojimas: darbuotojų skaičius, tenkantis 100 ha ŽŪN, pienininkystės ūkiuose sumažėjo 29 proc., mišriuose – apie 5 proc. Didėjo ūkio EDV, todėl dirbamosios žemės plotas, tenkantis vienam EDV, vidutiniškai sumažėjo 31 proc.

Daugiau kaip 2,6 tūkst. pusiau natūrinių ūkių žemdirbių, ypač tie, kurie kartu dalyvavo priemonėse, įgyvendindami kokybės ir standartų reikalavimus, bus ekonomiškai stipresni ir galės siekti paramos dalyvaudami kitose KPP priemonėse 2007–2013 m.

Priemonės įtaka žemės ūkio ir kaimo situacijai

Nors paremtų pagal priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ pareiškėjų skaičiaus rodiklis pasiektas tik penktadaliu, o priemonėje dalyvavusiems ūkiams išmokėta paramos suma tesudarė apie 1,6 proc. visos KPP priemonėms išmokėtos sumos, tačiau turėjo pozityvios reikšmės bendriems šalies ūkio rodikliams. 2004–2008 m. padidėjęs pusiau natūrinis vidutinis ūkis rodo šios priemonės įgyvendinimo teigiamą poveikį šalies vidutinio ūkio (deklaruoto) pokyčiui, kuris 2008 m., palyginti su 2004 m., padidėjo 33 proc., o palyginti su 2007 m. – 7,5 proc. Ši priemonė taip pat buvo svarbi sprendžiant kaimo žmonių socialines problemas, nes pusiau natūriniai ūkiai (2,6 tūkst.), pasinaudoję priemonei įgyvendinti skirtomis lėšomis, geriau

apsirūpino gamybos priemonėmis, didino gamybos apimtį, gerėjo ūkio narių užimtumas, daugiau gamino prekinės produkcijos ir tai turėjo įtakos žemdirbių darbo pajamoms augti (žemdirbių žemės ūkio pajamos 2007 m., palyginti su 2004 m., padidėjo apie 2,5 karto). Priemonė „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ yra svarbi įgyvendinant Geteborge patvirtintus darnios raidos tikslus ir atnaujintą Lisabonos strategiją, kurios pagrindiniai tikslai – didinti užimtumą, socialinę sanglaudą, papildomai pabrėžiant aplinkos apsaugos svarbą, atitiko ir pusiau natūrinių ūkių priemonės įgyvendinimo siekius.

Įgyvendinant KPP priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ **pagrindinės problemos**, lėmusios nepakankamą dalyvių aktyvumą, buvo šios:

1. didelė (apie trečdalis) išsinuomotos žemės dalis, didino riziką įgyvendinti ūkio plėtrą per penkerius metus (neilgalaikė nuomos sutartis);
2. dauguma pusiau natūrinių ūkių dėl nedidelių prekinės produkcijos apimčių ir mažesnės kainos už parduodamą produkciją (pieną) buvo ekonomiškai nepajėgūs (ypač MPŪV) sukaupti būtinų lėšų ūkio plėtrai ir priemonės keliamiems reikalavimams įgyvendinti;
3. paramos suma penkeriems metams (5 tūkst. eurų) buvo per maža ekonominiams reikalavimams įgyvendinti;
4. reikalavimas parengti verslo planą;
5. nepakankama informacija apie priemonei įgyvendinti keliamus reikalavimus.

6 PRIEMONĖ „STANDARTŲ LAIKYMASIS“

Lietuvos ekonominės ir socialinės raidos įtaka priemonės įgyvendinimui

Mūsų šalis – žemės ūkio kraštas, turintis palankų klimatą, infrastruktūrą ir žemės ūkio produktų perdirbimo potencialą, sugebantis ne tik apsirūpinti maisto produktais, bet ir nemažą dalį jų eksportuoti. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas ES narystės metais išaugo daugiau kaip 2,5 karto ir 2008 m. sudarė 16 proc. bendro šalies eksporto. Eksporto rinkose augantis konkurencinis spaudimas ir inovacinis poreikis orientuoja žemės ūkį tapti dinamišku, gebančiu prisitaikyti prie nuolat kintančių rinkos sąlygų. Įvairūs valstybės ir ES paramos fondai bei bankų naujos kreditavimo galimybės sudaro prielaidas žemės ūkio įmonėms ir ūkininkams investuoti ne tik į naujų technologinių procesų ir įrangos įsigijimą, kas leidžia didinti žemės ūkio produktų gamybą bei stambinti ūkius, bet ir spręsti aktualiomis tampa higienos, gyvūnų gerovės ir aplinkos apsaugos reikalavimų užtikrinimo problemas. Augalininkystės ir gyvulininkystės sektorių atsilikimas nuo ES vidutinio lygio dar gana didelis ir našumo, ir produktyvumo bei derlingumo prasme. Maži ūkiai nepajėgūs pasiekti aukšto produktyvumo lygio, techniškai ir morališkai pasenusi technika pirminėje žemės ūkio produkcijos gamybos stadijoje lemia žemą produktų kokybę, didesnius nuostolius. Pieno ir mėsos gamyba tradiciškai yra svarbiausi žemės ūkio gamybos sektoriai. Jie ne tik orientuoti į gyventojų vartojimo poreikių tenkinimą, bet ir turi nemažą įtaką augalininkystės sektoriaus perteklinės produkcijos suvartojimui. Lietuvoje 2008 m. pabaigoje galvijus augino 123 tūkst. galvijininkystės ūkių, iš jų karves laikė 107 tūkst. pienininkystės ūkių. Per 2008 m. šis sektorius pagamino daugiau kaip penktadalį visos žemės ūkio produkcijos ir buvo didžiausias, palyginti su kitais sektoriais. Šiame sektoriuje dirba modernios perdirbimo įmonės, galinčios pagaminti aukštos kokybės pieno produktus ir konkuruoti kitų šalių rinkose. Daugiau kaip pusė visos gamybos pieno produktų yra eksportuojama. Tuo tarpu pieno gamybos sektoriuje dominuoja smulkūs, mažo našumo ūkiai. Net 3/4 pieno gamintojų turi vos 1–2 karves, o daugiau kaip 30 karvių – tik 1 proc. ūkių. Vidutiniškai vienas pieno ūkis turi 3,5 karvės. Ūkių restruktūrizavimo procesas nėra spartus. Per paskutiniuosius penketą metų karves laikančių ūkių skaičius sumažėjo 46 proc., tačiau vidutinis ūkis padidėjo tik viena karve. Vyraujantys smulkūs pieno ūkiai, parduodantys pieną perdirbti, nėra perspektyvūs. Dėl dažnai žemesnės pieno kokybės, aukštesnių pieno surinkimo išlaidų ir menko derybinio pajėgumo jiems už pieną mokama daug mažesnė kaina. Lietuvos pieno ūkiai ne tik smulkiausi ES šalyse, bet ir vidutinis primilžis iš vienos karvės – mažiausias. Padėčiai gerinti reikia permainų – plėsti ūkius ir kooperuotis parduodant

žaliavinį pieną. Ateityje tradicinio pieno sektoriaus svarba nesumažės. Pieno gamyba išliks stabili, didės sūrių ir raugintų pieno produktų vartojimas. Numatoma, kad ES pieno produktų rinkos perspektyvos yra labai palankios, todėl tikėtina, kad mūsų šalies pieno eksporto apimtys nemažės.

Nors nuo 2003 m. mėsos gamyba ir suvartojimas šalyje išaugo beveik trečdaliu, tačiau tikėtina, kad šiame sektoriuje dėl beveik 50 proc. padidėjusių mažmeninių kainų galimas laikinas gamybos ir vartojimo sumažėjimas. 2008 metais gyvulių supirkimo kainų augimui įtakos turėjo smarkiai pabrangę pašarai ir galvijų stoka, atsiradusi dėl vis didėjančio veršelių eksporto. Šis sektorius turi galias tradicijas, modernias mėsos perdirbimo įmones bei skerdyklas, stambius kiaulininkystės, paukštininkystės ir besikuriančius mėsinės galvijininkystės ūkius. Tačiau beveik 20 proc. vis dar atsilieka nuo ES vidurkio pagal mėsos suvartojimą gyventojui, o pusę reikiamos kiaulienos importuojame. Kaip tik ateities perspektyvos turi būti sietinos su mėsos gamybos didinimu ir kiaulininkystės sektoriaus plėtra.

Plėtojant pieno ir mėsos sektorius, pirmiausia turime paisyti higienos, gyvūnų gerovės ir aplinkos apsaugos reikalavimų. Kaip rodo 2003 m. žemės ūkio visuotinio surašymo rezultatai, srutų kaupyklas turėjo 13,4 tūkst., mėšlides – 5 tūkst. ūkių. Laikančių daugiau kaip 10 SGV ir neturinčių šių įrenginių dar buvo apie 11 tūkst. Ūkių. Visa tai susiję su papildomomis investicijomis, kurių ūkiams dėl mažo pelningumo trūksta. Todėl galimybė pasinaudoti KPP priemonės „Standartų laikymasis“ teikiama finansine parama naujų pieno melžimo ir šaldymo įrangų, karvių fermų rekonstrukcijos ir kitokio pobūdžio fermų gerovės priemonių, mėšlidžių ir srutų kauptuvų, mėšlo ir srutų transportavimo priemonių, šachtinių šulinių apsaugos priemonių įgyvendinimui ūkininkams buvo svari išeitis ne tik plėsti ūkį, bet ir įgyvendinti ES reglamentus.

Ūkininkų veikla kaimuose tiesiogiai veikia vandens kokybę. Trąšų ir mėšlo naudojimas ūkinėje veikloje turi būti gerai pamatuotas, nes jų perteklius, kurio nepasisavina augalai, patenka į požeminius vandenis ir užteršia geriamojo vandens šaltinius azoto junginiais ir bakterijomis. Lietuva per 2004–2008 m. laikotarpį įsipareigojusi įvykdyti veiksmų programą, susijusią su tinkamu tręšimu organinėmis ir mineralinėmis trąšomis, žemės naudojimu, sėjomainomis. Taip pat privaloma įrengti tinkamas mėšlides ir srutų rezervuarus gyvulininkystės ūkiuose, kuriuose yra daugiau nei 300 SGV, ir visuose naujai steigiamuose ūkiuose. Vėliau bus privaloma įrengti mėšlides ir mažesniuose (daugiau nei 10 SGV) ūkiuose.

Priemonės tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Priemonė „Standartų laikymasis“ – tai dviejų Tarybos direktyvų reikalavimų įgyvendinimas, t. y. 1992 m. birželio 16 d. Tarybos direktyvos 92/46/EEB (toliau – Pieno direktyvos), nustatančios

žalio, termiškai apdoroto pieno ir jo produktų gamybos bei patiekimo į rinką veterinarijos taisyklės, bei 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvos Nr. 91/676/EEB (toliau – Nitratų direktyvos) dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių reikalavimai. Šios paramos įgyvendinimui turi būti padengiamos visos išlaidos, kurias patyrė žemės ūkio gamintojai. Paramos finansavimo ribos nustatytos administravimo taisyklėse vienai melžiamai karvei (Pieno direktyva) arba vienam sąlyginiam gyvulių skaičiui (Nitratų direktyva) ir abiem atvejais negalėjo būti didesnė kaip 25 tūkst. eurų per metus. Nitratų direktyvos paramos finansavimo laikotarpis – 3 metai, o Pieno direktyvos laikotarpis – 2 metai ir 3 metai stambiems ūkiams, turintiems per 60 melžiamų karvių.

Šių priemonių 2004–2006 m. laikotarpiui keliami tokie *bendrieji tikslai*:

- 2 650 ūkių atitiks Nitratų direktyvos reikalavimus;
- aplinkos būklės pagerinimas dėl sumažėjusios taršos azoto junginiais;
- padidėjęs konkurencingumas dėl pagerintos pieno kokybės, įdiegus ES reikalavimus.

Specialieji priemonės tikslai:

- pastatyti 2 650 mėšlidžių/srutų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus. Numatoma bendra talpa – 150 tūkst. t;
- įdiegti 8 tūkst. vnt. pieno melžimo įrangos;
- nupirkti 8 tūkst. vnt. pieno šaldymo įrangos.

Priemonės veiklos tikslai:

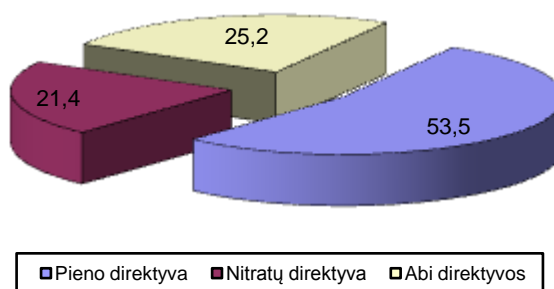
- 2 650 ūkių, kuriuose laikoma 100 tūkst. SGV, pasinaudoja parama diegiant Nitratų direktyvos reikalavimus;
- 8 tūkst. ūkių, kuriuose laikoma 75 tūkst. karvių, pasinaudoja parama melžimo, pieno saugojimo ir transportavimo sąlygų pagerinimui diegiant Pieno direktyvą.

KPP priemonės „Standartų laikymasis“ Pieno direktyvos parama skiriama tik ūkiams, turintiems ne mažiau kaip 5 ir ne daugiau kaip 200 melžiamų karvių. Šios priemonės parama galėjo pasinaudoti apie 8 proc. (11,5 tūkst.) visų pieno ūkių. Mažesni pieno ūkiai higienos, gyvūnų gerovės ir aplinkos apsaugos problemas sprendė per kitą KPP paramos priemonę „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“, o didieji – per BPD priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“.

KPP priemonės „Standartų laikymasis“ finansinis planas vienas iš didžiausių bendrame finansiniame plane. Daugiau finansuojama tik priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais. Per 2004–2008 m. laikotarpį priemonės „Standartų

laikymasis“ įgyvendinimui skirta 107,3 mln. eurų, 21,9 proc. bendro Kaimo plėtros plano finansavimo. Tai beveik 40 proc. daugiau lėšų negu BPD priemonei „Investicijos į žemės ūkio valdas“ (77 mln. eurų).

Vykdam KPP Standartų laikymosi priemonę, per 2004–2006 m. surinkta 6 tūkst. paraiškų. 2004–2006 m. paraiškų struktūra pagal direktyvas pasiskirstė nevienodai (4.16 pav.).

4.16 pav. Paraiškų pasiskirstymas pagal direktyvas, proc.

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenys

Nors 1,8 karto daugiau paraiškų pateikta Pieno direktyvos priemonių įgyvendinimui, finansine išraiška Nitrataų direktyvos priemonių finansinis planas yra daugiau kaip 2,5 karto didesnis nei Pieno direktyvos.

4.17 pav. Paraiškų pasiskirstymas pagal savivaldybes

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenys

Įgyvendinant Pieno direktyvos priemones, aktyviausi yra Skuodo (1,45 mln. eurų, 195 paraiškos), Raseinių (1,17 mln. eurų, 115 paraiškų) ir Telšių (1,0 mln. eurų, 151 paraiška) rajonai. Įgyvendinant Nitratų direktyvos priemones, aktyviausi yra Panevėžio (3,1 mln. eurų, 30 paraiškų), Radviliškio (2,7 mln. eurų, 29 paraiškos) ir Marijampolės (2,6 mln. eurų, 33 paraiškos) rajonai, o iš karto abiejuose pagal paraiškų skaičių aktyviausiai dalyvavo Šilalės, Vilkaviškio, Telšių ir Plungės rajonai (4.17 pav.) .

KPP priemonės „Standartų laikymasis“ įgyvendinimui 2008 m. pateikti 5 659 kasmetiniai prašymai, išmokėta 28,7 mln. eurų parama 2 886 paramos gavėjams. Per 2004–2008 m. laikotarpį 5 684 pareiškėjams išmokėta beveik 107,3 mln. eurų. Priemonės finansinis įgyvendinimas – 99,95 proc. (ES lėšų įsisavinimas – 99,99 proc.).

Priemonės bendrųjų, specialiųjų ir veiklos tikslų įgyvendinimo įvertinimas pateiktas žemiau 4.9 lentelėje.

4.9 lentelė. Priemonės bendrųjų, specialiųjų ir veiklos tikslų įgyvendinimo įvertinimas

Rodikliai	Matavimo vnt.	Įvykdyta per 2008 m.	2004–2008		Įvykdymo proc.
			planuota	įvykdyta	
Priemonė „Standartų laikymasis“					
Paramos gavėjų skaičius	vnt.	2 886	10 650	5 684	53
Paramos lėšos	tūkst. eurų	28 702,444	107 309,000	107 255,814	99,95
Pieno direktyva					
Ūkių, pasinaudojusių Pieno direktyvos parama, skaičius	vnt.	2 412	8 000	4 458	56
Paramos gavėjų karvių skaičius	vnt.	70 783	75 000	71 717	96
Sumontuota pieno melžimo įrangos	vnt.	956	8 000	3 557	44
Sumontuota pieno šaldymo įrangos	vnt.	676	8 000	2 513	31
Nitratų direktyva					
Ūkių, pasinaudojusių Nitratų direktyvos parama, skaičius	vnt.	1 959	2 650	2 608	98
Paramos gavėjų SGV skaičius	SGV	160 961	100,000	167 719	168
Pastatyta mėšlidžių/srutų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus	vnt.	-	2 650	862	33
Bendra pastatytų mėšlidžių/ srutų rezervuarų talpa	tūkst. t	-	150	509	339,3

Šaltinis: Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenys

Per 2008 m. vidutiniškai vienam paramos gavėjui buvo išmokėta daugiau nei 9,9 tūkst. eurų, o per 2004–2008 m. laikotarpį 5 684 pareiškėjams vidutiniškai išmokėta po 18,8 tūkst. eurų. Pasinaudojusių Pieno direktyvos parama pareiškėjų vidutinis ūkis – 16 melžiamų karvių, o 2008 m. baigusią diegti pieno direktyvos priemones vidutinis ūkis buvo net 29 karvės. Pagal deklaruotų karvių skaičių galime spręsti, kad parama pasinaudojo daug stambesni (beveik du kartus) ūkiai, nei buvo planuota. Todėl daug mažiau sumontuota pieno melžimo linijų ir pieno šaldymo įrangos, todėl specialieji rodikliai liko neįgyvendinti. Apskritai per 2004–2008 m. laikotarpį šios direktyvos finansavimo galimybėmis pasinaudojo apie 40 proc. pieno ūkių, kurie atitiko administravimo taisyklių reikalavimus.

Per 2004–2008 m. laikotarpį pasinaudojusių Nitratų direktyvos parama pareiškėjų vidutinis ūkis – 82 SGV. Faktinis vidutinis ūkių, įgyvendinančių Nitratų direktyvos reikalavimus, SGV skaičius buvo 2 kartus didesnis, nei planuota, nes paramos laikotarpiu šios direktyvos reikalavimų įgyvendinimas buvo labai aktualus stambiems ūkiams, turintiems per 300 SGV. Dėl to triskart mažiau pastatyta mėšlidžių/srūtų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus, tačiau jų talpa buvo daug didesnė. Tai pagrindinė priežastis, dėl ko šis specialus rodiklis liko neįgyvendintas. Be to, dalis ūkių pasinaudojo parama mėšlo, srūtų išvežimo technikai pirkti.

Priemonės įtaka žemės ūkio ir kaimo situacijai

Priemonės „Standartų laikymasis“ įgyvendinimas turėjo teigiamą poveikį žemės ūkio ir kaimo situacijai. Pieno direktyvos parama turėjo nemažos įtakos ne tik pieno kokybei, bet ir pieno ūkių finansinei situacijai. Finansinę paramą gavo ir Pieno direktyvos reikalavimus įgyvendino 40 proc. visų ūkių, laikančių daugiau kaip 5 karves. Sumontuota pieno melžimo ir šaldymo įrangos karvidėse, kuriose laikoma apie 19 proc. visų Lietuvos karvių. Tai, be abejo, turėjo įtakos pieno kokybei. Per 2004–2007 m. laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 proc. punktais ir sudaro 96 proc. viso supirkto kiekio. Per trejus metus karvių primilžis išaugo 8,3 proc. Pagerinta pieno kokybė sudarė sąlygas didinti pieno ūkių sektoriaus konkurencingumą. Be to, šios investicijos prisidėjo ir prie darbo sąlygų pieno ūkiuose gerinimo. Nitratų direktyvos paramos poveikį aplinkai įvertinti yra sunkiau, nes poveikis aplinkai yra sudėtingiau išmatuojamas, be to, Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano įgyvendinimo laikotarpis yra pernelyg trumpas esminiems pokyčiams. Paramos gavėjai sudarė daugiau nei ketvirtadalį 2003 m. neturėjusių srūtų rezervuarų ir/arba mėšlidžių ūkių. Vandens užterštumo atžvilgiu pastebima tam tikrų teigiamų poslinkių šalies mastu: tiriant upių vandenį per 2004–2006 m. laikotarpį amonio azoto ir nitratų metinės koncentracijos kiekiai sumažėjo 2,5 karto (nuo 1,4 iki 0,6 mg/l), o atlikti Valstybinės maisto ir

veterinarijos tarnybos geriamojo vandens tyrimai Lietuvoje rodo, kad netinkamo gerti vandens tyrimų skaičius mažėja. 2005 m. iš 105 244 tyrimų buvo nustatyti netinkami 707 tyrimai (0,67 proc.), o 2007 m. – iš 92 151 tyrimo netinkami 489 tyrimai (0,53 proc.).

Įvertinus priemonės įgyvendinimą, skaityti tokias problemas:

1. Ir toliau pieno ūkiai išlieka nedidelio dydžio, kas apsunkina konkurencines sąlygas ES rinkoje. Nors prekinė žaliavinio pieno gamyba užsiima apie 60 tūkst. ūkių, tačiau jų vidutinio ūkio dydis - tik 5,5 melžiamos karvės. Tuo tarpu ES šalių vidurkis - 13, o ES-15 šalių - net 33 melžiamos karvės. Pieno ūkių plėtra (ūkių stambinimas) yra būtina, tačiau kartu stambiame ūkyje turi būti sprendžiamas ir Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimas. Tačiau dėl pasaulyje kilusios ekonominės ir finansinės krizės investuoti Lietuvos gyvulininkystės ūkiams į šios direktyvos įgyvendinimą darosi problematiška ne tik dėl nepakankamai pelningos veiklos, bet ir dėl bankų padidėjusių palūkanų ir jų nepasitikėjimo žemdirbiais;

2. Priemonės įgyvendinimas nėra susijęs su ūkio veiklos pelningumo didėjimu, o atsiperkamumas galimas tik iš ūkio vidinių resursų ir paramos.

PRIEMONĖ „TECHNINĖ PARAMA“

KPP priemonės „Techninė parama“ tikslas – remti veiklas, reikalingas KPP įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimui. Parama gali būti skiriama kompensuoti išlaidas, susijusias su KPP rengimu, priežiūra ir įvertinimu, taip pat pasirengimui įgyvendinti programą, kitą programavimo periodą pakeisiančią KPP. Šia priemone siekiama užtikrinti efektyvesnį KPP įgyvendinimą ir sėkmingą pasirengimą kitam programavimo laikotarpiui.

Projektus paramai pagal šią priemonę gauti teikia Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir Agentūra.

2008 m. Agentūra vykdė šiuos projektus pagal KPP priemonę „Techninė parama“:

- Pagal 2005 m. spalio 26 d. pasirašytą paramos sutartį Nr. KPPGA2005003-S-002/8P-557 vykdytas projektas „Personalo plėtra Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonių įgyvendinimui užtikrinti“. Projektas skirtas darbuotojų, kurių funkcijos yra susijusios su paraiškų pagal KPP priemones administravimu bei pasirengimu įgyvendinti kito programavimo laikotarpio programą, darbo užmokesčio, valstybinio socialinio draudimo įmokų bei kitoms išlaidoms, susijusioms su šių darbuotojų išlaikymu, padengti. Projektas tikslas – tinkamas funkcijų, priskirtų Agentūrai, vykdymas bei efektyvus KPP priemonių įgyvendinimas.

- Pagal 2007 m. balandžio 25 d. pasirašytą paramos sutartį Nr. 8P-216/KPPGA2007001-S-010 vykdytas projektas „Esamų Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonių administravimo informacinių sistemų pritaikymas Lietuvos 2007–2013 metų kaimo plėtros fondo programai“ (KPP priemonių administravimo informacinių sistemų pritaikymas, analizė, projektavimas, kūrimas ir diegimas).

- Pagal 2007 m. lapkričio 7 d. pasirašytą paramos sutartį Nr. 8P-802/KPPGA2007002-S-012 vykdytas projektas „Kompiuterinių sistemų, susijusių su Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonių administravimu, įsigijimas“. Esamas KPP priemonių administravimo informacinių sistemų funkcionalumas priklauso nuo ES ir Lietuvos Respublikos teisės aktų, Agentūroje patvirtintų darbo procedūrų pasikeitimų bei išorės ir vidaus audito pateiktų pastebėjimų dėl administravimo eigos. Kadangi tokių pasikeitimų pakankamai daug, būtina įsigyti naujas kompiuterines sistemas, kurios užtikrintų reikalaujamų naujų funkcijų vykdymą bei efektyvų KPP priemonių administravimą.

2008 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija vykdė šiuo projektus:

- Pagal 2006 m. sausio 11 d. pasirašytą paramos sutartį Nr. KPPGZ2005004-S-003/8P-7 vykdytas projektas „Kaimo plėtros plano įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimas“. Projektų tikslas – užtikrinti efektyvų Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano įgyvendinimą ir jo priežiūrą, EŽŪOGF Garantijų skyriaus lėšų planavimą, panaudojimą bei skaidrumą.

- Pagal 2007 m. balandžio 25 d. pasirašytą paramos sutartį Nr. KPPGZ2006007-S-011/8P-217 vykdytas projektas „Žmogiškųjų išteklių plėtra bei programos ex-post vertinimas“. Pagal šį projektą pirktos Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 metams programos (SAPARD) „ex-post“ (įgyvendinimo) įvertinimo paslaugos. Projekto tikslas – užtikrinti efektyvų Žemės ūkio ministerijos funkcijų, susijusių su EŽŪOGF Garantijų skyriaus lėšų planavimu ir panaudojimu, KPP įgyvendinimu ir priežiūra, vykdymą.

2008 metais priemonės „Techninė parama“ projektams įgyvendinti įsisavinta beveik 1 806 mln. eurų viešųjų išlaidų, o per visą 2004-2008 m. laikotarpį – beveik 5,724 mln. eurų, t.y. 99,96 proc. planuotų lėšų.

5. FINANSINIS ĮGYVENDINIMAS

5.1 lentelė. Priemonių įgyvendinimo 2004-2008 metais finansinė lentelė, EUR

Eil. nr.	PRIEMONĖ	Visos tinkamos finansuoti išlaidos pagal 2004-2006 m. KPP *		Išmokėta viešųjų išlaidų nuo 2008-01-01 iki 2008-12-31	Išmokėta paramos gavėjams nuo 2004-01-01 iki 2008-12-31		ES lėšų įsisavinimo %
		Visa viešoji parama	ES lėšos		Visa viešoji parama	ES lėšos	
1	2	3	4	5	6	7	7/4*100
1	Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	90 231 640	72 185 312	20 550 278,04	90 200 695,93	72 163 419,57	99,97
2	Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinko-saugos apribojimais	177 137 105	141 709 684	58 211,38	177 131 314,71	141 704 817,64	100
3	Agrarinė aplinkosauga	94 652 010	75 721 608	32 257 412,06	94 644 419,23	75 718 542,98	100
4	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	6 965 405	5 572 324	2 037 345,12	6 963 842,71	5 571 070,33	99,98
5	Parama pusiau natūriniam restructūrizuojamies ūkiams	7 691 960	6 153 568	2 572 873,57	7 688 190,99	6 151 361,94	99,96
6	Standartų laikymasis	107 309 430	85 847 544	28 702 444,35	107 255 814,45	85 839 626,37	99,99
7	Techninė parama	5 725 775	4 580 620	1 805 650,63	5 723 558,01	4 578 846,33	99,96
8	Papildomos nacionalinės išmokos	119 411 240	95 528 992	12 959,37	119 409 268,41	95 527 619,69	100
9	SAPARD projektams finansuoti	2 750 435	2 200 348	639 184,72	3 026 700,94	2 200 348,00	100
KPP viso:		611 875 000	489 500 000	88 636 359,24	612 043 805,37	489 455 652,58	99,99

* - lėšų pasiskirstymas tarp priemonių pagal KPP pakeitimą, registruotą EK 2008 m. rugsėjo 22 d.

6. PROBLEMŲ, KILUSIŲ ĮGYVENDINANT KPP PRIEMONES, SUVESTINĖ

Bendrosios problemos:

atstumas tarp Agentūros teritorinio padalinio ir pareiškėjo;

nepakankami žmogiškieji ištekliai;

2004-2007 metais pateiktų paraiškų vertinimas dėl objektyvių priežasčių (pateiktų paraiškų netikslumai bei didelis suminis pareiškėjų aktyvumas, aktyvumo pikai ties paraiškų rinkimo laikotarpių pabaiga, pratęsti paraiškų rinkimo laikotarpiai) buvo ilgesnis nei planuota;

pateiktų paraiškų netikslumai: nesutampa deklaruotas ir blokų registre nurodytas lauko nepalankumas; prašant MPŪT išmokos, nėra pateikiami privalomi dokumentai; nesilaikoma įsipareigojimo MPŪT ūkininkauti mažiausiai 5 metus.

Sprendimo būdai:

- buvo supaprastintos KPP priemonių paraiškų formos;
- atsižvelgiant į paramos administravimo praktiką, imtasi veiksmų, kad būtų išvengta paraiškų pildymo klaidų: papildytos paraiškų pildymo instrukcijos, organizuojami susitikimai su pareiškėjais, konsultavimo institucijų atstovais ir kitais socialiniais partneriais;
- informacija platinama per spaudą;
- pakoreguoti Agentūros Kontrolės departamento teritorinių skyrių (KDTS) tarnautojų darbo grafikai, pagal kuriuos yra vykdomas paraiškų surinkimas savivaldybėse;
- dokumentus, kuriuos pareiškėjas turi siųsti į Agentūros centrinį padalinį, galima pateikti ir visose apskrityse esantiems Agentūros teritoriniams skyriams, kurie šiuos dokumentus persiunčia į Vilnių;
- Žemės ūkio ministerija kartu su agentūra, siekdama supaprastinti pareiškėjams teikiamos paramos už plotus administravimą, siekė sujungti kuo daugiau paramos už plotus priemonių bei schemų į vieną bendrąją paraišką;
- Nuo 2006 m. kasmetinės investicijų ataskaitos ir kasmetiniai prašymai pagal KPP 2004–2006 m. priemones „Agrarinė aplinkosauga“, „Standartų laikymasis“, „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“, „Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ surenkami Agentūros KDTS. Juose tvirtinamos ir mokėjimo dokumentų kopijos, kurios pateikiamos kartu su kasmetinėmis investicijų ataskaitomis arba kasmetiniais prašymais;

- KPP priemonėje „Standartų laikymasis“ yra supaprastinta kai kurių dokumentų pateikimo tvarka – prie paraiškos nereikalaujama pateikti žemės nuosavybės dokumentų;
- iš pareiškėjų pagal priemones „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“, „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ bei „Standartų laikymasis“ nereikalaujama pateikti dokumentų, įrodančių apie įsipareigojimų vykdymą Muitinės departamentui. Tai Agentūra patikrina gaudama informaciją tiesiogiai iš Muitinės departamento.

Specifinės problemos 2008 metais:

Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos

Įgyvendinant priemonę, iškilo problemų dėl nepakankamo administravimo nuostatų apibrėžtumo. KPP buvo numatyta nuostata, kad siekiant išvengti galimo perkompensavimo, pastovioji metinės išmokos dalis paramos gavėjui mažinama jo gaunamų socialinių išmokų suma. Ši nuostata nebuvo pakankamai tiksliai išdėstyta ir administravimo taisyklėse: jas rengiant turėta omenyje, kad paramos gavėjo išmokos pagal priemonę mažinamos visų paramos gavėjo gaunamų socialinių išmokų suma, o paramos gavėjai įsiskaičiavo tik tai dienai gaunamas valstybinės socialinio draudimo pensijų išmokas, neatsižvelgdami į ateinančių metų gaunamas valstybinio socialinio draudimo pensijų išmokas. Parama buvo mokama už ateinančius kalendorinius metus. Parama buvo permokėta, kadangi NMA neturėjo informacijos apie visų ateinančių metų gaunamų valstybinio socialinio draudimo pensijų dydį. Atsižvelgiant į Valstybės kontrolės rekomendaciją, tokiems paramos gavėjams, susidariusi permoka buvo išskaičiuota iš kitų metų paramos sumos. Dėl šios problemos Žemės ūkio ministerija gavo nemažai skundų.

Sprendimo būdai:

Kad išvengti permokėjimų buvo pakeistos šios priemonės administravimo taisyklės – pastovioji išmokų dalis mokama gavus faktinius duomenis iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos už praėjusius kalendorinius metus.

Agrarinės aplinkosaugos išmokos

Įgyvendinant priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ susiduriama su atvejais, kai paramos gavėjai, prisiėmę įsipareigojimus pagal priemonės programą „Ekologinis ūkininkavimas“, ne dėl jų

tiesioginės kaltės sumažina paraiškoje įsipareigotą plotą. Dažniausiai tai būna plotai tik iki 0,5 ha. Priežastys, dėl kurių sumažinamas įsipareigotas plotas:

- kartais pareiškėjai, didindami plotą virš 2 ha ir perkeldami pradinės paraiškos duomenis, įrašo ne visus laukus, nors tie laukai ir būna sertifikuoti;

- pareiškėjai paraiškos pateikimo dalyvauti programoje metais išmatuoja laukus, tačiau vėlesniais metais vykdant patikras ūkyje nustatomi mažesni laukai (plotai). Tai dažnai įvyksta dėl matavimo prietaisų paklaidų arba naudojamų skirtingų matavimo prietaisų.

Patikrų vietoje atlikus matavimus ir nustačius, kad nors ir nedaug, tačiau lauko plotas buvo sumažintas, pareiškėjui taikomos sankcijos dėl ploto sumažinimo: jei ekologinis ūkis sumažina sertifikuotą ekologinės produkcijos gamybai naudojamą žemės ūkio naudmenų plotą, parama einamaisiais metais nemokama, jei nusižengiama pakartotinai, parama nutraukiama, pareiškėjas netenka teisės pateikti paraišką pagal priemonę ateinančius vienerius metus. 50 lentelėje 10 pažeidimo dydis yra neadekvatus sankcijai, nes pareiškėjui, net nežymia dalimi sumažinusiame paraiškoje įsipareigotą plotą, taikoma sankcija iš viso nemokėti paramos einamaisiais metais.

Be to, būna atvejų, kai pareiškėjo pagal priemonę įsipareigoto ploto sumažėjimas iki 10 proc. nustatomas ne tik atlikus patikrą vietoje, bet ir administracinio dokumentų patikrinimo metu. Tačiau pastarasis atvejis 50 lentelės 1 pažeidimo aprašyme nenumatytas.

Sprendimo būdai

Pakeistas Kaimo plėtros 2004–2006 metų planas ir Administravimo taisyklės, patikslinant sankcijas pareiškėjams:

- 50 lentelėje numatyta 10 sankcija pakeista: „Jei pareiškėjui neišduodamas ekologinės gamybos sertifikatas – parama einamaisiais metais nemokama. Jei paramos gavėjas nusižengia pakartotinai, parama nutraukiama“;

- pakoreguotas 50 lentelės 1 pažeidimo aprašymas, įrašant „parama skaičiuojama už patikros metu nustatytą plotą“;

- pakeista 50 lentelės 7 sankcija dėl reikalingų dokumentų pateikimo: „Jei paramos gavėjas laiku nepateikia reikalingų dokumentų, kaip numatyta Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2005 m. kovo 30 d. įsakyme Nr. 3D-182 „Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. rugpjūčio 13 d. įsakymo Nr. 3D-482 „Dėl kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ administravimo taisyklių“ pakeitimo“, išmoka mažinama 2 proc. už kiekvieną pavėluotą dieną.“

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku

Nebuvo numatyta galimybė mokėti pareiškėjams išmokas pagal nustatytą faktinį apželdintą plotą, kuris yra mažesnis nei pareiškėjas deklaravo paraiškoje.

Sprendimo būdai

Pakeistos Administravimo taisyklės, numatant sąlygą, kad nustačius jog želdomas plotas yra mažesnis nei deklaruotas, parama mokama pagal rastą mažiausią faktinį patikros vietoje nustatytą plotą ir pareiškėjas grąžina gautų išmokų dalį, proporcingą sumažintam plotui.

Standartų laikymasis

Paramos gavėjams įgyvendinantiems Nitratų direktyvą, pasibaigus investiciniam laikotarpiui (3 metai) privalu pateikti *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos regionų Aplinkos apsaugos departamento pažymą apie ūkio atitikimą Taisyklių 8 punkte išvardytų reikalavimų*. Norint gauti tokią pažymą reikia turėti arba pasistatyti reikalavimus atitinkančią mėšlidę bei atitikti kitus reikalavimus.

Netenkinant šio reikalavimo paramos gavėjams gresia išmokėtos paramos sumos sugrąžinimas.

Susidarė situacija, kad dalis paramos gavėjų, pasinaudojusių parama pagal šią priemonę, nesuprato ir neįvertino priemonei keliamų reikalavimų, ir negalėjo pilnai įgyvendinti numatytos direktyvos reikalavimų.

Sprendimo būdai

Pakeistas Kaimo plėtros 2004–2006 metų planas ir Administravimo taisyklės, patikslinant sankcijas pareiškėjams:

- pakeistos paramos gavėjams, įgyvendinantiems 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvą Nr. 91/676/EEB dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių (toliau – Nitratų direktyva), už pažeidimus taikomos sankcijos. Numatyta galimybė paramos gavėjams Nitratų direktyvos įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje už pažeidimus taikomas sankcijas diferencijuoti pagal nustatyto pažeidimo pobūdį, t. y. nustačius pažeidimus sankcijos dydį taikyti pagal neįgyvendintą konkretų Nitratų direktyvos reikalavimą;

- patikslinta bei išaiškinta per kokį laikotarpį privalu atlikti investicijas ir per kokį paramos teikimo laikotarpį turi būti baigti įgyvendinti įsipareigojimai.

7. LIETUVOS 2004-2006 METŲ KAIMO PLĖTROS PLANO ATITIKIMO ES HORIZONTALIOMS POLITIKOMS ĮVERTINIMAS

Prie ES *horizontaliosios politikos* priskiriamos **Lisabonos, Geteborgo įsipareigojimai** stabdyti bioįvairovės nykimą, **direktyvoje 2000/60 EB** numatytos vandens politikos priemonės, **Kioto protokolo** nuostatos rizikoms dėl klimato kaitos mažinti.

Horizontalieji prioritetai buvo pradėti naudoti siekiant geriau įvertinti valstybių politiką, įgyvendinant tokias kompleksines ir visuomenei aktualias problemas, kaip netolygi regionų plėtra, aplinkos tarša, rizikos dėl klimato kaitos ir kt.

Prie horizontaliųjų prioritetų priskiriama: **darnus vystymasis, lyčių lygybė ir nediskriminavimas, informacinė visuomenė ir regioninė plėtra**. Pirmųjų dviejų prioritetų įgyvendinimas yra privalomas pagal ES struktūrinės paramos panaudojimo reikalavimus. Dėl kitų dviejų prioritetų (informacinė visuomenė ir regioninė plėtra) taikymo buvo leista apsispręsti pačioms šalims narėms, atsižvelgiant į šalių nacionalinius poreikius.

LISABONOS STRATEGIJOS TIKSLŲ ĮGYVENDINIMAS: DARBO VIETŲ KŪRIMAS

2000 m. Europos Vadovų Taryboje (Lisabona) buvo patvirtinta Lisabonos strategija, kurios pagrindinis tikslas – per dešimtmetį ES paversti „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje darni ekonominė plėtra būtų suderinta su didesniu ir geresnės kokybės užimtumu ir tvirtesne socialine sanglauda“. Ekonomikos srityje Lisabonos strategija siekia maždaug 3 proc. metinio ekonomikos augimo, iki 2010 m. padidinti užimtumo lygį nuo 61 proc. iki 70 proc., sumažinti nedarbo lygį iki 7 proc., o dirbančių moterų dalį padidinti nuo 51 proc. iki 60 proc. (2010 m.).

Įgyvendinant bendrąjį KPP tikslą – kurti konkurencingą žemės ūkį – tuo pačiu buvo siekiama ir pagrindinių Lisabonos strategijos tikslų – **ekonomikos augimo ir užimtumo skatinimo**. Ankstesnėse ataskaitos dalyse pateikti tyrimai rodo, kad 2003–2008 m. laikotarpiu bendroji pridėtinė vertė žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje to meto kainomis išaugo nuo 725,4 mln. eurų iki 1 272,4 mln. eurų, arba 1,8 karto, o bedarbių skaičius tuo pačiu laikotarpiu kaime sumažėjo nuo 8,6 tūkst. iki 2,2 tūkst.

Tačiau šie rezultatai buvo gauti ne vien tik dėl KPP įgyvendinimo, bet ir kitų žemės ūkio sektoriuje tuo pačiu metu įgyvendinamų programų: BPD 2004–2006, Specialiosios kaimo rėmimo

programos ir investicinių projektų, kuriuos vykdė nemaža dalis ūkininkaujančiųjų savo nuosavomis ir bankų skolintomis lėšomis be Europos paramos.

Kalbant apie išlaikytas ir naujai sukurtas darbo vietas dėl KPP priemonių įgyvendinimo, tikslinga pažymėti, kad pareiškėjų, teikiančių paraiškas paramai gauti, nebuvo prašoma pateikti informacijos apie tai, kiek, gavus paramą, bus sukurta/išlaikyta darbo vietų. Todėl tokią informaciją buvo galima gauti tik atlikus atrankinę paramos gavėjų apklausą. VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai tyrimai“ atlikta analizė rodo, kad 17 proc. respondentų pavyko sukurti naujas darbo vietas, 83 proc. – ne. Atsakydami į klausimą dėl darbo vietų išsaugojimo 40 proc. tų pačių respondentų atsakė, kad jiems būtų pavykę darbo vietas išsaugoti ir be paramos.

Priemonė „*Ankstytvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos*“ sudarė galimybes pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos vyresnio amžiaus ūkininkams, kurie labai prisirišę prie tradicinio ūkininkavimo ir savo verslo, tačiau kurie, tuo pačiu metu, turi mažiau paskatų ir galimybių ūkius plėsti ir modernizuoti. Ypač tai aktualu asmenims turintiems smulkius ūkius, kurie ateityje negalėtų konkuruoti su didesniais ir modernesniais ES ūkiais. Naudodamiesi ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonės parama, tokie žemdirbiai turėjo galimybę perleisti savo ūkius jaunesniems, taip sudarydami sąlygas stambinti ūkius, diegti naujas modernias technologijas. Tačiau, būtina pažymėti, kad planuotas priemonės įgyvendinimo mastas nebuvo pasiektas ir nesukurta tiek naujų darbo vietų, kiek jų galėjo būti sukurta pilnai įgyvendinus priemonę. Faktiškai buvo paremta tik apie 70 proc. planuoto paramos gavėjų skaičiaus ir tik 47 proc. planuotų paremti smulkių pieno ūkininkų ir paremta tik 49 proc. planuoto perleisti žemės ploto.

Vienas iš bendrųjų tikslų, kurie buvo keliami priemonei „*Agrarinė aplinkosauga*“, yra tiesiogiai susijęs su konkurencingumo didinimu – tai per ekologinio ūkininkavimo programą vykdoma kokybiškos žemės ūkio produkcijos gamyba, sukuriant prielaidas didesnės pridėtinės vertės kūrimui kaime, pereinant nuo standartinių prie nišinių produktų. Atsižvelgiant į tai, kad ši priemonė buvo pilnai įgyvendinta (planuotas paramos gavėjų skaičius viršytas 1,5 proc., o plotas, už kurį suteikta parama, – 60 proc.), galima teigti, kad priemonė esminiai prisidėjo prie darbo vietų kūrimo ir išsaugojimo, o atsižvelgiant į prognozuojamą tolesnį ekologiškos produkcijos paklausos didėjimą, prisidėjo ir prie darbo vietų kūrimo/išsaugojimo ilgalaikėje perspektyvoje.

Vienas iš „*Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku*“ priemonės įgyvendinimo bendrųjų tikslų buvo sumažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos ir susikurti papildomas pajamas iš miškų ūkio veiklos ateityje. Kadangi pirmiausia buvo apželdinami mažo našumo ir mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse esantys plotai, šios priemonės dėka buvo sumažintas ūkinei veiklai laikinai nenaudojamos žemės plotas ir tuo pačiu užtikrintas racionalesnis

žemės panaudojimas didesniame nei 5 tūkst. ha plote. Analizuojant priemonės įgyvendinimo rezultatus, reikia konstatuoti, kad priemonės tikslai buvo įgyvendinti tik kiek mažiau kaip 50 proc., nes du pagrindiniai rodikliai – paramos gavėjų skaičius ir įveisto miško plotas – buvo įgyvendinti atitinkamai 47 ir 45 proc. Tai, kad priemonės parama buvo naudojama nepakankamai aktyviai, rodo, kad nebuvo gauta nei tiek pajamų iš papildomos veiklos, nei buvo išlaikyta/sukurta darbo vietų.

Priemonė „*Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas*“ labiausiai iš visų KPP priemonių yra susijusi su žemės ūkio ekonomikos stiprinimu ir darbo vietų kūrimu. Jos abu bendrieji tikslai – ūkių stambinimas, struktūros gerinimas ir ūkių konkurencingumo didinimas, į rinką orientuoto sektoriaus plėtra – tiesiogiai susiję su Lisabonos nuostatų įgyvendinimu. Ši priemonė buvo svarbi, sprendžiant socialines kaimo gyventojų problemas, nes ja buvo siekiama didinti namų ūkio narių užimtumą. Tą rodo 2003–2007 metais 2,9 karto padidėjusios žemdirbių disponuojamos pajamos. 2004–2008 m. laikotarpiu 24 proc. padidėjęs mišrus pusiau natūrinis vidutinis ūkio dydis rodo, kad ši priemonė prisidėjo prie žemės ūkio konkurencingumo didinimo. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad paramą pagal šią priemonę gavo tik 19 proc. planuoto paremti ūkininkų skaičiaus (1,3 proc. bendro pasėlius deklaravusiųjų skaičiaus), galima teigti, kad priemonės įgyvendinimas nepasiekė planuoto masto, ir todėl bendrieji priemonės tikslai buvo įgyvendinti tik iš dalies.

Vienas iš bendrųjų priemonės „*Standartų laikymasis*“ įgyvendinimo tikslų – padidinti pieno ūkių konkurencingumą gerinant pieno kokybę, įdiegus ES reikalavimus. Sumontuota pieno melžimo ir šaldymo įranga karvidėse, kuriose laikoma apie 18 proc. visų Lietuvos karvių. Per 2004–2007 m. laikotarpį pieno, atitinkančio ES reikalavimus, dalis padidėjo 5 proc. punktais ir sudarė 96 proc. viso supirkto kiekio, vidutinis karvių primilžis išaugo 17,3 proc. Tačiau analizuojant priemonės įgyvendinimo rezultatus, matyti, kad ES Pieno direktyvos parama pasinaudojo tik kiek daugiau nei 55 proc. planuotų pieno ūkių, atitinkamai mažiau buvo įdiegta ir melžimo įrangos (44 proc. planuoto kiekio) ir nupirkta pieno šaldymo įrangos (31 proc. planuoto kiekio). Todėl galima teigti, kad bendrasis priemonės tikslas – konkurencingumo didinimas – buvo įgyvendintas tik iš dalies. Atitinkamai mažiau buvo sukurta ir darbo vietų. Pieno ir Nitratų direktyvų reikalavimų (mėšlidžių/srutų kauptuvų statyba bei rekonstravimas, gamybinių pastatų ar patalpų rekonstravimas), įgyvendinimas padėjo sukurti naujas darbo vietas arba išsaugoti senąsias netiesioginiams naudos gavėjams (statybos įmonėms, tiekėjams ir pan.). Šios veiklos sąlygojo laikiną darbo vietų skaičiaus, o tuo pačiu ir užimtumo rodiklių, padidėjimą.

GETEBORGO ĮSIPAREIGOJIMŲ VANDENS, NITRATŲ POLITIKOS PRIEMONIŲ IR KIOTO PROTOKOLO NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMAS

Šioje dalyje apžvelgiama, kaip į planą integruoti aplinkosauginiai tikslai ir kaip planas prisidėjo prie šių horizontaliųjų politikų: Geteborgo įsipareigojimų stabdyti bioįvairovės nykimą, direktyvoje 2000/60 EB numatytų vandens politikos priemonių, Kioto protokolo tikslų klimato kaitos mažinimui.

Lietuva yra prisijungusi prie tarptautinių iniciatyvų ir procesų, susijusių su aplinkosauga, ir aktyviai bendradarbiauja su Europos bei pasaulio šalimis, siekiant užtikrinti darnų gamtinių išteklių naudojimą bei jų išsaugojimą. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šalis tapo aktyvia tarptautinio teisinio bendradarbiavimo dalyve. Per šį laikotarpį Lietuva pasirašė ir ratifikavo daug teisiškai privalomų ir neprivalomų dokumentų bei įsiliejo į daugelį pasaulinių ir regioninių procesų.

Aplinkosaugos sektorius yra vienas tų, kuriems labiausiai įtakos turėjo tarptautinės konvencijos ir sutartys, nustatančios aplinkos apsaugos ir darnaus vystymo gaires pasauliniu ir regioniniu lygiu. Todėl, rengiant šį KPP, buvo atsižvelgta ir į tarptautinius įsipareigojimus bei su aplinkosauga susijusias iniciatyvas, kurias Lietuva turi vykdyti.

KPP padėjo įgyvendinti 4 svarbias horizontaliąsias politikas: Geteborgo įsipareigojimus, Vandens pagrindų direktyvą, Nitratų direktyvą ir Kioto protokolą dėl klimato kaitos. Iš 7 KPP priemonių 4 – MPŪV, Agrarinė aplinkosauga, Standartų laikymasis ir Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku – visiškai ar iš dalies buvo skirtos aplinkosaugai.

Kadangi rengiant KPP stebėsenos ir vertinimo sistemą nebuvo reikalavimo kiekybiškai išmatuoti KPP priemonių įgyvendinimo poveikį ir mastą minėtoms horizontaliosioms politikoms, šioje ataskaitos dalyje mes akcentuosime tik sritis, kurioms šių priemonių įgyvendinimas darė teigiamą poveikį.

2001 m. birželio mėnesį Europos viršūnių taryba patvirtino ES strategiją dėl tvarios plėtros, dar vadinamą *Geteborgo įsipareigojimais*. Geteborgo įsipareigojimuose akcentuota aplinkosauginės integracijos ir tvarios plėtros bendrojoje žemės ūkio politikoje svarba, o kaimo plėtros aspektas papildytas trečiu aspektu – aplinkosauginiu.

Įgyvendinant KPP priemones „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ ir „Agrarinė aplinkosauga“ buvo suteikta parama ūkininkams, siekiantiems tausoti aplinką, palaikyti biologinę įvairovę, laikytis geros ūkininkavimo praktikos reikalavimų ir taip prisidėti prie Geteborgo įsipareigojimų įgyvendinimo.

Įgyvendindami priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“, paramos gavėjai turėjo vadovautis Gerosios ūkininkavimo praktikos reikalavimais, kurie prisideda prie aplinkos ir gamtos apsaugos. Įgyvendinant priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, miškais buvo apsodinamos nedidele biologine įvairove pasižyminčios kultūrinės pievos ir žemės ūkio paskirties žemė. Miškų, kuriuose yra daugiau lapuočių, sodinimas padidino tokių plotų biologinę įvairovę. Priemonė „Agrarinė aplinkosauga“ per Ekologinio ūkininkavimo programą prisidėjo prie vandens ir dirvos kokybės išsaugojimo, didino biologinę įvairovę, nes buvo pradėti naudoti aplinkai draugiški ūkininkavimo metodai: mažesnis trąšų ir kitų aplinkai kenksmingų priemonių panaudojimas; per Kraštovaizdžio tvarkymo programą naudojant mažiau trąšų ir pesticidų, atliekant vėlyvą šienavimą, buvo išsaugoma paukščių ir augalų biologinė įvairovė; per Paviršinių vandenų apsauginių juostų programą mažinat vandens telkinių eutrofikaciją ir dirvos eroziją – saugomas tradicinis kraštovaizdis; per Retų veislių programą – skatinamas veislių įvairovės išsaugojimas.

Vandens politika ir Nitratų direktyva. Daug ES vandens sektoriaus direktyvų perkelta į Lietuvos teisę. 2003 m. buvo priimtas Vandens įstatymas, atitinkantis naują ES bazinę Vandens direktyvą ir kitas ES vandens šaltinių direktyvas. Vandens šaltinių ir jų apsaugos strategijoje viena iš trijų krypčių – paviršinių ir gruntinių vandenų taršos mažinimas iš žemės ūkio šaltinių. Žemės ūkis laikomas vienu iš didžiausių išsisklaidžiusių vandens teršimo šaltinių. Pavyzdžiui, 2007–2013 Kaimo plėtros programoje minima, kad iš 790 vandens telkinių Lietuvoje, kuriuose numatyta įgyventi vandens politikos direktyvą, 22 proc. yra pripažįstami rizikingais dėl žemės ūkio poveikio – maistinių medžiagų, organinių medžiagų taršos.

Siekdama įgyvendinti ES Nitratų direktyvą, Lietuva įsipareigojo vykdyti dvi veiksmų programas: a) sumažinti vandens taršą, ir b) saugoti vandenį nuo eutrofikacijos.

Pirma veiksmų programa 2004–2008 m. laikotarpiu buvo įgyvendinama visoje Lietuvos teritorijoje per KPP priemonę „Standartų laikymasis“, kur šalia kitų priemonių buvo privaloma įrengti tinkamas mėšlides ir srutų rezervuarus gyvulininkystės ūkiuose, kuriuose yra daugiau nei 300 SGV, ir visuose naujai steigiamuose ūkiuose. Parama pasinaudojo per 2600 ūkininkų (99 proc. planuoto skaičiaus), laikiusių apie 168 tūkst. SGV (168 proc. planuoto skaičiaus).

Prie antros veiksmų programos - vandens išteklių saugojimo - netiesiogiai prisidėjo ir priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ ir „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, kurių dėka buvo įrengiamos paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos, tvarkomas kraštovaizdis, apželdinama mišku nenaši žemės ūkio paskirties žemė.

Kioto protokolas. Lietuva pasirašė Kioto protokolą 1997 m. ir įsipareigojo 2008–2012 m. 8 proc. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių,

žemės ūkio sektoriaus leidžiamos šiltnamio dujų emisijos yra iš metano ir azoto suboksido emisijų. Lietuvoje žemės ūkis yra antrasis pagal dydį šiltnamio dujų šaltinis, pagaminantis 48 proc. visų metano ir 82 proc. azoto suboksido emisijų.

KPP priemonių, kur buvo diegiama ekologinė žemdirbystė, ilgesnio ir vidutinio vegetacinio laikotarpio augalų auginimas, įvairių organinių trąšų rūšių, mėšlo, organinių trąšų naudojimas, maksimalus rekomenduojamas gyvulių tankumas, pesticidų kiekio mažinimas alternatyviomis priemonėmis, apsaugos priemonės, naudojant pesticidus, tinkamos mėšlidės ir srutų rezervuarai, įgyvendinimas – tai veiksniai, kurie mažina faktorių, turinčių reikšmės klimato kaitai, įtaką.

Pagal Aplinkos apsaugos ministerijos pateiktus skaičiavimus miškai sugeria ketvirtadalį viso anglies dvideginio, išmetamo deginant kietąjį kurą. Matyti, kad tolimesnis miškininkystės vystymas yra labai svarbus, siekiant vykdyti tarptautinius įsipareigojimus dėl dujų emisijos mažinimo. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku priemonė padėjo išplėsti miškų apimamą teritoriją, kuri, savaime suprantama, padeda kovoti su klimato kaita.

Apibendrinant galima teigti, kad KPP priemonių įgyvendinimas prisidėjo prie horizontaliųjų aplinkos ir gamtos politikų realizavimo.

DARNAUS VYSTYMO PRIORITETO KAIMO VIETOVĖSE ĮGYVENDINIMAS

Darnus vystymasis – vienas iš prioritetinių ES tikslų nuo 1997 m., kai buvo pasirašyta Amsterdamo sutartis, apibrėžusi darnų vystymąsi, kaip vieną iš esminių ES politikos tikslų:

„Bendrija kelia sau uždavinį visoje Bendrijoje skatinti darnią, subalansuotą ir tolygią ekonominės veiklos plėtrą, [...] aukšto lygio aplinkos apsaugą ir jos kokybės gerinimą, gyvenimo lygio ir gyvenimo kokybės gerėjimą bei valstybių narių ekonominę ir socialinę sanglaudą bei solidarumą“. (2 str.)

Darnus vystymasis – tai priemonių visuma, apimanti pačias įvairiausias visuomeninio gyvenimo sritis: aplinkos kokybę, ekonominę, socialinę, teritorijų vystymąsi. KPP apėmė tik nedidelę dalį priemonių, susijusių su oro, vandens kokybe, kraštovaizdžio gerinimu, rizikos dėl klimato kaitos mažinimu (Aplinkos kokybės blokas), užimtumo didinimu (Socialinio vystymo blokas), ekologiniu ūkininkavimu (Ekonomikos vystymo blokas). Kaip matyti, daugelis priemonių glaudžiai persipina ir su Lisabonos strategijos tikslais dėl ekonomikos plėtros ir užimtumo didinimo, ir su Geteborgo įsipareigojimais, Vandens, Nitratų direktyvomis ir Kioto protokolo nuostatomis. Todėl šioje atskaitos dalyje nagrinėdami, kaip Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės įgyvendino darnaus vystymosi prioriteto nuostatas, paliesime tik tuos aspektus, kurie nebuvo nagrinėjami aukščiau.

Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonėje valdų perdavimas darbingo amžiaus ūkininkams sąlygojo demografinės būklės kaime stabilizaciją, išlaikant jaunos gyventojus kaimo vietovėse. Nors dėl nepakankamo masto ji negalėjo atsverti neigiamų demografinių tendencijų, ūkininkų amžiaus struktūra kito teigiama linkme. 2003 m. ūkininkai, kuriems yra 60 ir daugiau metų, sudarė 49,1 proc. visų ūkininkų, o 2007 m. – jau 46 proc.

Priemonė „**Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais**“ išimtinai buvo skirta įgyvendinti darnios plėtros reikalavimus. Ja buvo siekiama užtikrinti tęstinį žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, prisidedant prie aktyvios kaimo bendruomenės išlaikymo, kraštovaizdžio išsaugojimo rėmimo, prie aplinkai palankių ūkininkavimo metodų platesnio taikymo, įtvirtinant reikalavimą laikytis Geros ūkininkavimo praktikos taisyklių.

Planuotas paramos gavėjų skaičius šioje priemonėje buvo viršytas 1,65 karto, tačiau plotas, kurį buvo planuota paremti per šią priemonę, liko paremtas tik 70 proc., taigi ši priemonė tik iš dalies įgyvendino jai keliamus tikslus.

Įgyvendinant priemonę „**Agrarinė aplinkosauga**“, buvo prisidedama prie sveikesnės žmonių gyvenamosios aplinkos formavimo, gamtinių ir kultūrinių kraštovaizdžio vertybių kūrimo ir bendrojo ekologinio stabilumo užtikrinimo. Ekologinis ūkininkavimas yra grindžiamas moderniomis, aplinkai palankiomis technologijomis. Griežtesni nei geros ūkininkavimo praktikos reikalavimai labai prisidėjo prie aplinkos gerinimo: minimalus trąšų naudojimas mažino dirvožemio ir vandens taršą, prisidėjo prie biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimo.

Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimo metu potencialūs programų dalyviai įgijo pirminę informaciją apie šiuolaikinį požiūrį į kaimo kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės saugojimo klausimus, susipažino su galimybėmis derinti aplinkosaugos priemones su pajamų už šią veiklą uždirbimu. *Retų veislių programa* padėjo retų veislių gyvulių ir paukščių augintojams geriau realizuoti savo tikslus ir gauti papildomų pajamų iš veiklos, kuri šalia ūkinės naudos teikia ir visuomeninės bei biologinės įvairovės išsaugojimo naudą.

Įgyvendinant priemonę „**Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku**“, buvo įveisiami mišrūs, įvairios rūšinės sudėties miškai, prisidedama prie biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės išsaugojimo, ekologiškai stabilesnių medynų formavimo. Tuo pačiu, reguliuojant leidžiamų įveisti medžių ir krūmų rūšių sąrašą, apsisaugota nuo Lietuvos sąlygomis nepageidaujamų svetimų kraštų medžių ir krūmų rūšių plitimo.

Priemonėje „**Standartų laikymasis**“ statant mėšlides ir srutų rezervuarus buvo siekiama mažinti vandens taršą nitratais ir cheminiais veiksniais, darančiais neigiamą įtaką gyventojų sveikatai, biologinei įvairovei. Nors priemonė įgyvendinta tik iš dalies (buvo pastatyta 33 proc. planuotų pastatyti mėšlidžių/srutų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus), 2005–2006 m.

Lietuvoje įvyko akivaizdžių teigiamų poslinkių: į paviršinius vandens telkinius pateko 10 proc. mažiau pagrindinių teršalų. 2006 m. šalies upių vandens kokybė dar pagerėjo – jis buvo švarus 38 proc. visų tirtų upių intensyvaus monitoringo vietų, o 2005 m. – 36 proc.

LYGIŲ GALIMYBIŲ PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS

Lygios galimybės buvo ir yra labai svarbus aspektas ir rengiant KPP, ir vėliau jį įgyvendinant. Vyrų ir moterų integravimas į strategiją yra numatytas pagal Valstybinę vyrų ir moterų lygių galimybių programą, kuri įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatą:

„Užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes siekti išsimokslinimo, tobulintis, gauti darbą, aukštesnes pareigas, vienodą darbo užmokestį, kad moterys lygiai su vyrais galėtų veikti visose politinio ir visuomeninio darbo, prestižinės veiklos srityse, eiti vadovų pareigas valstybės valdymo institucijose“.

KPP buvo parengtas taip, kad prisidėtų prie lygių galimybių visiems – vyrams ir moterims – dalyvauti įgyvendinant KPP priemones. Tai patvirtino ir ekspertai, atlikę KPP *ex-ante* vertinimą, kuriame pateikė išvadą, kad „... nėra jokių nelygaus požiūrio į vyrus ir moteris požymių ...“.

Nors istoriškai žemės nuosavybės teisė Lietuvoje daugeliu atvejų priklausė vyrams (tai suteikdavo teisę jiems spręsti ūkių plėtros klausimus), paramos gavėjų apklausos duomenimis, didesnę paramos gavėjų dalį sudarė moterys – 54 proc. (vyrų – 46 proc.). Kita vertus, į naujai sukurtas darbo vietas buvo priimta mažiau moterų nei vyrų.

Prioritetiniai ir atrankos kriterijai užtikrino, kad pagal KPP vyrai ir moterys turėtų vienodą prieigą ir lygias galimybes gauti paramą. Interviu su pagrindinių administruojančių institucijų atstovais ir kitomis suinteresuotomis pusėmis patvirtina išvadą, kad įgyvendinant KPP, buvo laikomasi lygių galimybių užtikrinimo principo.

EKONOMINĖ IR SOCIALINĖ SANGLAUDA: SKIRTUMŲ TARP ES PILIEČIŲ IR TERITORINIO IŠSIVYSTYMO SKIRTUMŲ MAŽINIMAS

Europos Bendrijos steigimo sutartyje teigiama, kad pagrindinis ES Sanglaudos politikos tikslas – mažinti regionų išsivystymo lygio skirtumus ir nepalankiausias sąlygas turinčių regionų arba salų, įskaitant kaimo vietoves, atsilikimą. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatyme teigiama, kad nacionalinė regioninė politika yra:

„valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir

ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą.“

KPP priemonių įgyvendinimas prisidėjo prie kaimo gyventojų skaičiaus ir struktūros stabilizavimo. KPP priemonėmis daugiausia buvo teikiama kompensacinė parama ūkininkams, didinant jų pajamas ir siekiant padidinti kaimo vietovių patrauklumą jose gyventi ir dirbti (Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos, MPŪV, Agrarinės aplinkosaugos priemonėmis). Dalis priemonių prisidėjo ir prie ūkių konkurencingumo didinimo (Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas, Standartų laikymasis), taip pat žemės ūkio veiklų diversifikavimo tuose regionuose, kur sąlygos tradiciniam žemės ūkiui nebuvo palankios (Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku).

Analizuojant gyventojų pajamų pokyčius Lietuvoje, matyti pajamų tarp miesto ir kaimo gyventojų vienodėjimo tendencija. Tai rodo ir skaičiai. 2003–2007 m. vidutinės mėnesinės namų ūkių disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui mieste padidėjo 1,86 karto, o kaime tuo pačiu laikotarpiu – 1,94, o žemdirbių – net 2,9 karto.

VšĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai ir projektai“ atlikti tyrimai parodė, kad paramos gavėjų namų ūkio pajamos padidėjo arba buvo užtikrintos dėl KPP paramos: 13 proc. tvirtina, kad ji „labai prisidėjo“, 28 proc. – „prisidėjo“, o 44 proc. – „šiek tiek prisidėjo“. Respondentų duomenimis, prie pajamų augimo taip pat prisidėjo ir tiesioginė parama bei parama pagal BPD. Apklausa taip pat rodo, kad paramos gavėjai mano, kad KPP skatina ūkininkus pasilikti žemės ūkio sektoriuje ir toliau ūkininkauti.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad KPP priemonių įgyvendinimas darė teigiamą įtaką regioninei plėtrai. Jos padėjo ūkiams gauti papildomų pajamų, įvairinant ūkio veiklą tuose regionuose, kur tradicinei žemdirbystei sąlygos nepalankios. KPP įgyvendinimas prisidėjo didinant kaimo vietovių patrauklumą gyventojams ir verslui.

KPP PRIEMONIŲ PAPILDOMUMAS IR SUDERINAMUMAS SU BENDROJO PROGRAMAVIMO DOKUMENTO BEI VALSTYBĖS PAGALBOS PRIEMONĖMIS

Lietuvos kaimo plėtros strategiją sudaro trys pagrindinės kaimo plėtros strateginės kryptys:

- žemės ūkio gamybos sektoriaus modernizavimas;
- kaimo gyventojų gyvenimo lygio gerinimas, investuojant į inžinerinę, verslo ir paslaugų infrastruktūrą bei sudarant sąlygas kaimo žmonėms verstis alternatyvia veikla ir gauti papildomų pajamų;

- žmogiškųjų išteklių, padedančių prisitaikyti prie pokyčių kaime, ugdymas ir kaimo bendruomenių iniciatyvos skatinimas.

Šios strateginės kryptys yra suskirstytos į programas: BPD, Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 metų plano ir Specialiąją kaimo rėmimo programą (SKRP), kuri finansuojama valstybės (valstybės parama) ir kurios yra įgyvendinamos per konkrečias kiekvienai programai būdingas priemones (prioritetus). KPP pateiktos priemonės papildo BPD bei SKRP, siekiant užtikrinti numatytų veiksmų tarpusavio sąveiką, kaimo plėtros sinergiją ir darnius rezultatus. SKRP buvo numatytos valstybės pagalbos priemonės, remiančios veiklas, kurios nenumatytos KPP, tačiau prisidedančios prie strategijoje identifikuotų bendrųjų kaimo plėtros problemų. Nė vienas iš minėtųjų dokumentų, atskirai paėmus, negali išspręsti nurodytų problemų, todėl programos parengtos taip, kad visos priemonės, kartu paėmus, duotų maksimalią naudą.

Visos priemonės, įtrauktos į BPD, SKRP ir KPP, yra neatskiriamos nuo žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos Europos ir nacionaliniu lygiu. Tai atitinka BŽŪP, kuria siekiama palaipsniui sumažinti tiesiogines subsidijas gamybai plečiant priemones, kuriomis remiamas aplinkai palankus, konkurencingas ir tvarus žemės ūkis. Nustatytos priemonės padėjo sudaryti tokias ūkininkavimo sąlygas, kurios žemės ūkiu ir miškininkyste užsiimantiems asmenims suteikė galimybę įveikti reformuotos BŽŪP sunkumus.

KPP ir BPD suderinamumas buvo užtikrintas, nes priemonės skirtinguose dokumentuose buvo atskirtos pagal gana ryškią takoskyrą: KPP įtvirtintos kompensacinio pobūdžio priemonės (išskyrus Pusiau natūrinių ūkių restruktūrizavimo ir Standartų laikymosi priemones), tuo tarpu BPD įtvirtintos daugiau investicinio pobūdžio priemonės. Įgyvendinant tam tikras investicines BPD priemones, pareiškėjai paramą, gaunamą pagal KPP priemones, galėjo naudoti kaip nuosavą indėlį – tokiu būdu buvo užtikrintas programų papildomumas.

Ir BPD, ir KPP priemonės numato galimybes kurti palankesnes sąlygas įvairių tipų ūkiams, siekiant vystyti žemės ūkį kaip pagrindinį jų pajamų šaltinį, taip pat skatinti alternatyvias veiklas kaime. Programų suderinamumas pasireiškė tuo, kad KPP parama pasinaudojo didžioji BPD paramos gavėjų dalis: užfiksuoti 1 098 autorizuotų Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano paraiškų atvejai, kai paramos gavėjai (priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ atveju – ūkio perėmėjai) paramą gavo ir pagal BPD priemones (net 68 proc. bendro projektų, įgyvendinamų pagal BPD kaimo plėtros priemones, skaičiaus). Pastebima tendencija, kad nemaža dalis BPD projektus įgyvendinančiųjų sudarė ūkininkaujantys MPŪV bei gaunantys kompensacines išmokas pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Taip pat suderinamumas pasireiškė tarp KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ bei „Standartų laikymosi“ priemonių ir BPD „Investicijų į žemės ūkio valdas“ bei

„Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“ priemonių: atitinkamai 15 proc. ir 25 proc. paramos pagal BPD priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ bei 16 proc. ir 15 proc. paramos pagal BPD priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ gavėjų dalyvavo KPP „Agrarinės aplinkosaugos“ ir „Standartų laikymosi“ priemonėse.

Kita vertus, KPP paramos gavėjų apklausa rodo, kad tik keli KPP paramos gavėjai gauna paramą iš kitų programų – BPD ar SAPARD – priemonių. Šie rezultatai aiškinami tuo, kad paraiškų pagal KPP (taip pat ir paramos gavėjų) skaičius buvo nepalyginamai didesnis nei projektų, įgyvendinamų pagal BPD bei SAPARD programas, t. y. parama pagal KPP priemones buvo suteikta beveik 250 tūkst. pareiškėjų, tuo tarpu pagal BPD kaimo plėtros priemones ir SAPARD priemones buvo įgyvendinti atitinkamai 1 593 ir 866 projektai.

1 priedas. Priežiūros rodiklių lentelės

Rural development monitoring indicator tables

code	General tables									
T.0.1	Background information									
T.0.2	Programmed measures									
T.1	Characteristics of the programme area									
T.2	Land use programme area									
T.3	Profile of agricultural holdings programme area									
T.4	Forecasts									
T.5	Geographic breakdown of support measures									
T.5.1	According to Objective 1 areas, Objective 2 areas and areas outside Objectives 1 and 2									
T.5.2	According to the areas defined by Articles 16 to 20 of Reg. (CE) n°1257/1999									
T.6	Financial monitoring									
	Measure tables									
a	Investment in agricultural holdings (Ch. I, art. 4-7)									
a.1	Breakdown by type of production									
a.2	Breakdown by type of investment									
b	Setting-up of young farmers (Ch. II, art. 8)									
b.1	Setting-up aids by type of production									
b.2	Applications by age category									
c	Training (Ch. III, art. 9)									
d	Early retirement (Ch. IV, art. 10-12)									
d.1	Beneficiary type									
d.2	New applications by age category									
e	Less-favoured areas and areas with environmental restrictions (Ch. V, art. 13-21)									
e.1	Less Favoured Areas (holdings receiving compensatory allowances by pre-dominant LFA type)									
e.2	Areas with environmental restrictions (holdings receiving art. 16 payments)									
f	Agri-environment (Ch. VI, art. 22-24)									
g	Improving processing and marketing of agricultural products (Ch. VII, art. 25-28)									
g.1	Breakdown by sector									
g.2	Breakdown by investment objective									
h	Afforestation of agricultural land (Ch. VIII, Art. 29-32)									
i	Other forestry measures (Ch. VIII, Art. 29-32)									
i.1	Other afforestation (art. 30, 1st indent)									

I.2	(art. 30, other indents; art. 32)
j to v	Promoting the adaptation and development of rural areas (Ch. IX, art. 33)
j	Land improvement
k	Reparcelling
l	Setting-up of farm relief and farm management services
m	Marketing of quality agricultural products
n	Basic services for the rural economy and population
o	Renovation and development of villages and protection and conservation of the rural heritage
p	Diversification of agricultural activities and activities close to agriculture to provide multiple activities or alternative incomes
q	Agricultural water resources management
r	Development and improvement of infrastructure connected with the development of agriculture
s	Encouragement for tourist and craft activities
t	Protection of the environment in connection with agriculture, forestry and landscape conservation as well as the improvement of animal welfare
u	Restoring agricultural production potential damaged by natural disasters and introducing appropriate prevention instruments
v	Financial engineering
	<i>Mixed table</i>
T.7	Agricultural area under agri-environment contracts and Natura 2000: share UAA receiving agri-environmental or compensatory allowance payments

Presented in electronic format; file name v1_en-2006-04-26.xls